Søllerød bogen 1991

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune

Søllerødbogen 1991

Søllerødbogen 1991

udgivet af
Historisk-topografisk Selskab for
Søllerød Kommune

Søllerødbogen 1991 er sat med Linotype Janson.
Papiret er Patricia offset papir.
Typografi: Erik Ellegaard Frederiksen IDD.
Sat og trykt hos Poul Kristensen Grafisk Virksomhed, Herning,
Kongelig Hofleverandør
Oplag: 1500 ekspl.

Redaktion:
Niels Peter Stilling
under medvirken af
Jens Johansen

ISBN 87-87113-88-0
ISSN 0085-6339

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen eller blandt Selskabets øvrige publikationsvirksomhed, bedes sendt til Sekretariatet v/Anne-Lise Høck, Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune, Gl. Holtegaard, Attemosevej 170, 2840 Holte. – Tlf. 42 80 01 69, eller til redaktøren, museumsinspektør Niels Peter Stilling, Søllerød Museum – Mothsgården, Søllerødvej 25, 2840 Holte – Tlf. 42 80 20 46.

Eftertryk uden kildeangivelse er ikke tilladt.
Ved aftryk i større omfang må tilladelse indhentes gennem redaktionen.

INDHOLD

Søllerød kirke
af *Peter M. M. Christensen* 9

Alfred Avnholt og de første Vedbæk-fund
af *Bente Jønsson* 39

Landmåler Balle i Søllerød – en tragisk skikkelse
af *Svend Balslev* 62

Fotografiet fortæller. Per Nilens 25 års håndværkerjubilæum i Vedbæk 1923
af *Svend Otto Andersen* 91

Søllerød Vandrerhjem på Mothsvej i 1930'erne
af *Knud Weise* 154

Beretninger fra Museum, Arkiv og Selskab:

Søllerød Museum 1990
af *Niels Peter Stilling* 177

Vedbækfundene 1990
af *Bente Jønsson* 187

Byhistorisk Arkiv 1990
af *Jens Henrik Tiemroth* 191

Arbejdsgrupper ved museum og arkiv 197

Historisk-topografisk Selskab i året 1989
af *Erik Helmer Pedersen* 203

Historisk-topografisk Selskab i året 1990
af *Erik Helmer Pedersen* 210

Selskabets regnskab 1989 med beretning
af *Niels Brühl* 218

Selskabets bestyrelse pr. 1/1 1991 223

Forfattere til årbogen 1991 224

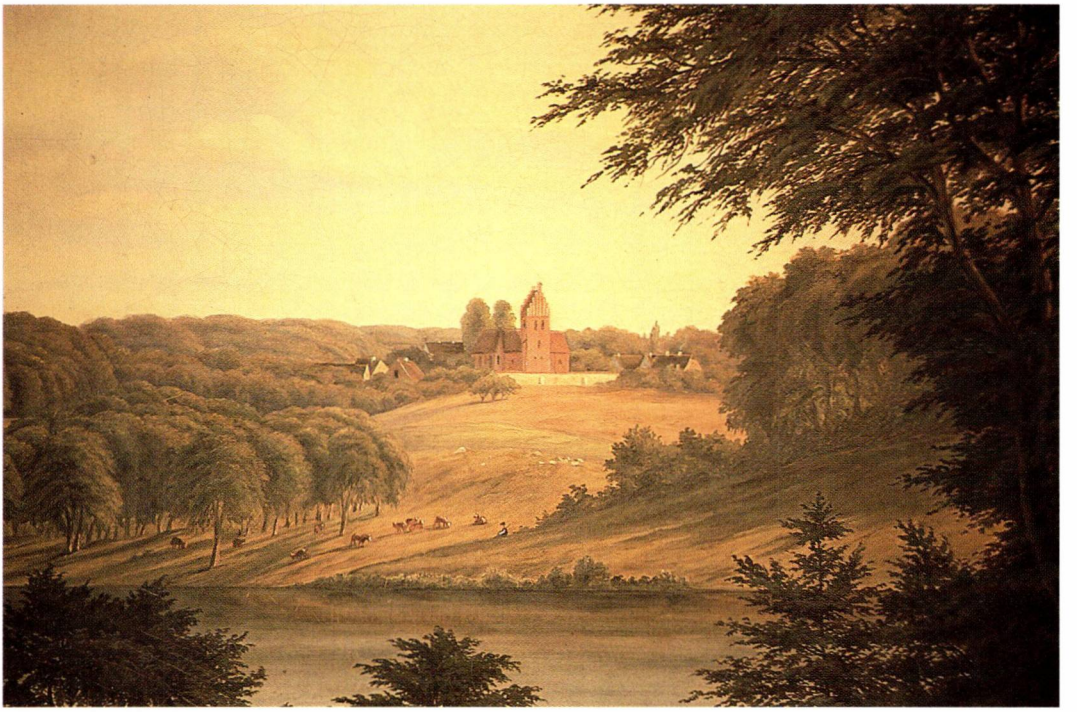

Udsnit af Henriette Hiorts maleri fra 1872, Søllerød kirke set fra vest. Det store maleri (73×106) er en fri kopi efter Fr. Kiærskous ældre maleri med samme motiv. (Søllerød Museum).

Søllerød kirke

Af Peter M. M. Christensen

Søllerød kirke ligger som så mange andre middelalderlige landsbykirker på et højdedrag. Frem til vor tid har den således kunnet ses viden om, men i de sidste hundrede år er skråningerne omkring kirken blevet domineret af store træer, så man nu blot kan skimte det øverste af kirketårnet på afstand. Endnu 800 år efter opførelsen af kirken har den en betydelig plads i mange lokale borgeres bevidsthed, lige som den er en vigtig del af egnens ansigt udadtil. Dette vidner bl.a. museets malerisamling om.

Selv om der ikke er meget tilbage af den første stenkirke, som rejstes på kirkebakken, er kirken i Søllerød alligevel så ubetinget sognets og kommunens ældste bevarede bygningsværk. Skiftende tider har sat deres spor på såvel kirkens ydre som dens indre.

Kirkens beliggenhed

Kirkens placering har været genstand for spekulationer til forskellige tider. Den er bygget i slutningen af 1100-tallet og er ligesom en række beslægtede kirker i østsjællandske kystsogne (bl.a. Gentofte og Lyngby) placeret ret langt inde i landet. I Søllerød er dette særligt påfaldende, eftersom sognets største landsby Niartharum (Nærum) lå mere centralt, og kirken desuden skulle betjene sognebørnene ved kysten. Det bør bemærkes, at Søllerød sogn helt frem til 1923 var identisk med nutidens Søllerød kommune.

Munke i Søllerød

På lokalt plan har man allerede tidligt undret sig over dette forhold og forsøgt at forklare fænomenet. Derved har der været grobund for et lille folkesagn, som muligvis stammer fra 1600-tallet. Ifølge dette skulle kirken oprindeligt have ligget i Nærum. Man begyndte da også at bygge her,

hedder det, men munke fra et kloster i Søllerød sneg sig ind på byggepladsen om natten og nedbrød den foregående dags arbejde. Siden var det en smal sag for munkene at tolke ødelæggelserne som en guddommelig tilkendegivelse af mishag over den valgte placering af byggeriet, som følgelig flyttedes nærmere munkenes domicil. Der har nu aldrig været noget kloster i Søllerød, så alene derfor har denne forklaring kun interesse som kuriosum.

Et mere seriøst forsøg på at forklare kirkens placering stammer fra den kendte folklorist og lokalhistoriker Hans Ellekilde. Han forestillede sig, at kirken var rejst over et gammelt hedensk offersted, da kristendommen havde fortrængt de gamle guder. Han gik ud fra en fortolkning af det gamle bynavn for områdets hovedby Nærum, Niartharum (Niart-heimum), som skulle betyde: Guden Njords hjem.

Guden Njords hjem

Njord var den gamle nordiske guddom, som svarede til frugtbarhedsgudinden Nerthus. De hedenske helligdomme, som tilegnedes denne guddom, var ofte placeret på den øverste del af en skråning ned mod en større sø – en parallel til Søllerød kirkes beliggenhed oven for Søllerød sø. Der kunne ifølge Ellekildes teori ligefrem være tale om, at Søllerød var det sted, som den romerske forfatter Tacitus tænkte på i sin beskrivelse af Nerthuskulten i det nordlige Germanien: »På en ø ude i oceanet findes en hellig lund, og i den står en indviet vogn, der er dækket med et klæde. Kun en præst må røre den. Han fornemmer, at gudinden er til stede i sin helligdom, og medens hun på sin vogn trækkes af sted af køer, ledsager han hende fuld af ærefrygt. Da er der glade dage, og alle steder, som gudinden finder færdige til at besøge og gæste, er smykket til fest. (--). Da kender de, og da elsker de kun fred og ro, indtil samme præst fører gudinden, som er træt og mæt af samværet med de dødelige, tilbage til helligdommen. Derpå vaskes vognen og klædet, og, hvis man vil tro det, guddommen selv i en afsidesliggende sø. Slaver, som straks efter opsluges af søen, udfører renselsen.«

En gårdkirke

Hvor farverig og besnærende denne teori end er, så har ingen positiv

Maleri af ukendt kunstner, ca. 1800. Søllerød kirke set fra sydøst, fra Søllerød kros gavl. Kirkegårdsmuren med indgangen midt for kirken blev i 1907 rykket nogle meter mod syd og en ny indgang opført i øst ud mod Søllerød kro. Foran den gamle mur ses en pæl med halsjern, den såkaldte »Kag«, hvor mindre lovovertrædere udstod deres straf. (Søllerød Museum).

bevisførelse kunnet bekræfte den, og andre mere »jordnære« forsøg på forklaring af kirkens placering trænger sig på. Senest har arkæologiske fund andre steder i landet givet anledning til overvejelser omkring den mulighed, at Søllerød kirke oprindeligt har været en gårdkirke – altså en kirke opført i forbindelse med en stormandsgård – evt. med kontakt til kongemagten. I Lisbjerg nord for Århus synes en sådan sammenhæng mellem centralmagten og kirken klart at være arkæologisk påvist under forhold, der har visse paralleller i Søllerød. Samtidig kan Søllerød kirke også indplaceres i et østsjællandsk bebyggelsesmønster, som leder tanken hen på en overordnet styring og planlægning, der er i god overensstemmelse med den landspolitiske udvikling i disse år.

Det er nemlig netop i disse sidste årtier af 1100-tallet, hvor kirken i Søllerød bygges, at den danske kongemagt under Valdemar d. Store med styrke og energi arbejder på at stramme grebet om magten i landet bl.a. gennem en tæt sammenknytning af »det gejstlige og det verdslige sværd« – kirken og kongemagten.

Absalon og Søllerød kirke

En person, som mere end nogen anden kom til at stå som eksponent for denne politik, var ærkebiskop Absalon, der som biskop i Roskilde desuden var Søllerød-områdets store jordbesidder. I 1186 overdrog Absalon sit gods omkring København, herunder en hovedgård i Nærum med alle dens besiddelser, til Roskildekirken. Året er interessant, fordi det må ligge nær opførelsen af Søllerød kirke, og således bekræfter den styrende hånd i hele kirkebyggeriet.

Udsigten til gennem arkæologiske fund at bekræfte Søllerød kirkes oprindelse som en gårdkirke er desværre ringe, da ikke megen plads omkring kirken er urørt eller tilgængelig for arkæologiske undersøgelser. Teorien hviler derfor først og fremmest på kronologiens holdbarhed og sammenhængen med kongemagtens og ærkebiskop Absalons landspolitiske bestræbelser. På disse punkter passer den imidlertid også til fulde, og desuden forudsætter teorien ikke eksistensen af en ældre trækirke før den første stenkirke, sådan som Ellekildes teori. Dette stemmer også med at

arkæologernes undersøgelser i kirken i forbindelsen med gulvlægning i 1974 ikke viste spor af en sådan trækirke.

BYGNINGSHISTORIE

Kridtsten fra Stevns

Den første stenkirke i Søllerød havde et omfang, der svarer til de tre midterste hvælvingsfag i nutidens kirke. Den er opført af kridtstenskvadre, som møjsommeligt er blevet transporteret til pladsen af egnens bønder, vistnok helt fra Stevns i Sydsjælland. Herfra er mange østsjællandske kirker blevet forsynet med byggematerialer. Søllerød kirke er den nordligst beliggende af disse.

Kirken er forandret og udbygget i flere omgange, men rester af den gamle kerne ses flere steder – tydeligst i kirkeskibets vestlige hjørne mellem tårnet og våbenhuset. Her ses bl.a. de store hjørnesten, de eneste sten, der ikke er hentet udefra. De er solide tilhuggede marksten fra Søllerøds jorder. Den første kirke var lav, fladloftet og formodentlig stråtækt.

Udvidelsen i det 15. århundrede

Tidligst o. 1400 fik denne lille kirke sin første tilbygning. Et lille kor i øst-gavlen blev nedrevet, og korbygningen med de to hvælvingsfag, hvor alteret står endnu i dag, blev tilføjet. Da byggematerialer var dyre, genanvendtes en del af de gamle kridtstenskvadre i det nye kors indvendige murværk. Samtidig blev resten af kirken forhøjet og forsynet med krydshvælvinger, hvor der før havde været fladt træloft. Endelig blev der tilsyneladende bygget et lille våbenhus uden for den oprindelige indgangsdør.

Herefter har Søllerød kirke fremstået som en langhusbygning med en kamtakket blændingsgavl mod øst og formodentlig en lignende mod vest, hvor tårnet siden kom til. En senere nedrivning af væggen mellem kirkeskibet og klokketårnet afslørede, at kirken på et tidspunkt har været kalket gul og forsynet med vekslende vandrette sorte striber og brune ornamentbånd. I 1663 blev våbenhusets dør forhøjet »efter som den var så lav, at de, som var af nogen statur, ikke kunne gå ret ind«, og forskellig udsmykning

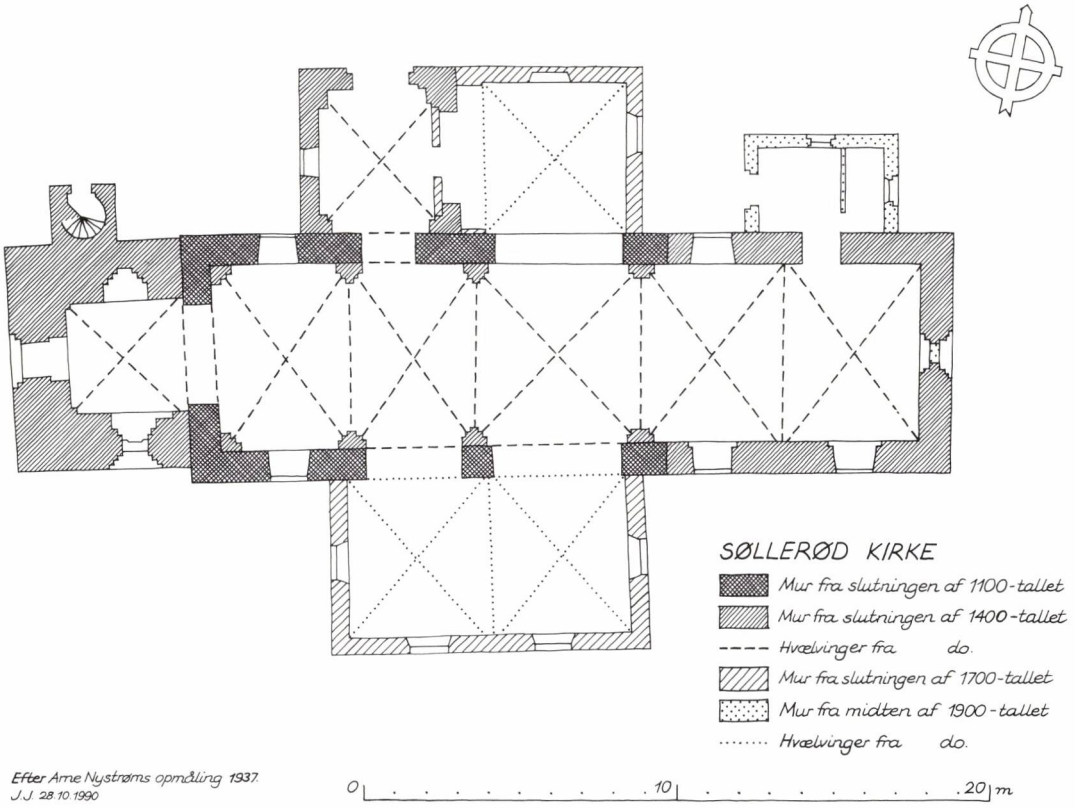

Grundplan over Søllerød kirke med angivelse af bygningshistorien.

tilføjet. Det hele blev bekostet af sognepræsten hr. Jørgen Lafridsøn (Lauridsen).

Tårnet

Det er ikke sikkert, at kirken har haft en klokke fra begyndelsen, men det er på den anden side sandsynligt, at der har været en før man, formodentlig i starten af 1400-årene, byggede det kraftige tårn, som ses i dag. Måske har kirken haft en klokkestabel – et højt kraftigt træstativ – før tårnet blev opført. Kirketårnet har ikke været forsynet med trappetårn fra begyndelsen, så der må have været en stige op til døren på første stokværk. Der er imidlertid ikke gået mange år, før trappetårnet blev bygget, selv om det betød, at man måtte blænde et af tårnets nederste vinduer.

I sommeren 1880 blev tårnets vestgavl knust af et voldsomt lynnedslag, men straks genopført i sin gamle skikkelse. De regelmæssige huller i tårnmurene er utilmurede bomhuller efter det oprindelige byggestillads. Disse undlod man normalt at mure til med henblik på fremtidige reparationsarbejder.

Klokkerne

Kirken har i dag to klokker. Den yngste er fra 1670 og har en indskrift, som viser, at den er støbt til Søllerød kirke. Den lyder: »Gud til Æri i Jesu Nafn og Søllerøds Menighed til Gafn, da Arfve Kong var Christia de 5, bløf støf Aar 1670 mit Gottes hilf.« (Gud til ære i Jesu navn, og Søllerød menighed til gavn. Blev med Guds hjælp støbt i år 1670, da kong Christian 5. var arvekonge). Om klokkens rand står: Goss mich Hinrich Lehmmeyer. (Hinrich Lehmeyer støbte mig). Anderledes er det med den ældste klokke, hvis indskrift fortæller, at den er støbt i 1591 til Lyngby kirke.

Klokken fra Lyngby kirke

At sidstnævnte klokke stammer fra nabosognet hænger vist nok sammen med, at den – ligesom mange andre klokker – blev inddraget af Christian IV ved en klokkeskat i 1602. Kongens kasse havde mange udgifter disse år: Store byggearbejder var påbegyndt på Frederiksborg slot, der skulle udredes en betydelig medgift til en af kongens søstre, og endelig lod hærens udrustning meget tilbage at ønske. Det sidste må have været den soldaterglade konge meget imod, ikke mindst eftersom hans

magtstilling i Østersøområdet truedes alvorligt af en expansiv svensk politik. Måske var det kongens plan at omstøbe klokkerne til kanoner, så svenskerne kunne angribes, før de blev for stærke. De var netop på denne tid midlertidigt svækket af dynastiske stridigheder. Imidlertid havde Christian IV vanskeligt ved at få sine rigsråder med på krigstankerne, og mange klokker blev aldrig omsmeltet. I stedet blev de sendt på »udsalg«, så kongens altid slunkne kasse alligevel fik noget ud af sagen. Det er formodentlig ved dette salg, Lyngby-klokken havnede i Søllerød.

Brændevinsbænkene

Kirkens nordre sideskib er opført i begyndelsen af 1700-årene og sammenbygget med våbenhuset, hvorfra en dør i dag udgør den eneste adgangsvej. Populært kaldes pladserne i denne del af kirken »københavnerbænkene«, eftersom det var her, landliggerne fra hovedstaden placerede sig, medens den ældre betegnelse »brændevinsbænkene« markerer, at det tidligere var kuskenes og de mest tørstige sognebørns foretrukne pladser. I 1912 blev »københavnerbænkene« afskærmet fra resten af kirken af en muret skranke,efter at gulvniveauet var blevet hævet for at give plads til en varmekedel i kælderen.

Senere i 1700-tallet – vist nok i 1767 – opførtes også det søndre sideskib over for indgangsdøren, og udbygningen afsluttedes i 1930 med tilføjelsen af det lille sakristi i korets nordende.

Restaurering 1941

Ved den sidste store restaurering, som fandt sted i 1941 under ledelse af arkitekt Fr. Kiørboe, fik kirkens indre det udseende, som den stort set har bevaret til i dag – dog er Höganäs-klinkegulvet lagt i 1974 i stedet for almindelige gule klinker, som ligger i gulvet i våbenhuset. Sideskibene var oprindelig fladloftede tilbygninger, men fik ved istandsættelsen 1941 indføjet krydshvælvinger svarende til kirkeskibets. Samtidig blev inventaret grundigt, men skånsomt, afrenset for tykke lag af gammel maling, hvorved ældre og mere værdifulde malerarbejder blev bragt for dagen.

Søllerød kirke fra vest, i baggrunden t.h. skimtes tårnet på Søllerødgård. I tårnets nordvestlige hjørne er teglstenen fra Dannevirke indsat (»inventar nr. 1«). Foto 1962.

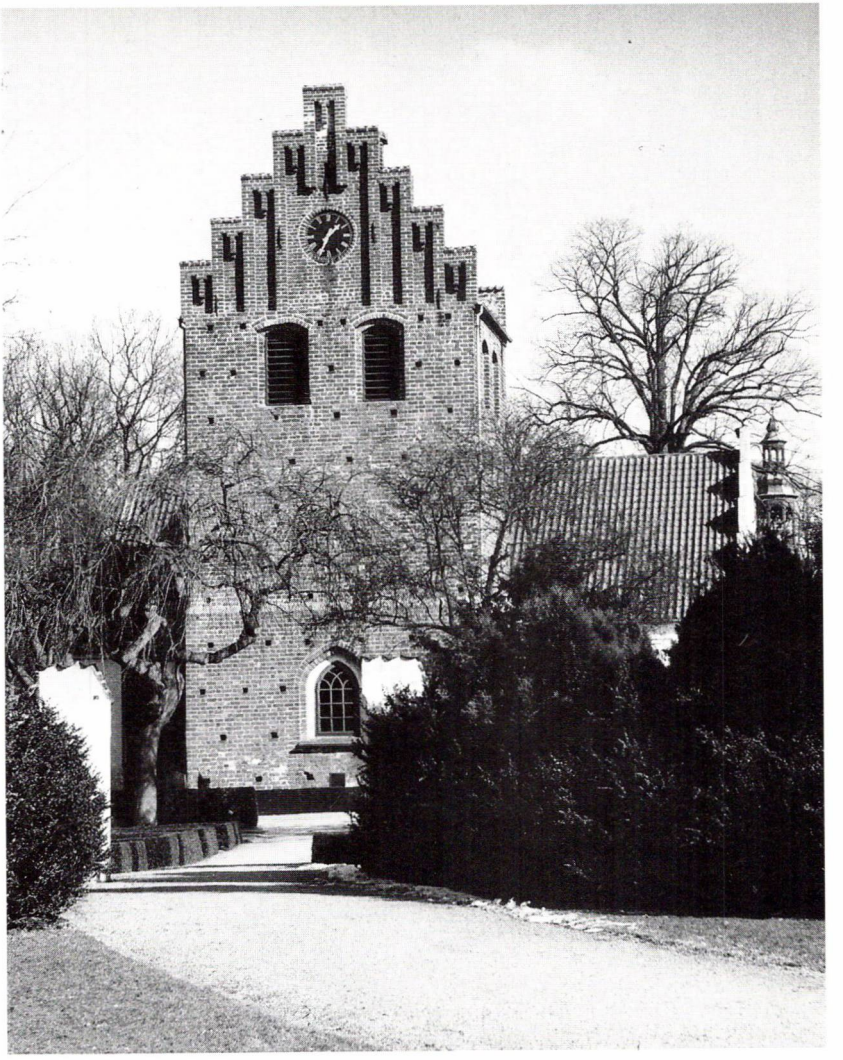

Numrene i det følgende svarer til genstandenes placering i kirken i januar 1991. (Se grundplanen).

1. Indsat i tårnets nordvestlige udvendige hjørne – nærmest præstegården – kan den opmærksomme gæst finde en munkesten med en lille erindringsplade. Pladen fortæller på vers, at Søllerød kirke har udvekslet en middelalderlig sten med menighedens sydslevigske venskabsby Tolk. Til gengæld for stenen fra Søllerød fik vi denne sten fra »Valdemarsmuren« – det middelalderlige Dannevirke (o. 1160). Stenen er indsat i tårnmuren 1954.

2. I sydskibets kamtakkede gavl – modsat indgangsdøren – er indsat et rundt relief, som synes at illustrere Johannes åbenbaring 12,1: »Og et stort tegn blev set i himmelen: En kvinde iklædt solen og med månen under sine fødder og en krans af tolv stjerner på sit hoved --«. Relieffet fra 1663 er vist nok en del af den udsmykning, sognepræsten hr. Jørgen Lafridsøn

Relief i sydskibets gavl. (2)

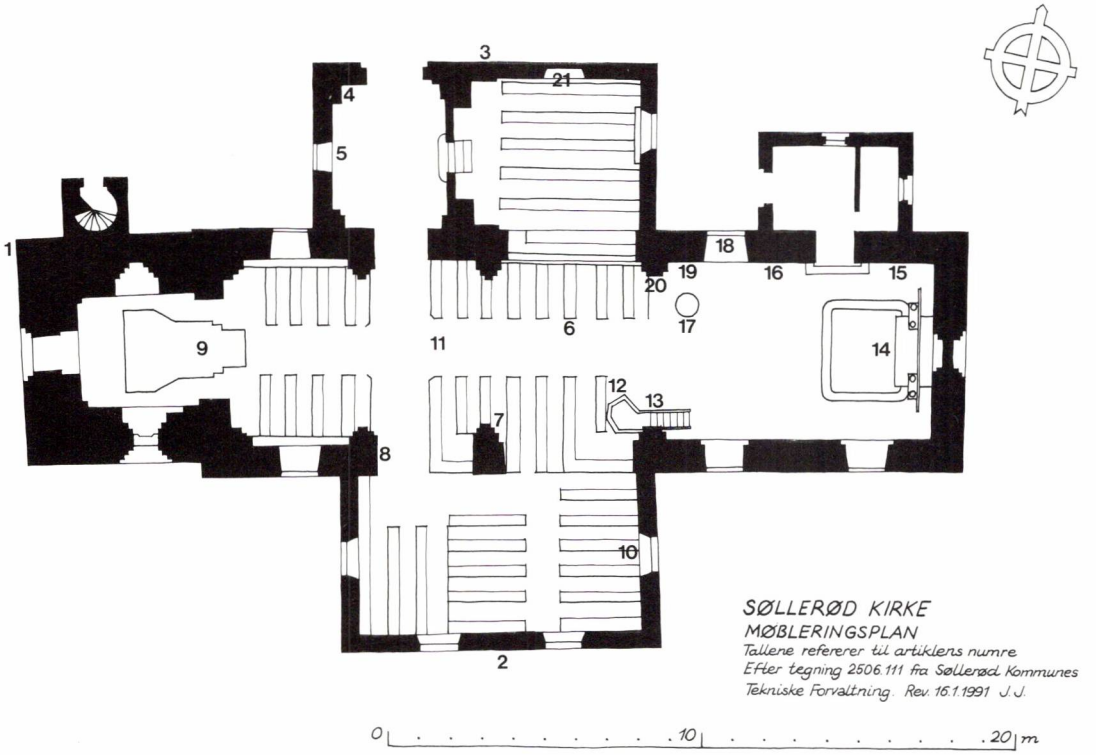

Grundplan med angivelse af kirkens inventar og særlige udsmykning, nr. 1-21 henviser til teksten nedenfor med tilhørende illustrationer. Tegning ved Jens Johansen, Søllerød Museum.

(Lauridsen) lod indsætte over indgangsdøren i våbenhuset dette år. Det er blevet flyttet til sin nuværende plads efter 1790.

Ditmar Kahrs

3. En gravsten af rød sandsten er indsat i våbenhusets ydermur til venstre for indgangsdøren. Den fortæller, at stenen har tilhørt fuldmægtig

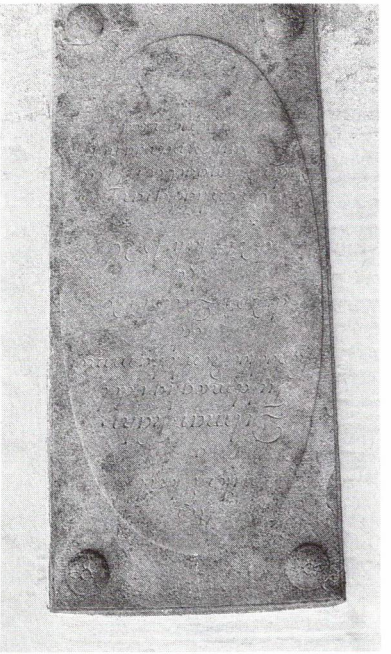

Ditmar Kahrs gravsten. (3)

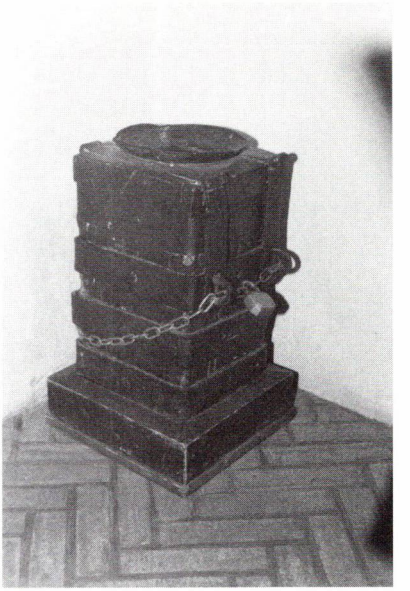

Fattigbøssen. (4)

i det kgl. rentekammer Ditmar Kahrs, som blev født i 1790 og døde i Søllerød d. 27. juli 1826, bare 35 år gammel. Ni-tallet i 1790 kunne læses som et to-tal, men da kirkebøgerne bekræfter, at han blev 35 år gammel, må vi holde os til 1790.

4. I våbenhuset lige til højre for døren står en gammel blokbøsse fastlåst. Bøssen blev fundet under en koksbunke i kirkens kælder, da man i 1974 istandsatte denne. Der vides intet sikkert om blokbøssens alder og tidligere formål, men det kan meget vel tænkes, at vi her står over for sognets gamle fattigbøsse.

Kirkens ældste gravsten

5. Ligeledes i våbenhuset til højre for kirkens hovedindgang sidder de sørgelige brudstykker af kirkens ældste gravsten indmuret. Stenen, som er Søllerøds eneste bevarede ligsten fra middelalderen, har siddet i våbenhusets væg, fra man fandt den i 1892 knækket og slidt i jorden ved tårnets nordvæg. Tidligere har stenen været placeret i selve kirkegulvet, og takket være en tegning af arkivtegner Søren Abildgaard (1767) kan teksten i dag tydes. På latin lyder den således, idet bogstaverne i parentes udfylder de latinske forkortelser på stenen:

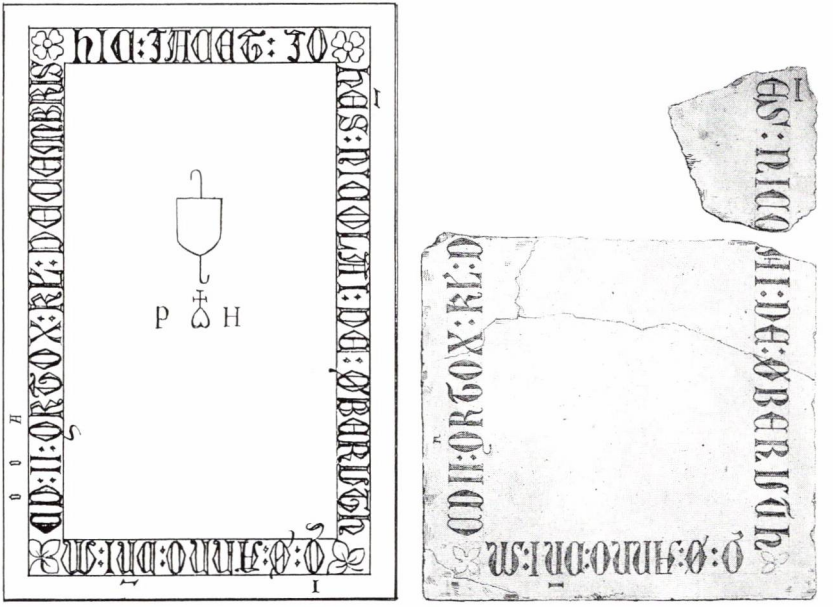

Gravstenen fra 1402. T.v. stenen som den oprindelig så ud, tegnet af Søren Abildgaard. T.h. det nuværende brudstykke tegnet af Jacob Kornerup 1893 i forbindelse med nyopsætningen i våbenhuset. Det øverste brudstykke fandt Kornerup selv hos skolelæreren i Søllerød. (5)

Tekst:
Hic iacet Joh(ann)es Nicolai
de Øberuth q(ui) O(biit) Anno
D(omi)ni MCD II q(u)atro
(decimo) K(a)l(endas) Decembris

Oversættelse:
Her hviler Johannes Nicolaisen
af Øverød, som døde i det her-
rens år 1402, den 15. december

Teksten er indhugget i et bånd rundt langs stenens sider med rosetter indskudt i de øverste hjørner og trefligede blade i de nederste. Midt på stenen findes en indridset inskription, som tyder på, at den har været genanvendt.

Fam. Moth og Søllerød kirke

6. Stolestaderne fra ca. 1660 er med deres vingede kerubhoveder i tre-kløver-lignende topstykker stærkt i slægt med dem i Lyngby og Gentofte kirker. På bagsiden af nogle af dem er malet våben og monogrammer. Et af disse tilhørte efter sigende Sofie Amalie Moth, søster til ejeren af

Kerubhoved fra stolestade i Søllerød kirke. (6)

Mindetavlerne for Ole Jørgensen og Hans Godtfred Lorentzen. (7)

Mothsgård, gehejmeråd Matthias Moth. Matthias var under den tidlige enevælde en af rigets mest indflydelsesrige mænd og i en periode ejer af Søllerød kirke. Sofie Amalie blev i 1671 – kun 16 år gammel – Chr. V's elskerinde. Hun fik i 1677 titlen grevinde af Samsø, men i modsætning til andre kvinder i tilsvarende position fik hun ingen politisk indflydelse. Hun opnåede dog i 1678, at kongen erklærede deres fælles afkom for sine »naturlige« børn med tilnavnet Gyldenløve, og han sørgede mere end rigeligt for dem.

Søllerøds faldne i krigene 1848 og 1864

7. På midtersøjlen med teksten mod hovedgangen hænger en lille mindetavle over den i 1848 faldne garderhusar Ole Børge Jørgensen fra Vedbæk. Tavlen, der er udsmykket med to små korslagte flag, fortæller, at Ole Jørgensen faldt i en træfning på Hoptrupmark i Sønderjylland. Det vides

Mindetavlen for Lars Søborg. (8)

ikke, hvem der har sat denne mindetavle. Derimod kendes ophavskvinden til en mere iøjnefaldende tavle, som hænger på samme søjle, men med fronten mod prædikestolen. Denne tavle er ophængt i kirken 16 år senere end Ole Jørgensens, af Maren Rasmussen f. Sørensdatter. Maren Rasmussen har utvivlsomt kendt ovennævnte Ole Jørgensen, og hun ønskede en tilsvarende om end dyrere mindetavle over sin søn, den 31-årige Hans Gotfred Lorentzen, som døde af sygdom på Augustenborg lazaret d. 30. april 1864 »efter at have udholdt Vinterfelttogets Besværligheder«. Som det kan ses, fik Maren sin vilje og Hans Gotfred Lorentzen sin mindeplade, der dog i dag mangler meget af sin oprindeligt tiltænkte gyldne glans.

8. Den tredie mindetavle i Søllerød kirke er også over en falden i krigen 1864, nemlig Nærum-borgeren hjulmagersvend Lars Søborg. Mindeordene over denne er indhugget i grå kalksten og sat af selskabet

Orglet fra 1962. (9)

»Enigheden«, en sang- og selskabsforening for Rådvad og Nærum, som han formodentlig har været et fremtrædende medlem af. Såvel Lars Søborg som Hans Gotfred Lorentzen er desuden nævnt på den mindesten, som rejstes for de faldne fra 1864 på Søllerød kirkegård efter fredsslutningen.

9. Det ældste orgel i Søllerød kirke var indtil 1893 placeret i et orgelpulpitur oppe under vestre hvælvingsfag nærmest tårnet. Da orglet på det tidspunkt blev udskiftet, var det ikke muligt at få det nye orgel til at sidde i pulpituret. I stedet udvidede man åbningen i væggen ind til kirketårnet og placerede orglet inde i selve tårnkonstruktionen. I 1962 installeredes på samme plads et moderne orgel bygget af Frobenius. Det havde 20 stemmer, da det blev sat op, men blev i 1984-85 grundigt renoveret og udbygget til 21 stemmer. Orglet har tre manualer + pedal.

10. Da det nye orgel blev opsat i 1962, blev dele af det gamle orgelpulpitur flyttet over i sydskibet som vægudsmykning. Pulpiturets snitværk er et renæssancearbejde fra o. 1600. Det er ældre end altertavlen. De indsatte malerier har ikke tilhørt pulpituret fra starten, men er kopier efter allegoriske barokmalerier. De er malet på papir, som er klæbet ind i de gamle fyldinger.

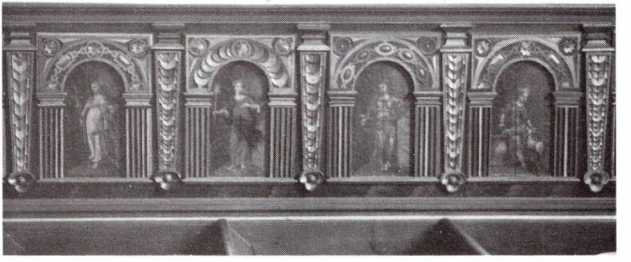

Orgelpulpituret fra ca. 1600. (10)

Korvetten
»Louise Augusta« (11)

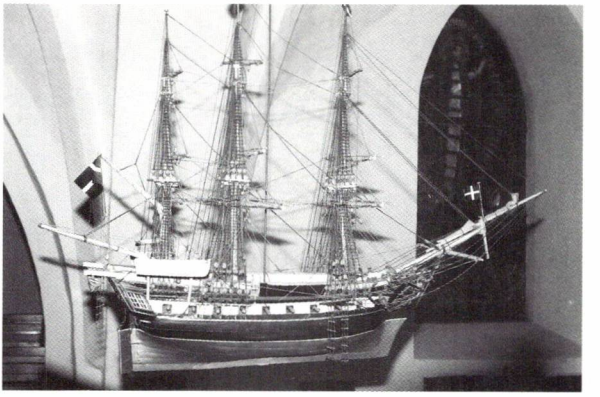

Kirkeskibet

11. Kirkens skibsmodel korvetten »Louise Augusta« er ifølge overleveringen bygget af en fisker fra Vedbæk og skænket til kirken i 1830. Det vides med sikkerhed, at modellen blev ophængt 17. oktober dette år efter på festlig vis at være blevet båret i procession til kirken fra Vedbæk.

12. Prædikestolen er udført i 1938-39 på Niels Kristian Larsens snedkerværksted i Holte efter tegning af den kendte kirkearkitekt H. Lønborg-Jensen. Den er imiteret barokstil, og de fem billedfelter forestiller begivenheder fra Jesu liv.

Kalkmaleriet ved prædikestolen

13. Bemærkelsesværdigt er kalkmaleriet ved prædikestolen. Ved kirkens istandsættelse i 1941 var det den eneste del af kirkens kalkmalerier, der var nogenlunde bevaret. Det forestiller en person iført gejstlig dragt fra reformationen (o. 1540). Personens fremtoning minder om kendte gengivelser af Martin Luther og kan meget vel tænkes at skulle forestille denne. En anden mulighed som figurens forbillede er den fremtrædende københavnske reformator Hans Tausen, som i 1541 valgtes til biskop i Ribe. Værket er blevet tolket som et protestantisk kalkmaleri, både fordi

Prædikestolen. (12). Bag prædikestolen skimtes kalkmaleriet (13) og det gamle orgelpulpitur (10).

Kalkmaleriet med den lutherske præst. (13)

det forestiller en protestantisk gejstlig og p.g.a. et lille dyr i maleriets øverste højre hjørne. Man har antaget dette dyr for at være en snegl, og den skulle således være udtryk for kunstnerens utilfredshed med reformationens langsommelige fremskridt. En anden mulighed er dog, at dyret er

Altertavlen. (14)

Casper Johannes Boye, litografi af Isaac Wilh. Tegner ca. 1850, Søllerød Museum.

en slange eller drage, som markerer et alt andet end venligt syn på reformatorens »udgydelser«, (bemærk dyrets kløvede tunge). Endelig antydes det i en indberetning til Nationalmuseet, at personen kan have haft en bog under den ene arm og en kalk i hånden, som slangen eller dragen – kravler op ad. Der kan i så fald også være tale om en allegorisk fremstilling af evangelisten Johannes. Der må dog tages det forbehold, når man forsøger at tolke dette maleri, at der kan have været en betydningsmæssig forbindelse med i dag ukendte motiver uden om – en forbindelse, som kunne give en helt anden betydning til maleriet.

14. Altertavlen i højrenæssance-stil var nok det stykke inventar, der blev ofret mest opmærksomhed under restaureringen 1941. Her fjernede man flere tykke lag maling, der afspejlede skiftende tiders modefarver, så den i dag fremstår med velbevarede stafferinger fra 1736. Disse blev skånsomt reparerede, hvor de var afskallede. Visse steder er bevaret endnu ældre bemaling, om end det kun har været muligt at redde denne i begrænset omfang. De fire søjler på altertavlen har forneden udskårne billeder af dyderne Justitia (retfærdighed) Spes (håb), Fides (tro) og Temperantia (mådehold). Sidefelterne viser de fire evangelister, og foroven, over det malede årstal 1610, bærer to løver det danske rigsvåben. De to kugler, som hænger ned fra altertavlens fløje, er tilføjet ved sidste restaurering (1941), hvor alteret blev afkortet til det gamle stenalters bredde. Billedskærerarbejdet kan henføres til en gruppe håndværkere, som har sit udspring i de store snedkerværksteder, der udsmykkede Kronborg i 1580'erne. Altermaleriet af den velsignende Kristus er malet i 1831 af professor J. L. Lund, skaberen af det første Akropolis-fortæppe til det gamle kgl. Teater i København. Maleriet har erstattet et firdelt midterparti, som formodentlig var bemalet med skriftsteder, sådan som det kendes fra andre lignende altertavler. Inde bag det nuværende allterbordsomhæng (antependiet), skjult af et skærmende træpanel, står det gamle murede stenalter. Dette alter ser ud til at være blevet indsat på stedet som nyt, da koret blev udvidet (ca. 1400), og der må da have fundet en genindvielse af kirken sted.

Alterbordsomhænget (antependiet) og altertæppet er nyanskaffet i 1974. Begge dele er vævet til kirken af kunstvæverne Kirsten og John Becker i Søllerød. Antependiet er inddelt i fire felter, der hver symboliserer et af de fire elementer (fra venstre: vand, jord, luft og ild). De store alterlysestager, som bærer de tykke alterlys, er det eneste, der er tilbage af det katolske kirkeudstyr. De nævnes i kirkens ældste inventarium fra 1662, men er betydeligt ældre.

15. På væggen til venstre for alteret hænger en tavle over sognets præ-

Middelalderrelieffet i Søllerød kirke. (16)

ster siden 1555. Den mest kendte er salmedigteren Caspar Johannes Boye, som virkede i Søllerød 1826-35. Han er ophavsmand til flere kendte salmer, f.eks. »Dybt hælder året i sin gang« og var en meget anerkendt digter i sin samtid.

Relieffet ved sakristiet

16. Over døren til sakristiet, i en tilsyneladende helt tilfældig position, sidder et ejendommeligt relief af et ansigt. Lignende masker findes nogle få steder på Sjælland, mens de kan ses i mindst en snes kirker i Jylland. Der er dog så store forskelle på hovedernes placering og ansigternes udførelse og træk, at nogen entydig tolkning ikke er mulig. I nogle tilfælde kan der være tale om Kristusmasker, mens man i andre – som f.eks. Søl-

Døbefonten. (17)

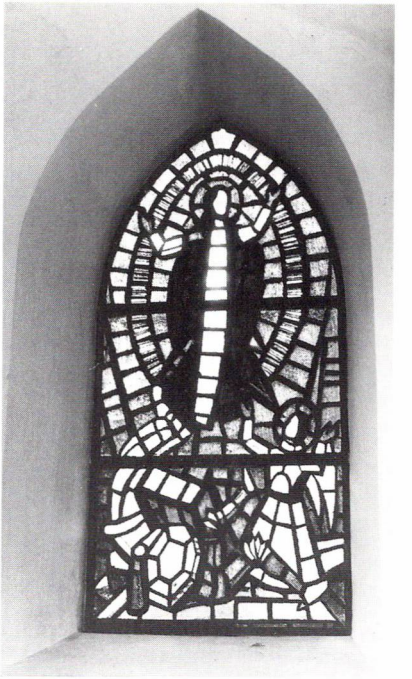

Karl Larsens mosaikvindue. (18)

lerød – bedre kunne forestille sig, at der var tale om en stenmester, som havde sat sig selv et minde. Under alle omstændigheder stammer hovedet i Søllerød fra en af kirkens ældste byggefaser, og dets nuværende plads er næppe dets oprindelige.

17. Den romanske døbefont i granit stammer fra Stabrand kirke på Djursland, hvor den stod i nærved 500 år, indtil kirken blev nedbrudt i 1650. Herefter førtes fonten til herregården Møllerup ved Feldballe på

Evangelisten Johannes. (19)

Krucifikset fra katolsk tid. (20)

Djursland, hvorfra den i 1915 blev bragt til Søllerød af Greve Fr. V. Ahlefeldt-Laurvigen. Her stod den som blomsterkrukke i haven hos hofjægermesterinde, enkefru Neergaard på Geelsgård, indtil den ved fru Neergaards død i 1936 blev skænket til Søllerød kirke. Billedet af fonten viser desuden det store renæssancedåbsfad (o. 1600) af messing på den plads, som det indtager under de kirkelige handlinger. Det er formodentlig af hollandsk tilvirkning og nævnes ligesom alterstagerne i kirkens ældste inventarium fra 1662.

18. Glasmosaikvinduet savner i nogen grad baggrundslys udefra for at komme rigtigt til sin ret. Det er udført af billedkunstneren Karl Larsen og indsat i kirken i 1964.

Evangelisterne

19. På væggen ved døbefonten hænger fire udskårne egetræsrelieffer, der forestiller evangelisterne Matthæus, Markus, Lukas og Johannes med deres respektive symboler (engel, løve, okse og ørn). Relieffernes alder er uvis, men de forekommer at være temmelig gamle.

20. Af uvis alder – måske fra ca. 1500 – er ligeledes det lille trækrucifiks, som fremstiller den lidende Kristus på korset omhængt med vinranker, symbolet på livets træ. Krucifikset har måske været topstykke på et større arbejde. Det er oprindeligt udskåret i et stykke, men den ene sidefløj er på et tidspunkt brækket af og erstattet af et kopistykke.

Monument i det nordlige sideskib. (21)

21. På bagvæggen i »københavnerbænkene« findes en gravmæleignende udsmykning i en lille niche. Verset på udsmykningen er fra en salme af B. S. Ingemann (1839). Måske har den været en del af et pompøst barnegravsted på kirkegården, hvorfra den så må være hentet ind i kirken. På sin nuværende plads dækker den ikke over nogen gravlægning.

Den indmurede barnegrav

Begravelser har imidlertid fundet sted inde i kirken. Da man i 1893 skulle lave plads til et nyt orgel i tårnrummet, kom en ligkiste og skelettet af et ca. 4-års barn for dagen. Den var indmuret i en niche under vinduet i tårnets sydvæg og vurderedes at stamme fra tiden mellem 1700 og 1750 – den tid, hvor man ifølge kirkebøgerne ophørte med at gravlægge inde i selve kirken. Kisten blev, efter at have været taget i øjesyn af en udsendt medarbejder fra Nationalmuseet, gravsat på kirkegården.

Tyveri af kirkeinventar

Søllerød kirke har hidtil været næsten helt forskånet for det hærværk og den vandalisme, som i de senere år har lukket mange af vore landsbykirker for besøgende uden for højtiderne.

Et støbt messingkrucifiks, som var skænket til kirken i 1663 og gennem tiderne var blevet meget beundret, blev desværre stjålet fra sin plads på væggen ved orglet i 1988, men Søllerød menighedsråd har foreløbig valgt ikke at lade dette tyveri få konsekvenser, og kirken er derfor stadig åben for besøgende i dagtimerne.

LITTERATUR

Danmarks Kirker III, Københavns Amt, 1. bind, side 430-446
Tacitus Germania (v. Niels W. Bruun, Allan A. Lund) bind I, 1974. Wormianum.
Jens Jeppesen og Hans Jørgen Madsen: Skeigården (ved Lisbjerg). Skalk nr. 5, 1989.
Victor Hermansen: Søllerød Kirke. Søllerødbogen 1942.
Hans Ellekilde: Digterpræsten Casper Johannes Boye. Søllerødbogen 1946.

Søllerød kirke set fra nord, 1889.

Hans Ellekilde: Søllerøds sognepræster i luthersk tid.
Søllerødbogen 1948.
Hans Ellekilde: Nærum, guden Njords hjem.
Søllerødbogen 1952.
Bahne Preisler: Lidt om Malerhaandværk igennem Tiderne i Søllerød Kirke.
Københavns Malerlaugs Medlemsblad, nr. 15, 1. august 1943.
Dansk biografisk leksikon. Diverse artikler.

KILDER (UTRYKT MATERIALE)

Fra Nationalmuseets biblioteks arkiv:
- Museumsindberetninger af J. Kornerup, 1893.
(Grav, gravsten, kalkmalerier).
- Rapport om restaurering af kalkmaleriet ved prædikestolen.
Mette Jensen, 21. jan. 1980.
- Indberetning om undersøgelse af malerifelt fra pulpitur.
Einar V. Jensen, marts 1967.

Fra Rigsarkivet:
- Regnskaber 1661-72.

Fra Landsarkivet:
- Synsprotokol 1861-79.

Fra Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune:
- Kirkebøger.

Alfred Avnholt og de første Vedbækfund

Af Bente Jønsson

Gartner Alfred Avnholt (1894-1956) var i en menneskealder den drivende kraft bag udforskningen af Søllerød Kommunes oldtidshistorie. Han beskæftigede sig med alle aspekter af egnens historie, men det var på det arkæologiske område, han mødte størst anerkendelse. Hans arbejde som havegartner for villaejerne i Vedbæk og Trørød gav ham mange kontakter, og arbejdsforholdene gav ham gode muligheder for jævnligt at holde øje med forskellige former for anlægsarbejde, tørveskæring og markarbejde. Han gjorde hermed mange iagttagelser og fund af oldsager, som ellers ville være gået tabt.

Avnholt og Gudmund Hatt

Allerede tidligt fik han etableret kontakt til Nationalmuseet, hvortil han indsendte mange beretninger om sine iagttagelser. Det var således på grund af én af Avnholts observationer, at arkæologen og kulturgeografen Gudmund Hatt i 1924 foretog en udgravning for Nationalmuseet på den senere så kendte boplads Henriksholm-Bøgebakken i Vedbæk. Avnholts beretning om denne udgravning afslører den dengang 30-årige amatørarkæologs oplevelse ved at være med i dette arbejde. Her fortælles med begejstring om stort og småt, og det fremgår tydeligt, at netop denne udgravning – Avnholts første – har været en spændende og lærerig oplevelse, der uden tvivl har haft stor betydning for hans senere virke som arkæolog. Derimod er hans øvrige efterladte papirer, der hovedsagelig består af udgravningsberetninger og arkæologiske iagttagelser, skrevet i et lidt tørt sprog.

Fundene fra Holmevej

Da den 25-årige gartnermedhjælper Alfred Avnholt i 1919 ankom til Vedbæk fra Frederiksværk, var det naturhistorien, der var hans store lidenskab. Men langsomt voksede interessen for landets forhistorie, og da der i 1923 fremkom oldsager i dr. Phillipsens have ved Holmevej i Vedbæk, var det Avnholt, der blev sat på sagen. Dr. Phillipsen var Avnholts huslæge, og deres fælles interesse for natur- og kulturhistorie resulterede i mange samtaler og diskussioner. Phillipsen har tydeligvis haft sympati for den videbegærlige gartnermedhjælper og har lånt ham bøger om disse emner. Det var også Phillipsen, der i foråret 1924 satte Avnholt i forbindelse med den ligeledes arkæologiinteresserede frk. Helga Melchior på Henriksholm ved Vedbæk.

Under Henriksholms jorder hørte Maglemosen, og Avnholt fik nu adgang til at undersøge dette store område, ofte i selskab med Helga Mel-

Den 28-årige Alfred Avnholt iført gartneruniform og jernhest på udflugt til Charlottenlund en forårsdag i 1922. (Byhistorisk Arkiv).

Dr. Michael Philipsen (1882-1949) var Avnholts åndelige mæcen. Ved samtaler og lån af bøger om natur- og kulturhistorie åbnede Dr. Philipsen til en helt ny verden for den videbegærlige gartnermedhjælper. Snart blev Avnholt så optaget af Søllerødegnens historie, at det kom til at udgøre hele hans tilværelse. Dr. Philipsen er her i færd med at hugge brænde i sin have. Bagved ligger »Grethehuset« på Holmevej og oppe på bakken Vedbæk skole fra 1903. Billedet er fra begyndelsen af 1920'erne. (Byhistorisk Arkiv).

chior. Han konstaterede her en halv snes stenalderbosættelser – blandt andet bopladsen Bøgebakken. Dette fund blev via familien Melchior indberettet til Nationalmuseets afdeling for Danmarks Oldtid, hvor man besluttede at foretage en arkæologisk undersøgelse på lokaliteten.

Nationalmuseet bliver interesseret

Avnholt ventede i spænding på, at denne hans første arkæologiske udgravning skulle sættes i værk, og ventetiden fra foråret til sommeren 1924 føltes lang. Under overskriften »Udgravningen på Bøgebakken, Henriksholm« skriver han: »Der stod i et Interview ved Inspektør Kjær ved Nationalmuseet, at man blandt andre Ting også skulde foretage en udgravning ved Vedbæk. Altsaa længe i forvejen var det ventet, at dette skulde blive til virkelighed«. Og den utålmodige Avnholt fortsætter: »Desværre man skal have Mad i dette skrøbelige sløje Hylster, som ens aand skal løbe rundt i, af den gode Grund blir der kun saare lidt tid til arkæologiske udgravninger, alt for lidt Tid og alt for lidt Kræfter til at søge Minderne om de første Mennesker på Danmarks eller Gálbrédx Gégrs Jord*. Minderne om disse, som jeg næsten ene interesserer mig for og orker at søge efter«.

Gudmund Hatt kommer til Vedbæk

Men i juli måned sker der endelig noget, Avnholts trængsler er ovre og humøret stiger mærkbart. »Men altsaa dette kom omsider, og jeg – jeg kom næsten i bogstavelig forstand løbende lige i det. Jeg vidste at Dr. G. Hatt skulde komme Lørdagen den 12. Juli. Men havde egentlig først ventet ham senere; thi da jeg lidt over ni Lørdag Formiddag kom i min Jævne Fart ad Banestien forbi stationen og allerede et godt stykke op ad Stationsvej på Vej til Morgenkaffen (Avnholt var pensionær på afholdshotellet, der lå på Vinkelvej) blev jeg pludselig standset ved én, der kaldte. Om igen som det hedder, dér på Perrongen stod Forpagter Melchior og Gudmund Hatt, om jeg vilde assistere ved udgravningen. Og derfra til handling var ikke langt. Knap fik jeg tid til at løbe hen og faa Kaffen. Kl. 9½ var vi igang med at maale Felter ud«. Udgravningsområdet bliver etableret i løbet af formiddagen, og Avnholt begynder straks at grave sine tildelte felter, der dog til hans store ærgrelse ikke indeholder de helt store oldsagsfund. Ved middagstid tilføjer han: »skulde vi imidlertid have en hjælper til. Jeg blev anmodet om at skaffe en, et krav jeg ikke var

* Hvem Gálbrédx Gégr er vides ikke.

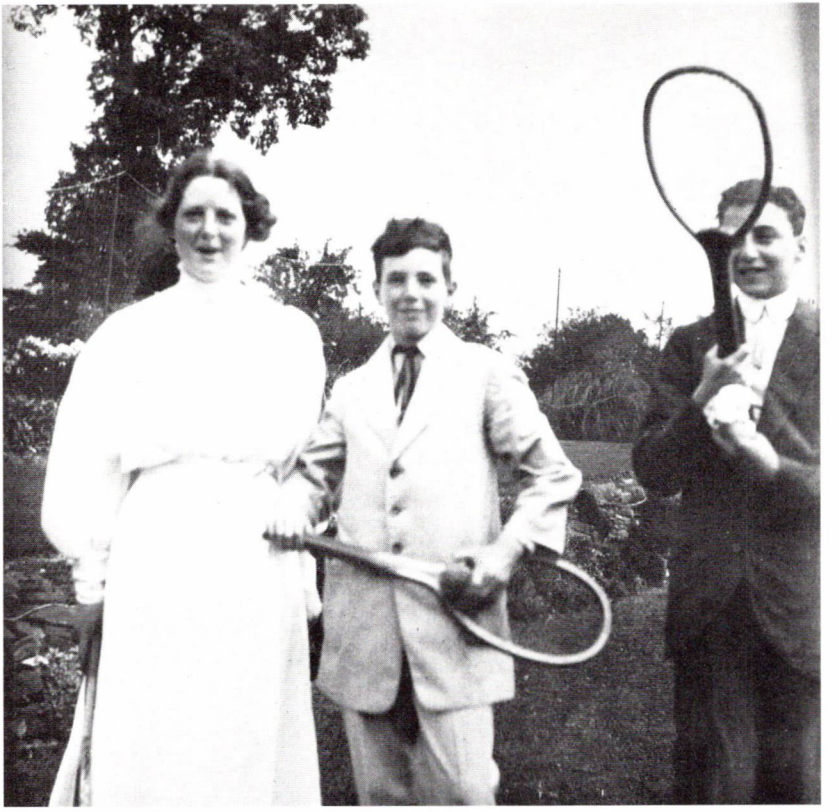

Tennismatch på Henriksholm, Vedbæk omkring 1910. Helga Melchior (1893-1977), der formidlede Avnholts første kontakt til Nationalmuseet, ses her i selskab med sine to brødre Harald (i midten) og Ralf Melchior. (Byhistorisk Arkiv).

Gudmund Hatt (1884-1960) var en af de mere markante personligheder inden for dansk arkæologi. Han var oprindelig uddannet kulturgeograf, men havde stor interesse for arkæologi. Hatt virkede i en årrække både som kulturgeograf og arkæolog og tilførte fagene mange værdifulde impulser. Hans arkæologiske hovedinteresse var jernalderen, hvor han med udgravninger af bopladser i Jylland fremdrog spændende viden om jernalderbondens levevilkår. Her ses Gudmund Hatt i fuld aktion på udgravningen af en jernalderlandsby ved Skørbæk Hede i 1937. (Nationalmuseet).

Afholdshotellet på Vinkelvej i Vedbæk omkring 1910. I 1920'erne var Avnholt pensionær på hotellet hos stedets daværende vært, musiker Lars Andersen. (Byhistorisk Arkiv).

saa sikker på at kunde opfylde, men lovede dog at gøre mit bedste. Jeg havde allerede i forvejen regnet med denne mulighed, og min arbejdskammerat Sorge (Charles Hansen), også kaldet Sjos, havde ogsaa ønsket at faa arbejde ikke for Arkæologiens Skyld, men vel mere for den Pekuni-

Sunddamperen lægger til ved broen, ca. 1913. I 1920'erne foregik denne sejlads kun i sommermånederne, men når »Turisten« lagde til i Vedbæk var der bal i vente, og så stod Sjos og andre af byens ungersvende klar til en svingom. (Byhistorisk Arkiv).

ære«. Men Avnholt virker lidt betænkelig ved arrangementet for han skriver: »blot én ting frygtede jeg, nemlig at Sjos, der har for vane at more sig lidt vel stærkt enkelte aftener, særlig ved turistbesøg, d.v.s. sundbaadsturisters ankomst med efterfølgende bal, skulde være for bæløjet og ikke kunde se Flinten i Laget. Naa, – jeg henvendte mig til Sjos ved Frokostbordet med min anmodning, der straks vandt begejstret tilslutning. Han var lige blevet færdig med en Have og derfor klar til afgang med det samme. »Saa gaar jeg over til Mester og sir' jeg har faaet en tjans til nogen tid«, siger Sjos. Kl. 1 er vi begge i arbejde, udgravningen er igang, – fuld gang over hele linien«. Eftermiddagens arbejde »gaar nu sin jævne gang« og Avnholt er i højt humør – drømmen er blevet til virkelighed. Dagsberetningen slutter: »Vejret er dejligt hele Dagen, Varme og høj Luft, Lærkerne synger over Maglemosen, Gudmund Hatts Sjagpibe piber som en Lungesyg Droshehest«.

Kammerat Sjos

Mandag morgen er mindre opløftende: »Vejret er i dag ikke saa godt, det er frisk vind fra Nordvest, og Jorden er lidt vaad. Det har regnet om Natten, dog genere fugtigheden ikke arbejdet«. Nej, det er ikke den udvortes fugtighed, der er problemet, men snarere den indvortes, for Avnholts værste anelser har holdt stik: »Sjos har været til Fest igår, og er lige staaet op af Sengen og lige i Overalen, da hans Klokke ellers anrang 5 minutter i 9. Heldigvis var den 10 minutter for stærk, og han naaede maalet præcis, men med tabet af Morgenkaffen«. Med lettere ærgelse noterer Avnholt: »I det hele taget er han vist lidt søvnig og ser daarlig Flinten. Jeg maa stadig minde ham om at faa alt med, og Dr. Hatt erindrer ham om at huske sine Lærdomme fra i Lørdags«. Udgravningen går kun langsomt fremad, især udviser Sjos ikke den store koncentration »men det er nok Festen, der sidder ham i Hovedet endnu. Jeg haaber, at han er vaagen til imorgen, så begynder vi om alt gaar vel igen at søge i Muld det ganske Guld, der her betyder stadig søgen vore Oldtidsminder«.

Avnholdt leder udgravningen

Denne mandag er Gudmund Hatt inviteret til frokost på Henriksholm hos familien Melchior, og Avnholt skriver med slet skjult stolthed: »Efter kl. 1 leder jeg udgravningen over resten af sidste lag«.

Den efterfølgende dag er vejret gråt og skyet. »Sjos og jeg var nær ved at løbe fra Morgenkaffen, men naaede dog ved fælles anstrengelser at komme på plads 5 minutter over 8, og som det gamle Ordsprog siger – hastværk er lastværk – i farten glemte vi naturligvis det vigtigste af alt, Værktøjet«. For den oldsagsinteresserede Avnholt sker der for lidt. Området indeholder kun få oldsager og »arbejdet er ensformigt og trættende«. Omkring middag bliver det bestemt at udgravningsholdet skal forøges med endnu en person. Avnholt får til opgave at fremskaffe denne ekstra medhjælp, hvilket han denne gang heller ikke føler sig helt sikker

Side 48-49: Juli 1924, bopladsen Bøgebakken i Maglemosen. I midten af billedet ses udgravningsfeltet, til højre skimtes Vedbæk station. (Nationalmuseet).

på at kunne klare. Åbenbart belært af erfaringen med Sjos kommer Avnholt »i tanke om vores afholdsvært, Lars Andersen. Jeg spørger ham til middag og faar straks tilslutning. Saa er den sag i Orden meget let, men skal der flere til tør jeg ikke stole paa at kunde udføre min Mission«. Det synes at være en god idé at få Lars Andersen med på udgravningsholdet, han går til arbejdet med åbent sind, og den nu udgravningserfarne Avnholt noterer med let overbærenhed: »Lars Andersen bliver hurtigt begejstret for en almindelig flække, som dog ingen betydning har«.

Dagens notater slutter: »Vejret i eftermiddagens løb bliver til dejligt varmt sommervejr med frisk men stærk Blæst fra Nordvest, dog fyger den fine tørre jord og grene op fra kulturlaget mig i Hovedet, saa da jeg ser mig i spejlet efter fyraften, ligner jeg en smed i Hovedet«.

Hårdt arbejde

»Onsdag den 16. juli 1924. Vejret er idag Straalende smukt med ren, klar og høj Himmel og svag frisk Nordøst-Vind. Der er faldet stærk Dug i nat, den ligger tæt på Kløveren bag Granerne som en første mindelse om det nære Efteraar og snare Vinter, da vi, Sjos, Lars Andersen og jeg, med vore grejer gaar til arbejdet«. Avnholt undersøger et lovende udgravningsfelt: »Jeg har et haardt og trættende arbejde i andet lag for at bryde igennem den haarde Jernmalm. Tilsidst bliver man dog enige om, at en hakke bliver nødvendig, og jeg løber hjem efter mit Værktøj. Det hjælper dog jeg faar fat med Hakken, der er en gammel spejderøkse snart en Museumsgenstand ligesom søgende sine fædre der i Jorden fra den graa Oldtid«. Heldigvis står anstrengelserne mål med resultatet »Høsten her er dog temmelig lovende« med mange økser »hvoraf den ene af sjælden smuk form«. I løbet af dagen skal der afsættes nye udgravningsfelter, og Avnholt fortæller stolt »efter middag nivelere vi, Dr. Hatt og jeg«. Om eftermiddagen findes et ildsted, og »Lars Andersen er heldig, han træffer et par Kærne Økser. Sjos, der undersøger Ildstedet senere paa eftermiddagen, finder der flækker og en Kærne Økse. Dagens Høst er tilfredsstillende«.

En menneskeknogle

Beretningen om de følgende udgravningsdage bliver stadig mindre de-

En ung målbevidst arkæolog og museumsmand in spe. Avnholt fotograferet af Aa. Pedersen, Nærum i 1926. (Byhistorisk Arkiv).

taljeret – dog noterer Avnholt, at han en dag finder »en stor Kærne Økse. Det er ogsaa det eneste, jeg dagen igennem finder, hvorimod Lars Andersen har et usædvanligt held med sig, hvad Økser angaar. Han finder hele tre«. Det er også Lars Andersen, der på en af udgravningens sidste dage finder en »interessant ting; det første spor af menneskene selv, nemlig et haandrodsben«.

Om udgravningens sidste del fortæller Avnholt hovedsagelig kun om undersøgelsens resultater. Den ivrige – næsten euforiske amatør, der startede på udgravningen, er efterhånden blevet afløst af den mere nøgterne arkæolog in spe, der gør sig mange tanker og notater om oldsagernes tildannelse, form og funktion.

Udgravningen varede i alt 14 dage og gav et så udmærket resultat, at Gudmund Hatt valgte at foretage yderligere en undersøgelse af pladsen i efteråret samme år.

Hvad Gudmund Hatt har gjort sig af tanker om udgravningen og sine entusiastiske medarbejdere, melder historien ikke noget om.

Hatt var oprindelig uddannet kulturgeograf, men havde stor interesse for arkæologi, hvilket resulterede i en ansættelse på Nationalmuseets arkæologiske afdeling, hvor han i 1920'erne sammen med afdelingens øvrige medarbejdere blev sendt ud på større herredsberejsninger for at registrere fortidsminder og foretage arkæologiske udgravninger. Det var i den forbindelse han i 1924, som 40-årig, blev pålagt at forestå undersøgelsen af Avnholts nyfundne boplads Bøgebakken.

Gudmund Hatt og Avnholt

Som udgravningsleder var Gudmund Hatt kendt og berygtet for sit iltre temperament og lave tålmodighedstærskel, der nok fremkom af, at han tænkte og arbejdede i så hastig et tempo, at kun de færreste kunne følge ham. Hvis grænsen for Hatts tålmodighed har været nået under udgravningen på Bøgebakken, har han ikke ladet sig mærke med det – eller også er det gået hen over hovedet på Avnholt. Men måske har det moret den erfarne videnskabsmand at have en så ivrig elev, for Avnholt har tydeligvis spurgt om mere, end ti vise kunne svare på.

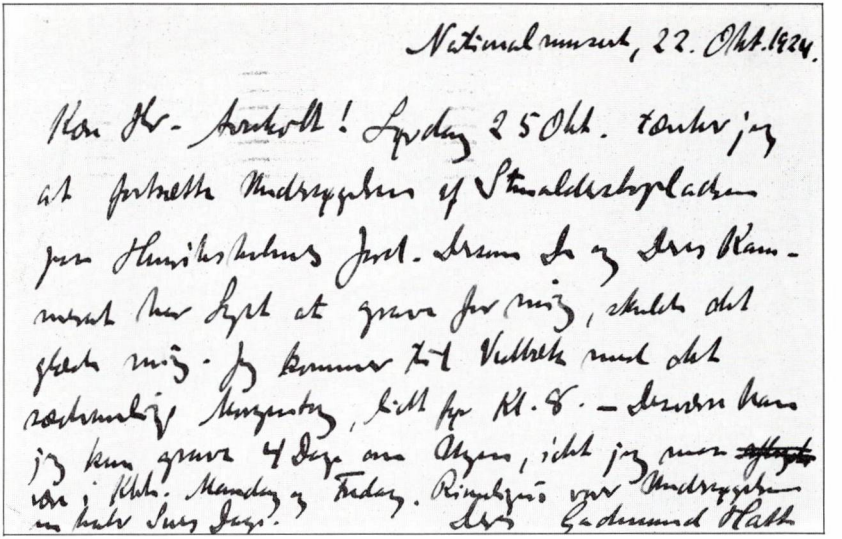

Nationalmuseet, 22. Okt. 1924.

Kære Hr. Avnholt! Lørdag 25 Okt. tænker jeg at fortsætte Undersøgelsen af Stenalderbopladsen paa Henriksholms Jord. Dersom De og Deres Kammerat har lyst at grave for mig, skulde det glæde mig. Jeg kommer til Vedbæk med det sædvanlige Morgentog, lidt før Kl. 8. – Desværre kan jeg kun grave 4 dage om Ugen, idet jeg maa ~~afbryde~~ være i Ribe Mandag og Tirsdag. Rimelig vor Undersøgelse en heel Uges Dage.

Deres Gudmund Hatt

Dr. Hatts brevkort til Avnholt med besked om endelig dato for efterårsudgravningen på bopladsen Bøgebakken. Avnholt har gennem alle årene gemt det lille postkort, måske som et minde om hans første arkæologiske udgravning. (Søllerød Museum).

Noget tyder da også på, at tonen har været god og gemytlig. For blandt Avnholts papirer findes et lille åbent brevkort fra Gudmund Hatt, dateret den 22. oktober 1924 og stilet til: »Hr. gartner Avnholt, c/o Hr. Dr. Phillipsen, Vedbæk«, og i brevet står skrevet: »Kære hr. Avnholt! Lørdag 25. okt. tænker jeg at fortsætte Undersøgelsen af Stenalderbopladsen på Henriksholms Jord. Dersom De og Deres Kammerat har lyst at grave for mig, skal det glæde mig. Jeg kommer til Vedbæk med det sædvanlige Morgentog, lidt før kl. 8. – Desværre kan jeg kun grave 4 dage om Ugen,

idet jeg maa være i Kbh. Mandag og Fredag. Rimeligvis varer Undersøgelsen en halv snes Dage. Deres Gudmund Hatt«.

Avnholt var herefter Nationalmuseets mand i Søllerød, og utallige er de indberetninger om bopladsfund og meddelelser om arkæologiske iagttagelser, som Avnholt gennem årene fra 1924 til sin død i 1956 tilsendte Nationalmuseet.

Hatt og Avnholt mødtes så vidt vides ikke efter 1924, men i 1940'erne arbejdede Avnholt en del sammen med den daværende leder af Nationalmuseets oldsagssamling, dr. phil. Therkel Mathiassen, især omkring udgravningen af stenalderbopladsen ved Vedbæk Boldbaner. En boplads Avnholt havde fundet ved etableringen af rensningsanlægget bag boldbanerne umiddelbart nord for Trørød Skov.

Therkel Mathiassens vision

Ved præsentationen af udgravningsresultaterne fra denne boplads skriver Therkel Mathiassen i Søllerødbogen 1946: »I øvrigt vil netop hele Maglemose-Området med Henriksholm-Bopladsen og de andre Ertebølle-Bopladser være et godt Omraade til at vise Forholdet mellem disse forskellige Kulturstadier og de forskellige geologiske Perioder; men dette maa blive en Fremtidsopgave«. En vision, der først lod sig realisere langt senere med det såkaldte »Vedbækprojekt«, der indledtes med opdagelsen af gravpladsen ved »Vedbækfjorden« i marts 1975.

For hvad Alfred Avnholt og Gudmund Hatt ikke vidste i sommeren 1924, og hvad Lars Andersen ikke anede, da han fandt »det første spor af Menneskene selv«, var, at de ved deres udgravning på Bøgebakken var særdeles tæt ved den store gravplads fra jægerstenalderen, der blev erkendt i vinteren 1974-75 i forbindelse med anlægsarbejde på stedet.

Med fundet af denne gravplads med 22 velbevarede individer, begravet med deres smykker og våben, indskrev Bøgebakken i Maglemosen sig pludselig på det arkæologiske verdenskort.

Forskningsprojektet

Fundet bevirkede, at det tværfaglige forskningsprojekt, som Therkel Mathiassen drømte om i 1946, endelig kunne blive til virkelighed. Under

I 1940'erne arbejdede Avnholt flere gange sammen med den daværende leder af Nationalmuseets Oldsagssamling Dr. phil. Therkel Mathiassen. Især omkring udgravningen af stenalderbopladsen Vedbæk Boldbaner, som Avnholt havde fundet ved etableringen af rensningsanlægget bag boldbanerne. Her fremviser Avnholt et interessant fund fra udgravningen i 1944, med årets arkæologistuderende placeret på grøftekanten. (Nationalmuseet).

»Vedbækprojektet« blev der i 1970'erne og 80'erne udgravet og undersøgt adskillige bopladser i området foruden Bøgebakken. I dette forskningsteam har arkæologer, antropologer, tandlæger, zoologer, geologer, botanikere m.fl. samarbejdet om at tegne et alsidigt og hidtil ukendt billede af jægerstenalderens levevilkår, kultur og samfund i Vedbækområdet. Et projekt, der har været med til at give dansk stenalderforskning et internationalt ry.

Vedbækfundene i hus

Det hele startede med Avnholt og hans store interesse for vore forfædre. »Minderne om disse som jeg næsten ene interessere mig for og orker at søge efter«, som han betroede papiret en forårsdag i 1924. Men andre tog tråden op og fuldførte værket. Og mon ikke det glæder Avnholt i hans himmel, selv om det nok også ærgrer ham lidt, at det ikke blev ham, der havde det »fundheld« at opdage jæger-samler samfundets begravelsesplads på Bøgebakken. Det folk, hvis redskaber og bopladser han kendte så godt, og som nu har fået sin permanente udstilling på Gl. Holtegaard.

KILDEMATERIALE

Søllerød Museum j.nr. 94. Alfred Avnholts oldsagssamling, oldsagskartotek og tilhørende beretninger.

LITTERATUR AF OG OM ALFRED AVNHOLT (1894-1956)

1927
Helga Melchior: Bopladsen Bøgebakken, Henriksholm. Sociedad Espanold de Antropoplogid Etnografia y Prehistorid. Actas y memorias, Madrid, 1927, side 34-37.

1930
William Haste: Strandvejen. Dens Huse og Mennesker, Kbh., 1930.

1937
Carsten Nielsen: Historiske Stenalderfund i Vedbæk. 7000 Aar er Skelettet, der laa gemt i Kufferten under Sengen. Berlingske Illustrerede Tidende, nr. 41, 1937, side 4.

1939
Afholdsbevægelsen i Danmark. Redigeret af Frode Markensen. Biografisk Redaktion ved Albert Fabritius, 1939-40, bind 1-3.

1940
Mosens Vidnesbyrd om Forfædres Jagt. Jagtvennen, årgang 26, 1940.

1942
Alfred Avnholt: Med Arkæologien i Marken. Jul i Søllerød, Årgang 1, 1942, side 5-6.
Gammel Boplads afdækket ved Vedbæk. Berlingske Tidende, 8. november 1942.

1943
Frederik Opffer: Landliggerliv i en fjern Fortid – Samtale med Gartner A. Avnholt, Søllerød Sogns Historiker. Hus og Hjem, Årgang 48, 1943, side 1255.

1944
Alfred Avnholt: Oldtidsminder og Oldtidsfund i Søllerød Kommune. Søllerødbogen 1944, side 41-72.
Alfred Avnholt: En Hustomt under Vedbæk Strandvej. Søllerødbogen 1944, side 75-79.
Therkel Mathiassen: Udgravningerne på bopladsen ved Vedbæk Boldbaner. Søllerødbogen 1944, side 73-74.
Therkel Mathiassen: Stenalderbopladsen ved Vedbæk. Danmarks ældste sikkert daterede Grav fundet. Berlingske Tidende, 26. august 1944.
Gartneren, der viste Vej til Danmarks ældste Lig. Og som har saa store Samlinger, at der burde bygges et Museum til dem. Socialdemokraten, 10. september 1944.
Fra Vedbæks Oldtid. Søllerød Tidende, 16. november 1944.

1946
Alfred Avnholt: Japetus Steenstrup, Holtegaard og Vidnesdam. Søllerødbogen 1946, side 41-50.
Therkel Mathiassen: En boplads fra ældre stenalder ved Vedbæk Boldbaner. Søllerødbogen 1946, side 19-36.

1947
Alfred Avnholt: Fra mit arbejde som arkæolog og museumsmand. Søllerødbogen 1947, side 9-49.
Frederik Opffer: Ikke Tid til at gifte sig. Ungkarl, der kan faa Tiden til at gaa. Steensens Illustrerede Almanak. Årgang 45, 1947, side 106-107.

1948
Alfred Avnholt: Langs Øresundskysten fra istid til nutid. Søllerødbogen 1948, side 73-108.
Alfred Avnholt: Logen Kærnen gennem 50 år. (Stiftet 11. dec. 1898), 1948.

1949
Alfred Avnholt: Trafikken langs Øresundskysten fra fortid til nutid. Søllerødbogen 1949, side 9-39.

1955
Tusindårige »Jacob« lå i flere år under min seng. Socialdemokraten, 8. marts 1955.

1956
Efterlod sig »Museum« på 5000 Numre. Jul i Nordsjælland. Årgang 16, 1956, side 36.
Bjørn Fabricius: Mindeord over Alfred Avnholt. Søllerødbogen 1956, side 123-25.
1972
Gunnar Sandfeld: Søllerød, som det var engang. Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune, bind I-VII, 1972-1980.
1974
Gunnar Sandfeld: Alfred Avnholt, lidt museumshistorie. Søllerødbogen 1974, side 9-24.

1975
Erling Albrethsen og Erik Brinch Petersen: Gravene på Bøgebakken, Vedbæk. Søllerødbogen 1975, side 9-60. (Avnholt omtalt side 11-13).
1977
Peter Vang Petersen: Vedbæk Boldbaner – endnu engang. Søllerødbogen 1977, side 131-170.
1982
Svend Aage Knudsen: Landskab og Oldtid. Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner. De Historisk-topografiske Selskaber for Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner, 1982. (Avnholt omtalt side 27-28).

LITTERATUR OM VEDBÆKFUNDENE OG VEDBÆKPROJEKTET 1975-1990

1975
Svend Erik Albrethsen og Erik Brinch Petersen: Gravene på Bøgebakken, Vedbæk. Søllerødbogen 1975, side 9-60.
Svend Erik Albrethsen og Erik Brinch Petersen: Jægerfolkets grave. Skalk 5, 1975, side 3-10.
Erik Brinch Petersen: Vedbækprojektet. Nyt og Noter fra Kulturmuseerne nr. 111, 1975, side 6-7.

1976
Svend Erik Albrethsen, Verner Alexandersen, Erik Brinch Petersen og Jørgen Balslev Jørgensen: De levede og døde ... for 7000 år siden. Nationalmuseets Arbejdsmark 1976, side 5-23.
Svend Erik Albrethsen og Erik Brinch Petersen: Tillfällighet räddade 7000-årig gravplats åt arkeologer. Forskning och Framsteg nr. 3, 1976, side 1-5.
Svend Erik Albrethsen og Erik Brinch Petersen: Excavation of a Mesolithic Cemetery at Vedbæk, Denmark. Acta Archaeologica nr. 47, 1976, side 1-28.
Tord Bengtson: Stenaldergravplads i Vedbæk. Institut for landmåling og fotogrammetri. Danmarks Tekniske Højskole. Meddelelse nr. 7, 1976, side 50-51.
Erik Brinch Petersen, Charlie Christensen, Peter Vang Petersen og Kim Aaris-Sørensen: Vedbækprojektet. Udgravningerne i Vedbækområdet. Søllerødbogen 1976, side 97-122.
Peter Vang Petersen: Bosættelsesmønstre i atlantisk tid i Nordøstsjælland. Kontaktstencil nr. 12, 1976, side 77-94.
Peter Vang Petersen: Stammebåd fra ældre stenalder. Nationalmuseets Arbejdsmark 1976, side 168.

1977
Erik Brinch Petersen, Jens Henrik Jønsson, Peter Vang Petersen og Kim Aaris-Sørensen: Vedbækprojektet. I marken og i museerne. Søllerødbogen 1977, side 113-176.

1979
Erik Brinch Petersen, Verner Alexandersen, Peter Vang Petersen og Charlie Christensen: Vedbækprojektet. Ny og gammel forskning. Søllerødbogen 1979, side 21.-97.

1980
Verner Alexandersen: Knogler, tænder – og mennesker. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 4, Munksgaard, 1980.
Charlie Christensen: Fjorden og de store skove. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 5, Munksgaard, 1980.
P. V. Glob (red.): Danefæ. Til Hendes Majestæt Dronning Margrethe II, 16. april 1980, side 74-75.
Svend Aage Knudsen: Vi graver på en boplads. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 1, Munksgaard, 1980.
Svend Aage Knudsen: Livet på bopladsen. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 8, Munksgaard, 1980.
Erik Brinch Petersen: De døde og deres grave. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 2, Munksgaard, 1980.
Kim Aaris-Sørensen: Atlantic Fish, Reptile and Bird Remains from the Mesolithic Settlement at Vedbæk, North Zealand. Videnskabelige Meddelelser fra Dansk Naturhistorisk Forening, nr. 142, 1980, side 139-149.
Kim Aaris-Sørensen: Depauperation of Mammalian Fauna of the Island of Zealand during the Atlantic Period. Videnskabelige Meddelelser fra Dansk Naturhistorisk Forening, nr. 142, 1980, side 131-137.
Kim Aaris-Sørensen: Vilde dyr fra fjord og skov. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 6, Munksgaard, 1980.

1981
Erik Brinch Petersen: Blev de myrdet alle tre? Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 3, Munksgaard, 1981.
Peter Vang Petersen: Stenøkse, bue og pil. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 7, Munksgaard, 1981.
Poul Vestergaard: Transparenter. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 9, Munksgaard, 1981.
Poul Vestergaard: Lærervejledning. Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden, bd. 10, Munksgaard, 1981.

1982
Charlie Christensen: Havniveauændringer 5500-2500 f.Kr. i Vedbækområdet, NØ-Sjælland. Dansk Geologisk Forenings Årsskrift, 1981, side 91-107.
Charlie Christensen: Stenalderfjorden og Vedbækbopladserne – havspejlets svingninger 5500-2500 f.Kr. Nationalmuseets Arbejdsmark 1982, side 169-178.
Svend Aage Knudsen: Landskab og Oldtid. Atlas over Søllerød og Lyngby-Taar-

bæk Kommuner. De Historisk-topografiske Selskaber for Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner, 1982.
Erik Brinch Petersen, Helle Juel Jensen, Peter Vang Petersen og Kim Aaris-Sørensen: Vedbækprojektet. Under mosen og byen. Søllerødbogen 1982, side 117-152.
Peter Vang Petersen: Jægerfolket på Vedbækbopladserne – kulturudviklingen i Kongemose- og Ertebølletid. Nationalmuseets Arbejdsmark 1982, side 179-189.
Kim Aaris Sørensen: A Classification Code and Computerized Data-Analysis for Faunal Materials from Archaeological Sites. Ossa,. nr. 8, 1982, side 3-29

1983
Inge Bødker Enghoff: Size Distribution of Cod (Gadus morhua L.) and Whiting (Merlangius merlangus (L.)) (Pisces, Gadidae) from Mesolithic Settlement at Vedbæk, North Zealand, Denmark. Videnskabelige Meddelelser fra Dansk Naturhistorisk Forening, nr. 144, 1983, side 83-97.
Kim Aaris-Sørensen: An Example of Taphonomic Loss in a Mesolithic Faunal Assemblage. J. Clutton-Brock and C. Grigson (eds.): Animals and Archaeology: 1. Hunters and their Prey. British Archaeological Reports (BAR), International Series nr. 163, 1983, side 243-247.

1984
Peter Vang Petersen: Chronological and Regional Variation in the Late Mesolithic of Eastern Denmark. Journal of Danish Archaeology vol. 3, 1984, side 7-18.

1985
Erret Callahan: Experiments with Danish Mesolithic Microblade Technology. Journal of Danish Archaeology vol. 4, 1985, side 23-39.
Helle Juel Jensen og Erik Brinch Petersen: A Functional Study of Lithics from Vænget Nord, a Mesolithic Site at Vedbæk, NE Zealand. Journal of Danish Archaeology vol. 4, 1985, side 40-51.
Søllerød Museum: Vedbækfundene – et jægerfolk for 7000 år siden. Hæfte til den permanente udstilling om Vedbækfundene på Gl. Holtegaard, 1985.

1986
Helle Juel Jensen: Unretouched blades in the late Mesolithic of South Scandinavia. A functional study. Oxford Journal of Archaeology nr. 5, 1986, side 19-33.

1987
Jens Henrik Jønsson: Geokemiske undersøgelser på den mesolitiske boplads Maglemosegård, Vedbæk, NØ-Sjælland. Upubl. konferensspeciale, Københavns Universitet, 1987.
Søren Moses: Stammebådsprojektet på Vedbækfundene 1986. Søllerødbogen 1987, side 148-164.
Douglas T. Price og Erik Brinch Petersen: A Mesolithic Camp in Denmark. Scientific America, March 1987, side 90-99.

1989
Keld Møller Hansen: Vænget Nord. Bopladsstrukturer på mesolitiske bopladser, analyser af anlægsspor. Upubl. konfernsspeciale, Københavns Universitet, 1989.
Erik Brinch Petersen: Excavation, Documentation and Interpretation of a Mesolithic Site from Vedbæk, Denmark. Bonsall (ed.): Proceedings of the 3rd International Mesolithic Symposium 1985, Edinburgh 1989, side 325-330.

1990
Lykke Johansen: Vænget Nord. En sammensætningsanalyse af flintmaterialet fra en mesolitisk boplads i Vedbækfjorden. Upubl. konferensspeciale, Københavns Universitet, 1990.
Svend Erik Albrethsen: Kvinden fra Bøgebakken. Poul Kjærum og Rikke Agnete Olsen (ed.): Oltidens ansigt. Dansk arkæologis lykønskning til Dronning Margrethe II på hendes 50 års dag den 16. april 1990, side 32.
Erik Brinch Petersen: L'art et les Sepultures Mesolithiques en scandinavie Meridionale. L'Adventure Humaine, 1990, Brüssel, side 118-125.
Erik Brinch Petersen: Nye grave fra Jægerstenalderen – Strøby Egede og Vedbæk. Nationalmuseets Arbejdsmark 1990, side 19-33.

Landmåler Balle i Søllerød – en tragisk skikkelse

Af Svend Balslev

Den 9. august 1832 blev Sophilius Johannes Balle løsladt fra Møns Tugt- og Forbedringshus og tog ophold i Søllerød Sogn. Bortset fra en kort tid boede han her til sin død i begyndelsen af 1856. Han var en af de mere anonyme borgere, men han havde et meget afvekslende og broget liv, som det kan være interessant at se nærmere på.

Familien

Sophilius Johannes Balle blev født i Frederikshald (i dag Halden) i Norge den 8. oktober 1792 som søn af danske forældre: fuldmægtig Jens Nielsen Balle og Sara Kirstine Bohnsen. Allerede som barn kom han til København, hvor han blev opdraget hos sin onkel, Detlef Stolley, der var gift med hans faster, Sophie Kirstine Balle. Stolley var materialforvalter ved Københavns fæstning ved ingeniørkorpset. Det blev nevøens meriter, der senere førte til, at Stolley måtte tage sin afsked som materialforvalter. Da Balle var 8 år gammel kom hans forældre tilbage til København, fordi faderen blev bygningsskriver ved ingeniørkorpset.

I 1807 blev Balle frikorporal, men tog allerede sin afsked fra militæret i 1810 uden at have taget nogen officerseksamen. Han er sikkert derefter blevet assistent hos en landmåler, for i 1814 tog han landmålereksamen og søgte derpå om ansættelse ved matrikuleringsarbejdet.

Opmålingen af Danmark, matrikuleringen

I 1805 var man begyndt at opmåle hele landet med henblik på udarbejdelse af en ny matrikel. Det vil sige en samlet fortegnelse over landets ejendomme med tilhørende kort. Den trådte i kraft 1. januar 1844 og

Møns Tugt- og forbedringshus. Bygningen er opført 1703 (sandstensplade med Fr. IV's kronede monogram over hoveddøren). Oprindelig navigationsskole, men fra 1740 anvendt som Tugthus med tilhørende »industriel« manufaktur. Bygningerne indgår i dag som plejecenter under amtssygehuset i Stege. Foto fra omk. 1910.

gælder den dag i dag. Opmålingen til de nye matrikelkort blev foretaget af landinspektører og landmålere, men da personalet ikke var tilstrækkeligt, blev der anvendt en del assistenter, som havde bestået landmålereksamen, men endnu ikke fået kongelig bestalling som f.eks. landmåler som Balle, eller andre som på en eller anden måde havde lært landmåling.

Hvordan havde Balle så fået lyst til at blive landmåler? Måske har han

fået inspirationen fra militæret, men han kan også have fået ideen via Detlef Stolley, hvis 6 år ældre broder, Claus Stolley, var blevet landmåler i 1776 og senere landinspektør ved den slesvig-holstenske landkommission.

Matrikuleringsarbejde i Midtjylland

Balle blev altså ansat ved matrikuleringsarbejdet, og i 1814 arbejdede han i Hindsted og Hellum Herreder i Himmerland. I 1815 var han stadig i Hindsted Herred, men kom senere på året til Nørlyng Herred, øst for Viborg. I 1816 var han i Sønderhald Herred ved Randers og Tyrsting Herred sydøst for Silkeborg, og endelig i 1817 i Ginding og Vrads Herreder ved henholdsvis Skive og Silkeborg. Dermed sluttede hans deltagelse ved matrikuleringsarbejdet i marken. I den følgende vinter var han ansat som korttegner i matrikuleringskontoret under Rentekammeret.

I 1818 søgte Balle om at få kongelig bestalling som landmåler, og 19. maj 1818 fik han meddelt bestalling, så han selvstændig kunne ernære sig som landmåler. Han synes dog ikke at have gjort brug af det, for i de næste par år er hans færden lidt uvis. Han havde vistnok en gård, som han var kommet i økonomiske vanskeligheder med, for »formedelst indtrufne omstændigheder« måtte han sælge gården. Da den havde været hans eneste indtægtskilde i to år, søgte han i 1820 om at blive ansat ved matrikuleringsarbejdet igen, men fra matrikuleringskontoret svarede man, at han ikke kunne vente at blive ansat. Dette er for så vidt ikke overraskende, idet selve opmålingsarbejdet næsten var færdigt.

Ansættelse ved ingeniørkorpset

Da Balle skrev sin ansøgning om ansættelse, boede han på »Fæstningens Materialgård«, Frederiksholms Kanal nr. 30 (dengang nr. 246 = det nuværende matrikelnummer), og her fik han også sin næste arbejdsplads, idet han – sikkert ved Detlef Stolleys mellemkomst – i 1821 blev ansat som inventarieskriver ved ingeniørkorpset. Balle fik altså sin onkel, materialforvalteren, som sin foresatte. For familien var det lidt af en tradition at være ansat ved ingeniørkorpset. Balles fader var fra 4. juli 1800, indtil han blev pensioneret 1. maj 1809, bygningsskriver ved ingeniørkorpset, og ved hans afsked efterfulgtes han af sin svigersøn, Michael Segelcke Sandberg, der var bygningsskriver til sin død i 1814.

Kongens Materialgård, Frederiksholms Kanal 30. Det var her Balle havde sin arbejdsplads fra han i 1821 blev ansat som inventarieskriver ved ingeniørkorpset indtil den dramatiske afsked 1828. Foto 1913. Huset, der er opført i første halvdel af 1700-tallet, eksisterer stadig.

Indtil 1827 gik alt godt for Balle som inventarieskriver, men den efterfølgende tid blev ikke heldig for ham, idet han i 1827 og 1828 begik en række ulovligheder, nærmere betegnet berigelsesforbrydelser, som medførte, at han ved dom i 1828 blev afskediget som inventarieskriver.

Balles privatliv

Balle må have været i en økonomisk presset situation, der sikkert hidrørte fra samlivet med hans veninde gennem mange år, med hvem han på dette tidspunkt havde to uægteskabelige børn, Niels Theodor Balle, født 5. september 1825, og Sophie Johanne Balle, født 12. september 1827. Kort efter datterens fødsel begyndte Balle sin kriminelle løbebane. Hans

samleverske var Wilhelmine Cathrine Annette Vogt. Hun var i 1822 blevet gift med en kontrollør Johan Bernhard Zahn, som hun åbenbart hurtigt forlod, for et par år senere fik hun det første barn med Balle. Hun må have været en god bekendt af familien, for Stolley var forlover ved hendes bryllup i 1822, så Balle må have kendt hende allerede dengang. Lyder det forviklet, så er det det også! Balle slægtede i øvrigt sin fader på, idet også han havde et uægteskabeligt barn, der blev født i 1805, 4 år før Balles moder, faderens 1. hustru, døde.

Falsk underskrift

Hvad var det så, der gik galt for Balle? Den 27. september, 1. oktober og 24. november 1827 udstedte Balle tre vekselobligationer til handelsmand Joel Salomon i København. De var på henholdsvis 100, 100 og 65 rbd. (rigsbankdaler). Som kautionist og selvskyldner havde Balle efterskrevet sin onkel, materialforvalter Stolleys navn.

Den næste ulovlighed, Balle begik, var at stjæle nogle gamle jernkugler fra ingeniørkorpsets magasiner. Kuglerne blev ikke betragtet som ammunition, men Balle havde solgt de omtrent 2 lispund (ca. 8 kg) tunge kugler til jernstøber Niels Maagensen for 15 rbd. Kuglerne blev dog senere tilbageleveret ingeniørkorpset.

Tyveri

Jernkuglerne stjal Balle i december 1827, og omtrent samtidig foretog han sig noget andet kriminelt. Han havde modtaget leje fra Kornkomiteen for et lokale i et pakhus, der tilhørte landmilitæretaten. Lejen udgjorde 168 rbd. rede sølv, hvoraf Balle havde lånt 50 rbd. til snedkermester Johan Tilemann, og i øvrigt nægtet, at han havde modtaget lejen. Dette forhold havde Balle dog senere berigtiget, idet han havde indbetalt beløbet til ingeniørkorpset.

Den sag, der medførte hans afsked, var dog meget alvorligere – men på visse punkter også tragikomisk. Den drejede sig om bedrageri i stort omfang over for ingeniørkorpset.

Bedrageriet

Sagen begyndte 4. januar 1828, hvor der var møde i ingeniørkorpsets kassekommission, hvis medlemmer skulle underskrive anvisningerne til udbetaling ved Zahlkassen (det var kongeriet Danmarks hovedkasse) af

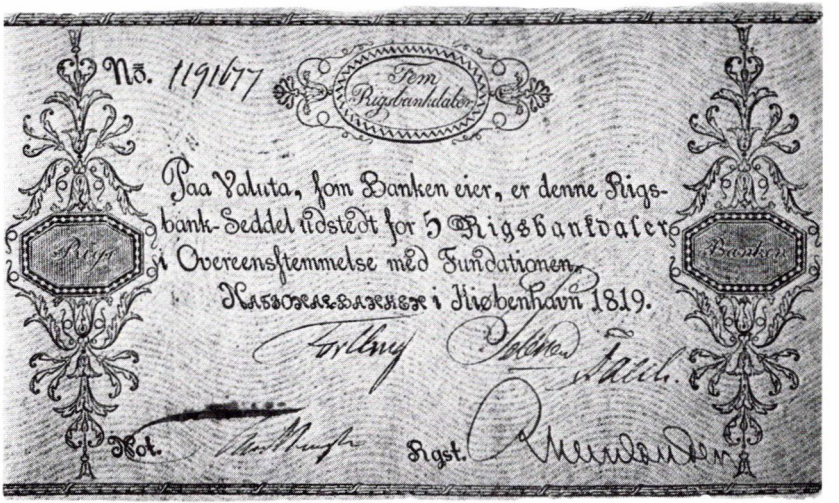

Rigsbankdaler fra 1813 og Nationalbankens første pengeseddel efter statsbankerotten 1813. Hovedmønten var Rigsbankdaleren, der blev udmøntet i sølv (1 rbd = 6 Mark á 16 Skilling). I mangel på sølv begyndte man at udstede pengesedler, der imidlertid snart blev væsentligt mindre værd end mønt-(og sølv-)værdien. I 1814 svarede 1 rbd sølv til 23 rbd i sedler. Seddelværdien blev noteret på Børsen. Først i 1838 kom økonomien i »pari«, dvs. som i dag, at mønter og sedler har samme (pålydende) værdi.

penge til korpset. Anvisningerne var tidligere på dagen leveret fra ingeniørkorpsets chef til materialforvalter Stolley. Når anvisningerne var underskrevet, var det Balles opgave at hente pengene i Zahlkassen og lægge dem ned i ingeniørkorpsets kasse, et hverv han havde haft siden sin ansættelse i 1821.

Den pågældende dag var der to anvisninger, som Balle skulle hæve. Da han kom tilbage, havde han pengene med for den ene anvisning, 1254 rbd. sølv, hvorimod han sagde, at han ikke havde kunnet få pengene for den anden anvisning. Denne skulle Balle så have tilbageleveret til materialforvalteren, men Balle beholdt den i virkeligheden selv. Tirsdag den 8. januar gik han hen og hævede anvisningen i Zahlkassen, hvor han den dag skulle indbetale et auktionsbeløb på 17 rbd. og 48 sk. (skilling) til det Kongelige Generalkommissariats Kollegii kasserer, justitsråd Hyllested.

Et selvmordsforsøg

Da Balle havde hævet pengene, i alt 5555 rbd., vendte han ikke tilbage til ingeniørkorpset før om fredagen den 11. januar, hvor bedrageriet ikke længere kunne holdes skjult, idet der igen skulle være møde i kassekommissionen. Balle henvendte sig til major Prangen og tilstod bedrageriet, men oplyste samtidig, at han havde tabt pengene ud af bukselommen! Balle sagde, at han havde forsøgt at tage livet af sig, og han havde virkelig et frisk, blødende sår i højre tinding. Såret gav et ar, der senere blev brugt i hans signalement i fængslet.

Ved det efterfølgende grundlovsforhør blev det klarlagt, at Balle ikke havde tabt pengene ud af bukselommen – måske nok 355 rbd. – men resten havde han deponeret dels hos sekretær Strandgaard (900 rbd.) og dels hos vinhandler Aubertin (4400 rbd.) sammen med 100 rbd., som var Balles egne penge. Af et brev fra Balle, som var hos sekretær Strandgaard, fremgik det tydeligt, at Balle ville anvende pengene til egen og familiens fordel. Man kunne dog ikke helt få klarlagt, om det var rigtigt, at Balle havde tabt de 355 rbd. ud af bukselommen. Størstedelen af de stjålne penge var altså i behold, og der manglede kun 255 rbd.

Dommen

Der blev afsagt dom i sagen 11. marts 1828, og den lød således:

»Thi kjendes for Ret.
Arrestanten, Inventarieskriver ved det Kongelige ingenieur Corps, Sophilius Johannes Balle bør have sin Haand, sin Ære og sin Bestilling som Inventarieskriver ved Ingenieur Corpset forbrudt. Saa bør han og af hvad han eier eller eiende vorder udrede i Erstatning til Bygningsfonden for de danske Fæstninger 255 rbd. i Sedler. I Sallair til Actuarius i Sagen, Garnisonsauditeur, Premierlieutnant Scheel betaler han 100 Rbdl rede Sølv. –

At efterkomme under Adfærd efter Loven.

Saaledes eenstemmigen dømt i en eedsvoren Garnisonskrigsret i Kjøbenhavn den 11 Martz 1828.

C. U. Sundt. / Scheel.«

Efter domsafsigelsen blev dommen forelagt for kongen, og han resolverede følgende:

»Vi fritage Sophilius Johannes Balle for den ham ved forestaaende Garnisonsstabskrigsretsdom tilfundne Straf at have forbrudt sin Haand og Ære, imod at han som Tugthusfange hensættes til Arbeide i Møens Tugt- og Forbedringshuus paa Vor Naade. Iøvrigt vorder Dommen herved stadfæstet.

Givet i Vor Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn
den 11te April 1828.
Frederik R.«

Balle skulle altså i fængsel »paa Vor Naade«, og det betød, at der ikke var fastsat nogen længde på fængselsopholdet, men at det alene var kongen, der bestemte, hvor lang tid fængslingen skulle vare.
Da Balle havde kongelig bestalling som landmåler, blev sagen efter afsigelsen af dommen indberettet til Rentekammeret, der indstillede til kongen, at Balles bestalling skulle kasseres. Dette skete ved kongelig resolution af 15. maj 1828, hvorefter Balle ikke mere kunne praktisere som selvstændig landmåler.

Onkelen afskediges

En anden følge af sagen var, at materialforvalter Stolley måtte tage sin afsked fra ingeniørkorpset. Han måtte oven i købet lide den tort at skulle betale de manglende 255 rbd., som Balle ikke selv kunne betale. Stolley ansøgte om at få lov til at afdrage beløbet med 40 rbd. om året af sin pension. Det bevirkede, at Stolley kom til leve en kummerlig tilværelse som pensionist og bl.a. var elendigt klædt. Ved registreringsforretningen efter hans død opgøres hans tøj til følgende: 1 frakke, 1 par benklæder, en nattrøje, en kasket og et par flettede pampusser, alt er tildels i ubrugbar stand, samt et par uldsokker.

De følgende to erklæringer bekræfter i høj grad Stolleys elendige forhold. Den første er fra skovfoged og vejpiqueur Hans Dahl, der skriver:

»I de Aar jeg har kjendt afdøde Pensionist Stolley, har jeg saavidt mig mindes, kun seet ham i de ved Registreringen fremlagte Klæder, ved hvilken Forretning jeg var tilstæde, som herved efter Forlangende bevidnes.

Frederikslund Gartnerbolig, d. 5teDecember 1834.

Dahl«,

og den anden er fra Stolleys efterfølger som materialforvalter:

En ruineret mand

»Da afdøde Materialforvalter Stolleys Pension for en stoer Deel medgik til Afbetaling paa Hans Gjeld, hvoraf Resten kort før hans Død blev afgjort, havde han ikke Evne til at anskaffe sig Klædningsstykker, uagtet at han var højst maadelig equiperet. Han har derfor siden sin Afgang fra Ingenieur-Corpset i Aaret 1828 ikkun kjøbt nogle faae Skjorter, Underbeenklæder, Strømper og Pampusser; hvilket jeg, som nøje bekjendt med hans Forfatning, herved kan bevidne.

Kjøbenhavn d. 27.' Decemb. 1834.

Carlsen

Krigsraad, Materialforvalter ved Ingenieur-Corpset.«

I tugthus

Tilbage til Balle. Han kom til Stege på Møn og blev indsat i arresten

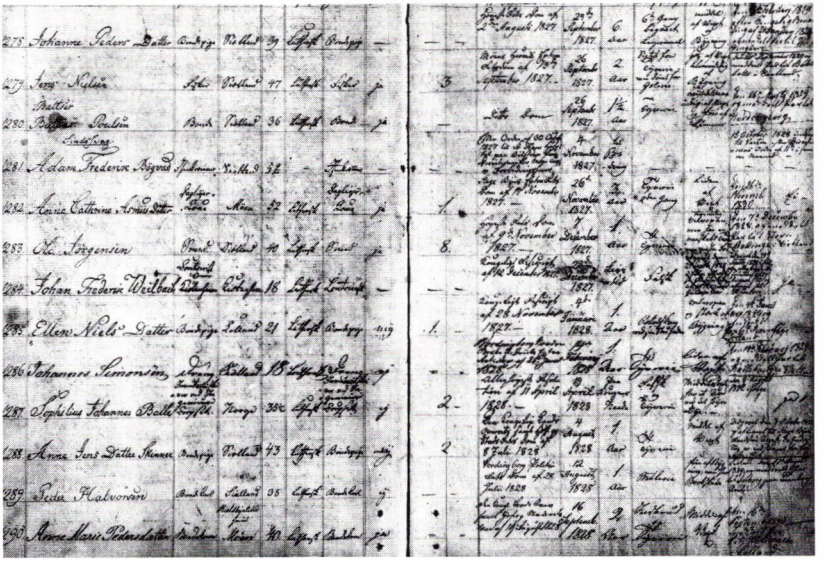

Side fra Møns Tugthus' Mandtalsbog 1806-1851. Balle står anført som nr. 1287. Fangerne står anført med nr., navn, tidl. erhverv = »Hvad har været«, fødested, alder, religion, profession, ægteskabelig stilling, evt. børn, dom, hvornår indsat, hvor lang tid, forbrydelsens art (Balle for »Falsk og Tyveri«), konstitution, hvornår løsladt og endelig, om fangerne kan skrive (hvilket bl.a. nr. 1282, Anne Cathrine Asmusdatter, ikke kan). Man bemærker, at der er anført 5 kvinder på den her viste side. De 3 er fængslet for tyveri, en fjerde for blodskam og den femte (nr. 1278) for 6 gange lejermål, hvilket er blevet takseret til 6 år i Tugthuset. (Landsarkivet)

19. april 1828. Ved indsættelsen blev der afleveret en levnedsbeskrivelse til ledelsen af fængslet, og den lyder således:

»Forhenværende Inventarieskriver Sophilius Johannes Balle, der ifølge allerhøieste Resolution af 11te April 1828 skal som Tugthuusfange ind-

sættes til Arbeide i Møens Tugt- og Forbedrings-Huus er født i Frederikshald i Norge den 8de October 1792. Hans Fader er nuværende paa Frederiksberg ved Kjøbenhavn boende Pensionist, forhen Bygningsskriver, Jens Nielsen Balle. Han kom som Barn til Kjøbenhavn hvor han blev opdraget hos hans Oncle, Materialforvalter Detlef Stolley, blev Fricorporal i Aaret 1807 og tog sin Afsked Aar 1810 uden at have taget Officiersexamen. Under 19 Mai 1818 blev der meddeelt ham Bestalling som Landmaaler, og endeligen blev han i Aaret 1821 ansat som Inventarieskriver ved Ingenieurcorpset. Han er luthersk af Religion, ikke værnepligtig, ugivt, men har 2 Børn med en Madam Catharine Annette Zahn. Han har ikke forhen været tiltalt eller straffet.

Signalement.

Sophilius Johannes Balle er af Middelvæxt, før af Lemmer, han har brune Haar og brune Øine. I Tindingen ved det høire Øie har han et Ar.

Kjøbenhavn den 16de April 1828.

Scheel
Garnisonsauditeur.«

De to tidligere nævnte børn blev begge døbt 18. juli 1828. Sønnen var da næsten 3 år og datteren knap 1 år. Dette var ret usædvanligt, fordi børn på den tid plejede at blive døbt hurtigt efter fødselen. Balle kan ikke selv have været med til sine børns dåb, der foregik i Garnisons Kirke, da han jo på det tidspunkt sad i fængslet på Møn.

Opvarter i dårekisten

I Møens Tugt- og Forbedringshus var der omkring 40 indsatte, både mænd og kvinder, og desuden var der en dårekiste med ca. 8 indsatte. De indsatte udførte forskellige arbejder, og da Balle kom, var de fleste beskæftiget med at spinde blår. Balle var øjensynlig ikke særlig interesseret i dette, da han som regel (opgjort for hver uge) kun havde en halv så stor produktion som de øvrige fanger. Fra 29. september 1828, til han blev løsladt i 1832, fik han en anden opgave, nemlig at opvarte de sindssvage i dårekisten. Hvad arbejdet har bestået i, kan man kun gætte på, men i hvert

Prospekt af Stege efter Pontoppidans Danske Atlas 1767. Tugthuset ses yderst t.v. i nogen afstand fra byens centrum, men dog inden for Steges endnu eksisterende middelalderlige volde.

fald var han beskæftiget med det i de næsten 4 år, han var i fængslet. Hans sundhedstilstand har i øvrigt været god, for i hele fængselsperioden var han kun syg en uge i juni 1828.

Som et kuriosum kan det nævnes, at der blandt de øvrige fanger var en anden landmåler, Hans Jacob Scheel, der havde været inspektør ved det københavnske klasselotteri, hvor han havde bedraget for et temmeligt stort beløb. Han blev efter godt 3½ års fængsel løsladt 2. november 1828, så de to landmålere var altså sammen i fængslet i godt 6 måneder.

Som et led i regeringens politik på den tid for at gøre fængslerne mere

industrielt produktive, ændrede arbejdet sig i fængslet gennem årene, idet de øvrige fanger i den sidste tid, Balle var der, beskæftigede sig med foruden at spinde blår også at plukke uld, skrubbe, kradse og spinde det, samt spinde hamp og haspe (dvs. vinde garn).

Ansøgning om benådning

Da Balle sad på kongens nåde i tugthuset, var det som nævnt kongen, der skulle afgøre, om Balle kunne løslades. I juni 1832 sendte han en ansøgning til kongen om at blive løsladt. Ansøgningen var anbefalet af fængselsinspektøren, og 21. juni 1832 resolverede kongen, »at den omtalte Tugthuusfange, S.J. Balle, maa skjenkes Friheden paa de for Indfødte sædvanlige Vilkaar«. Disse var, at han ikke blev løsladt, før man havde vished for, at han kunne finde lovligt erhverv, og at det i et forhør blev betydet ham, at han uden dom på ny ville blive indsat i fængslet, hvis han begik en ny forbrydelse.

Den første betingelse vedrørende erhverv hjalp Stolley og Balles fader med, idet de afgav følgende erklæring:

»Da Hans Majestæt Kongen allernaadigst har forundt Johannes Sophilius Balle sin Frihed til at forlade Møens Tugthuus, saa er det at hans Onkel, forhenværende Materialforvalter ved det Kongelige Ingenieurcorps, og hans Fader Jens Nielsen Balle, forhenværende Bygningsskriver ved fornævnte Korps, begge erklærer, at de ere villig til at modtage ham, og i Fremtiden at sørge for at sætte ham i en eller anden Næringsvei, saa at han i ingen Henseende vil komme det offentlige til Byrde: hvilket herved attesteres med vore Hænders Underskrift og Segl.

Søllerød, den 6. Aug. 1832.

Detlef Stolley
forhen værende Material-
forvalter ved det Kongl.
Ingenieur Corps
L.S.

Jens Nielsen Balle
forhenværende Bygnings-
skriver ved det Kongelige
Ingenieurcorps.«
L.S.

Frederikslund ved Dronninggaard malet af Søren Læssøe Lange (1760-1828) i 1820. Hovedbygningen blev opført 1802-04 af den franske arkitekt J. J. Ramée (1764-1842) for familien de Coninck. Balles boede måske i en af sidebygningerne i 1834. Hovedbygningen er nu fredet. (Søllerød Museum)

Balle løslades

Tre dage senere var erklæringen i Stege, og ved retten her blev forhøret holdt 9. august, og Balle var en fri mand.

Han er sikkert straks taget til Søllerød, hvor faderen og onkelen boede og, hvad der var vigtigt, hvor hans samleverske sandsynligvis også opholdt sig. Resultatet af hans hjemkomst viste sig godt 9 måneder senere den 28. juli 1833, hvor en dreng, Ditlev Julius Balle, blev født. Han anførtes

som søn af fruentimmeret Wilhelmine Cathrine Vogt. Som barnefader er angivet landmåler Johannes Balle, begge på Dronninggård.

Onkelen dør på Rudersdal Kro

Balle boede i 1834 i et hus, måske Frederikslund gartnerbolig, under Dronninggård sammen med sin søn Niels Theodor Balle. Balle havde en del indbo fælles med Detlef Stolley, som også boede dér, og det på trods af de mange fortrædeligheder, der havde været mellem de to. Familiebåndet har trods alt været stærkt, for man må jo tænke på, at Balles fader, der var Stolleys svoger, på samme tid boede i Søllerød med sin senere 2. hustru som husholderske, og at Stolley lige så godt kunne have boet der. For at afslutte historien om Stolley, hvis afsked som materialforvalter og efterfølgende kummerlige tilværelse tidligere er omtalt, så flyttede han senere på året til Rudersdal Kro, hvor han døde 22. august 1834. Han må kun have haft et værelse der og har været på egen kost, for efter hans død sendte høker P. C. Sædder, Rådhusstrædet 119, en regning for leverede varer i juli kvartal til Stolley i Rudersdal Kro, en regning som Balles fader betalte.

Hvor var Balles samleverske og de to børn, Sophie Johanne og Ditlev Julius? De boede altså ikke sammen med Balle, og det vides ikke, hvor de var. I øvrigt har det ikke været muligt at finde andet om Sophie Johanne end hendes fødsel, og broderen, Niels Theodor, der boede hos Balle i 1834, ved vi ikke mere om efter dette tidspunkt.

Nye ulykker

Sidst på året 1834 flyttede Balle til Birkerød, hvor han ernærede sig som maler. Her boede han sammen med Wilhelmine Cathrine, og 12. august 1835 fødte hun en datter, der blev døbt Wilhelmine Sophie Balle. Omkring denne fødsel er der noteret i kirkebogen: Moderen (et fruentimmer skilt fra sin mand i Holsten efter rygte), Wilhelmine Vogt, til fader: landmåler og maler Balle (som har levet flere år sammen) i Birkerød. I glæden over datterens fødsel meldte sorgen sig dog, idet moderen døde: Ugift fruentimmer Wilhelmine Vogt boende hos landmåler Balle i Birkerød, † 12. august 1835 i barselseng, 37 år gammel. Også datteren bragte Balle sorg, idet hun druknede i Furesøen 12. december 1844, 9 år gammel.

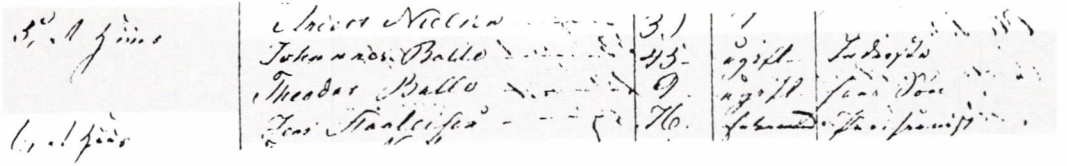

Udsnit af folketællingen 1834 for Dronninggaards ejerlav. Vi ser her registreret den ugifte 45-årige Balle som »Inderste« sammen med den 9-årige søn Theodor. Desuden den 76-årige onkel Detlef Stolley, hvis navn listeføreren tydeligvis har fået helt galt i halsen, idet han kalder ham Jens Staaleisen.

Efter samleverskens død i barselseng flyttede Balle tilbage til Søllerød Sogn og opholdt sig 1840 i Øverød, hvor han dog ikke boede sammen med nogle af sine børn. Han betegnede sig selv som enkemand og erhvervsmæssigt som inderste og maler. Datteren var indlogeret som plejebarn hos husmand og snedker Lars Ebbesen i Øverød, og sønnen, Ditlev Julius, hos daglejer Hans Frederiksen, også i Øverød. I 1845 var Balle flyttet ind hos sønnen, Ditlev Julius' plejeforældre, Stine og Hans Frederiksen i Øverød. Her betegnede Balle sig selv som landmåler, og han foretog virkelig også en opmåling i 1845, som dog ikke kunne benyttes til sit formål.

En opmåling i Øverød

Det drejede sig om opmåling af et areal af »Skovly« matr.nr. 4 Øverød By, Søllerød Sogn, på 8780 □alen (3459 m²), som gårdmand Hans Petersens enke havde solgt til fru Ross på Suhmsminde. Arealet lå som den sydligste del af Østre Paradisvej og ca. 80 m mod øst, hen mod nuværende Suhmsmindevej. Da sagen blev sendt ind til Rentekammeret, afslog man i »Comiteen i Anledning af den nye Matriculs Indførelse« (det der senere blev til Matrikelkontoret) at behandle sagen, da parcellen ikke kunne afsættes på matrikelkortet efter det kort, Balle havde opmålt. Man oplyste også, at Balle ikke mere havde bestalling som landmåler. Han måtte derfor ikke foretage opmålinger, der drejede sig om fastsættelse af ejendomsgrænser. Sagen blev ordnet i 1846, hvor løjtnant og landmåler Carl Chri-

Side fra Folketællingen 1840 fra Øverød by. Balles søn Ditlev Julius ses her registreret som plejebarn hos husmanden Hans Frederiksen i huset nr. 73. Lidt længere nede ad gaden i nr. 75 bor Balle selv i et hus der deltes af tre familier.

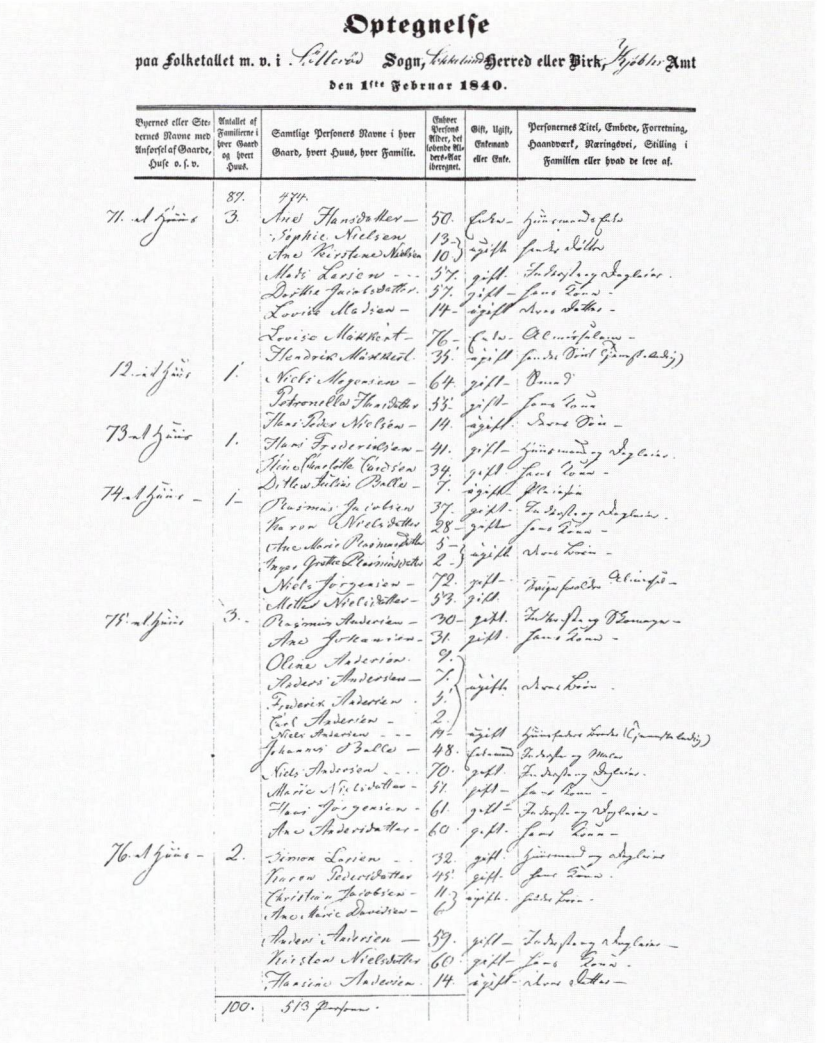

Optegnelse

paa Folketallet m. v. i Sollerød Sogn, Lynge-Frederiksborg Herred eller Birk, Frederiksborg Amt

den 1ste Februar 1840.

Bygernes eller Steernes Navne med Ufarsel af Gaarde, Huse o. s. v.	Antallet af Familierne i hver Gaard og hvert Huus.	Samtlige Personers Navne i hver Gaard, hvert Huus, hver Familie.	Enhver Persons Alder, det løbende Aarstal ikke regnet.	Gift, Ugift, Enkemand eller Enke.	Personernes Titel, Embede, Forretning, Haandværk, Næringsvei, Stilling i Familien eller hvad de leve af.
	87.	474.			
71. ad Huus	3.	Ane Hansdatter	50.	Enke	Husmandsfolk
		Sophie Nielsen	13	gift	Sønnedatter
		Ane Kirstine Nielsen	10		
		Mads Larsen	37.	gift	Indsidder og Daglejer.
		Dorthe Jørgensdatter	37.	gift	Hans Kone.
		Louise Madsen	14	ugift	Hans Datter.
		Louise Mathiesen	76	Enke	Almindelig.
		Hendrik Matthiesen	33.	ugift	Sønnedatter Dreng (Almindelig)
72. ad Huus	1.	Niels Magnusen	64	gift	Bonde
		Petronelle Hansdatter	53.	gift	Hans Kone
		Hans Peder Nielsen	14	ugift	Hans Søn
73. ad Huus	1.	Hans Frederiksen	41.	gift	Husmand og Daglejer.
		Kirstine Caroline Carlsen	34.	gift	Hans Kone.
		Ditlev Julius Balle	7.	ugift	Plejebarn
74. ad Huus	1.	Rasmus Jacobsen	37.	gift	Indsidder og Daglejer.
		Karen Nielsdatter	38	gift	Hans Kone.
		Ane Marie Rasmusdatter	5	ugift	Hans Datter.
		Inger Grethe Rasmusdatter	2		
		Niels Jørgensen	72.	gift	Indsidder Almindelig
		Mette Nielsdatter	53.	gift	
75. ad Huus	3.	Rasmus Andersen	30	gift.	Indsidder og Bonnemand
		Ane Johannesen	31.	gift.	Hans Kone.
		Oline Andersen	9.		
		Anders Andersen	7.	ugift	Hans Børn.
		Frederik Andersen	5.		
		Karl Andersen	2.		
		Niels Andersen	19	ugift	Husmandssønnen Dreng (Almindelig)
		Johanne Balle	48.	Enke	Indsidder og Malker
		Niels Andersen	70.	gift.	Indsidder og Daglejer.
		Marie Nielsdatter	51.	gift	Hans Kone.
		Hans Jørgensen	61	gift	Indsidder og Daglejer.
		Ane Andersdatter	60.	gift.	Hans Kone.
76. ad Huus	2.	Simon Larsen	32.	gift.	Husmand og Daglejer
		Karen Pedersdatter	45.	gift.	Hans Kone
		Christian Jacobsen	11	ugift.	Hans Søn.
		Anna Marie Davidsen	6		
		Anders Andersen	59.	gift	Indsidder og Daglejer
		Kirsten Nielsdatter	60.	gift	Hans Kone.
		Hansine Andersen	14.	ugift	Hans Datter
	100.	513 Personer.			

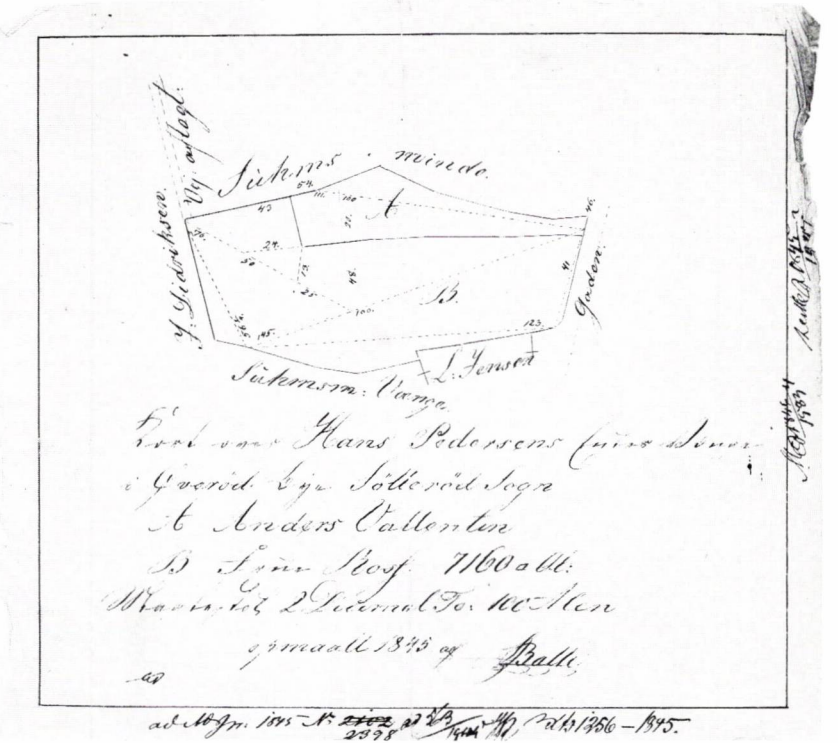

Balles opmåling 1845 af et lod af gården Skovly, matr.nr. 4 af Øverød by. De anførte mål er alen, idet metersystemet først blev indført i 1909. Kortet kunne ikke bruges til sit formål, da Balle havde mistet sin bestalling som landmåler og i øvrigt anvendte et andet måleforhold end matrikelkortenes 1:4000. (Rigsarkivet)

stian Hansen foretog opmålingen og producerede det rigtige kortmateriale.

På Drewsens hospital

Der vides ikke så meget om Balle de følgende år, kun at han blev boende nogle år i Øverød. I første halvdel af 1850'erne flyttede han til Søllerød. Han blev senere optaget i Søllerød Hospital, hvor han døde 31. januar 1856. Han betegnes i kirkebogen som »almisselem i hospitalet, forhen landmåler«. Et ejendommeligt og tragisk livsforløb var hermed slut.

Ditlev Julius Balle er det eneste af Balles børn, man ved noget om efter faderens død, og det synes som om, at Ditlev Julius har været lidt af en stakkel. I hvert fald ansøgte hans fader i december 1855 sogneforstanderskabet i Søllerød om, at hans søn, dengang 22 år, måtte lære at rulle cigarer. Sogneforstanderskabet anbefalede sagen med den bemærkning, »at da der er rimelighed for, at bemeldte person, der ellers ikke let vil kunne finde erhverv, ville med den omhandlede håndtering kunne fortjene sig noget til livets ophold, og da der ellers ikke skønnes deraf at kunne opstå nogen ulempe, tror sogneforstanderskabet at burde anbefale sagen.«

Sønnens skæbne

Hvor meget Ditlev Julius har brugt sin uddannelse som cigarruller – hvis uddannelsen i det hele taget blev til noget – er svært at sige. Han var flere gange på forskellige institutioner. I januar 1868 var han indlagt på kommunehospitalet i København, og i april samme år på »amtets sygehus«. I 1878 var han en kort overgang på fattiggården »Stolpegård« i Vangede. Han kom samme år tilbage til Øverød og boede hos gårdejer Anders Jacobsen, Vejlegård. Balle led da af brok, for sognerådet »tilstår ham et brokbånd«, og det gentog sig i 1879, 1882 og 1886. I 1880 kom han igen til »Stolpegård«, og da han flyttede derfra, var han i Trørød i en årrække. Han kom igen til »Stolpegård«, hvor han døde 12. november 1893. Han blev begravet på Søllerød Kirkegård. I kirkebogen er ved hans død anført: Ugift. Tidligere røgter i Trørød. Fattiglem på Stolpegård.

Hermed blev der sat punktum for denne familie Balles tilknytning til

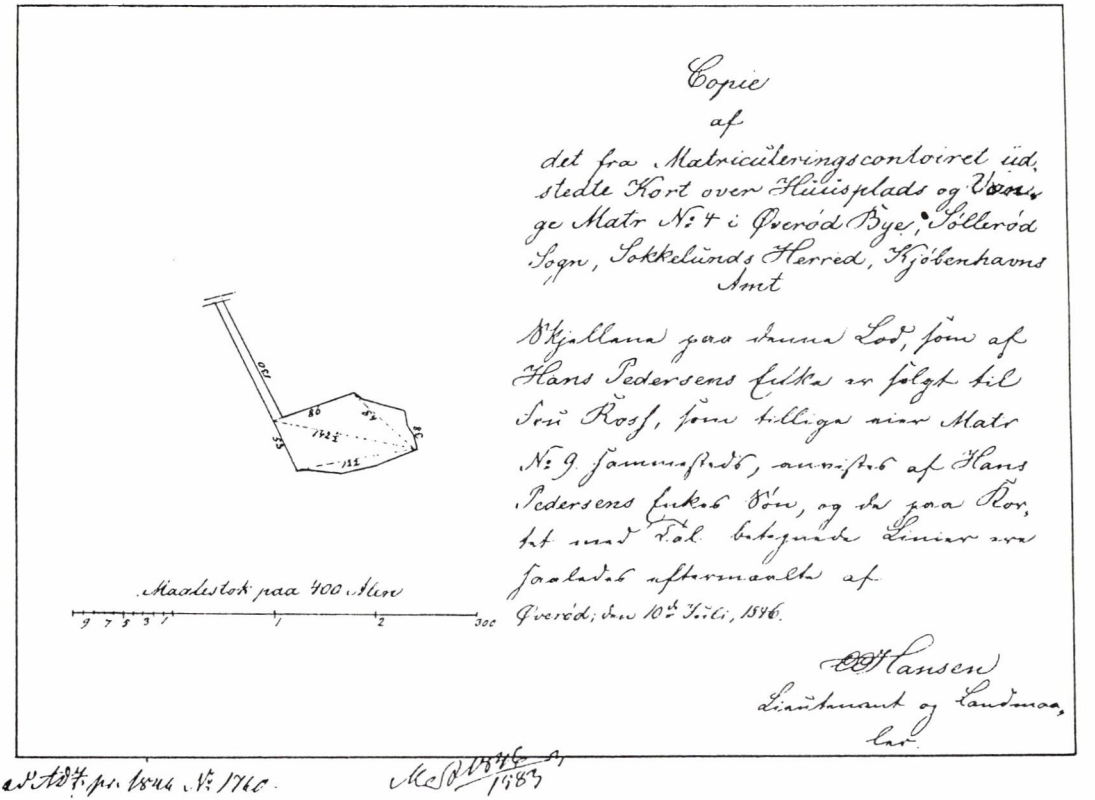

Landmåler Christian Hansens opmåling fra 1846 efter hvilken udstykning fra Skovly til matr.nr. 4b blev gennemført. Den pågældende lod lå ud mod Bystævnet nedenfor, på sydsiden af Suhmsminde. (Rigsarkivet)

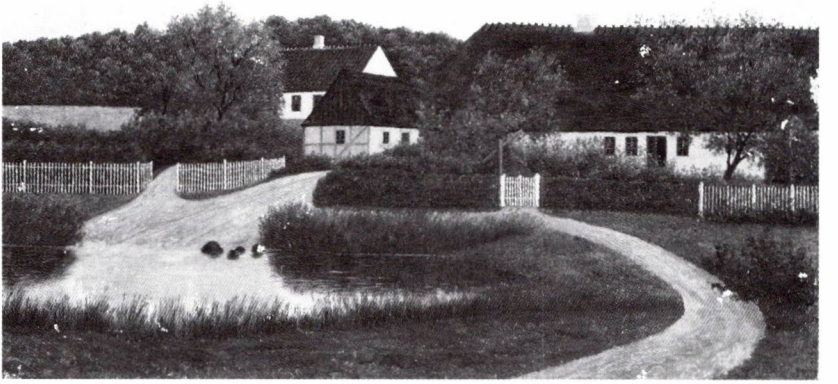

Drewsens Hospital ved Søllerød sø malet af Th. Lange omk. århundredskiftet. Balle døde som »fattiglem« på hospitalet i 1856. (Maleri på Byhistorisk Arkiv)

Søllerød Sogn. Den varede i godt 60 år, fra omkring 1830 til 1893, og man må sige, at familiens tid her ikke var nogen dans på roser.

Men skønt landmåler Balle måske nok økonomisk og socialt var en tragisk skikkelse, er det alligevel bemærkelsesværdigt, hvordan han rent menneskeligt formår at sno sig gennem livets kringelkroge. Hans forbrydelse var efter datidens forhold meget alvorlig. Alligevel slipper han med få års fængsel, hvor han endda undgår det hårde manuelle dagsarbejde mod at opvarte »tosserne«. Veninden svigtes, onkelen ruineres, mister position, job og omdømme og faderens rygte plettes ved Balles forbrydelse. På trods af dette står alle tre parat ved hans løsladelse, parate

Fattiggården Stolpegård i Gentofte. Stolpegård blev oprettet i 1875 som fælles fattiggård for Gentofte, Gladsaxe, Herlev, Lyngby og Søllerød sognekommuner. Ditlev Julius Balle opholdt sig på gården i flere perioder og døde her i 1893. På fotografiet fra omk. 1910 står proprietær Peter Hansen Christensen (1870-1918) fra Holtegaard yderst til højre. Han var medlem af Søllerød Sogneråd 1909-17 (formand fra 1914) og sognerådets repræsentant i Stolpegårds bestyrelse.

til at hjælpe ham tilbage i samfundet igen. Mon ikke denne medmenneskelighed fra de nærmeste kunne kompensere for Balles sociale deroute?

Som afslutning på artiklen bringes en stamtavle over den nærmeste del af Sophilius Johannes Balles familie.

FAMILIEN BALLE

Familienavnet Balle er først opstået efter Else Marie Balles (nr. 5) dåb i 1773. Navnet »Balle« er tilføjet ved faderens navn ved Jens Nielsens (nr. 1) og Sophie Kirstines (nr. 2) dåb, men ved de tre yngste børns dåb er navnet ikke tilføjet. De optræder dog senere med navnet. Det er muligt, at navnet først er blevet anerkendt som familienavn i forbindelse med eller kort før Niels Jensen Balles død, hvor han i forseglingsprotokollen hedder Niels Jensen Balle. Hvordan navnet er opstået, kan man kun gætte på, men da han er bødker, kan det have forbindelse med ordet balje eller balle, måske først brugt som tilnavn og så senere overgået til familienavn.

Første slægtled
Niels Jensen Balle.
Død i København, senest 13.5.1775. Gift første gang i København (Vor Frelsers Sogn) 3.10.1755 med Engel Marie Povelsdatter. Død i København (Vor Frelsers Sogn), begravet 2.7.1756. Gift anden gang i København (Holmens Sogn) 1.6.1759 med Sara Jeppesdatter. Død efter manden. Børn: 2. slægtled, nr. 1-5.

Andet slægtled
Børn af Niels Jensen Balle og Sara Jeppesdatter.

1. Jens Nielsen Balle.
   Døbt i København (Holmens Sogn) 7.5.1760, død i Frederiksberg Sogn 13.8.1843. Gift første gang i København (Garnisons Sogn)

8.11.1786 med Sara Kirstine Bohnsen. Døbt i Horsens 25.5.1755, død i København (Frue Sogn) 29.3.1809. Datter af borger- og skræddermester Laurids B. og Else Sophie Michelsdatter. Børn: 3. slægtsled, nr. 6-8. Gift anden gang (1834-1840) med Anne Sophie Jørgensen (gift første gang Møller, og enke efter ham). Født i København (Fødselsstiftelsen) 10.7.1781, død i Frederiksberg Sogn 8.3.1852. Datter af kusk Peder J. og Maren Nielsdatter. Barn: 3. slægtled, nr. 9.

Uddannet som bødker. Fuldmægtig i Frederikshald i Norge. 4.7.1800 bygningsskriver ved ingeniørkorpset. 1.5.1809 afsked med pension. Boede derefter på Frederiksberg til i hvert fald 1828. Flyttede så til Søllerød, hvor han boede, til han i løbet af 1834 flyttede tilbage til Frederiksberg.

2. Sophie Kirstine Balle.
Døbt i København (Holmens Sogn) 26.2.1762, død i København (Frue Sogn) 23.5.1812. Gift i København (Trinitatis Sogn) 15.7.1791 med Detlef Stolley. Døbt i Krop Sogn, hertugdømmet Slesvig, 27.10.1760, død i Rudersdal Kro, Birkerød Sogn, 22.8.1834. Søn af Detlef S. og Wibke Kock, Altbennebæk. Ingen Børn.

Detlef Stolley var først tjener. Blev 8.6.1792 materialskriver ved Kronborg fæstning og 16.6.1797 materialforvalter ved Københavns fæstning ved ingeniørkorpset. 1.8.1828 afsked efter ansøgning. Se i øvrigt artiklen.

3. Johanne Marie Balle.
Døbt i København (Holmens Sogn) 21.4.1765, død i København (Almindeligt Hospital) 24.8.1851, begravet i København (Trinitatis Sogn). Ugift. Syerske.

4. Hans Balle.
Døbt i København (Vor Frue Sogn) 1.11.1770.

5. Else Marie Balle.
Døbt i København (Vor Frue Sogn) 23.6.1773, død i København (Frederiks Hospital) 20.10.1849. Ugift. Syerske.

Tredie slægtled

I. Børn af Jens Nielsen Balle og Sara Kirstine Bohnsen.

6. Johanne Sophie Balle.
   Døbt i København (Helligånds Sogn) 11.3.1787, død i København (Trinitatis Sogn) 8.4.1856. Gift (ca. 1809) med Michael Segelcke Sandberg. Døbt i Os Præstegæld, Søndre Bergenshus Amt, 16.11.1783, død i København (Frue Sogn) 20.7.1814. Søn af sognepræst Gerhard S. og Inger Margrethe Segelcke.

Sandberg var frikorporal i marineregimentet. Blev 16.1.1807 fændrik i nordenfjeldske infanteriregiment. 17.7.1808 2. bygningsskriver ved ingeniørkorpset. Ved svigerfaderens pensionering 1.5.1809 1. bygningsskriver.

7. Sophilius Johannes Balle.
   Født i Frederikshald, Norge, 8.10.1792, død i Søllerød Sogn 31.1.1856. Ugift. Samliv med Wilhelmine Cathrine Annette Vogt (gift i København (Frue Sogn) 29.3.1822 med kontrollør Johan Bernhard Zahn, født ca. 1794). Død i Birkerød Sogn 12.8.1835, 37 år gammel. Måske datter af forvalter Vogt. Børn: 4. slægtled, nr. 10-13.

Landmåler. Inventarieskriver ved ingeniørkorpset. Afskediget ved dom 1828 efter bedrageri over for korpset. Se i øvrigt artiklen.

8. Niels Peter Balle.
   Født i Frederikshald, Norge, 8.10.1792, død i Rødby 9.7.1849. Gift i København (Garnisons Sogn) 4.5.1831 med Benedicte Charlotte Christiane Dibbern. Død i København (Garnisons Sogn) 12.9.1844, 51 år gammel. Børn: 4. slægtled, nr. 14-15.

Janitschar, senere hoboist ved garden til fods. 16.7.1847 konsumptionsunderbetjent i Ringsted. Her var der stærk trafik om natten, og der krævedes derfor et godt helbred. På grund af nedbrudt helbred og meget svækket syn forflyttet til Næstved 22.9.1847. Blev snart efter forflyttelsen afskediget, og han flyttede derpå til Rødby, hvor han begik selvmord ved hængning.

II. Barn af Jens Nielsen Balle og Anne Sophie Jørgensen.

9. Caroline Christine Balle.
   Født i København (Fødselsstiftelsen) 29.8.1805, død i Frederiksberg (Lukas Sogn) 17.5.1902. Gift i København (Garnisons Sogn) 16.4.1836 med Christen Petersen. Døbt i Skuldelev Sogn 16.8.1795, død i Frederiksberg Sogn 2.2.1866. Søn af husmand Hans P. og Anne Nielsdatter, Børn: 4. slægtled, nr. 16-17.

Christen Petersen var ved garden til hest. Var derefter tjener, derpå hovmester for den engelske minister i København, hvorefter han var lejetjener. En overgang mel- og grynhandler, og ved sin død benævnes han som forhenværende trådhandler.

Fjerde slægtled

I. Børn af Sophilius Johannes Balle og Wilhelmine Cathrine Annette Vogt.

10. Niels Theodor Balle.
    Født i København (Garnisons Sogn) 5.9.1825.
    Boede hos faderen i Søllerød 1834.

11. Sophie Johanne Balle.
    Født i København (Garnisons Sogn) 12.9.1827.

12. Ditlev Julius Balle.
    Født i Søllerød Sogn 28.7.1833, død på Stolpegård, Gentofte Sogn, 12.11.1893, begravet i Søllerød. Ugift.
    Se i øvrigt artiklen.

13. Wilhelmine Sophie Balle.
    Født i Birkerød Sogn 12.8.1835, død i Søllerød Sogn 12.12.1844. Druknede i Furesøen.

II. Børn af Niels Peter Balle og Benedicte Charlotte Christiane Dibbern.

14. Albert Carl Conrad Balle.
    Født i København (Garnisons Sogn) 21.3.1832.

15. Adelaide Jensine Sophie Caroline Balle.
    Født i København (Garnisons Sogn) 6.1.1835.

III. Børn af Christen Petersen og Caroline Christine Balle.

16. Constantia Jensine Christiane Petersen.
    Født i Frederiksberg Sogn 22.6.1838. Ugift.

17. Ludvig Vilhelm August Petersen.
    Født i København (Garnisons Sogn) 23.8.1840, død i København (Garnisons Sogn) 17.11.1867. Ugift.
    Døde af brystsyge som soldat på Garnisons sygehus.

LITTERATUR

Svend Balslev og Hans Ejner Jensen: Landmåling og Landmålere. 1975.
J. P. Trap: Danmark, diverse udgaver.
V. Richter: 100 Aars Dødsfald 1791-1890. 1901.

SKEMATISK OVERSIGT OVER FAMILIEN BALLE.

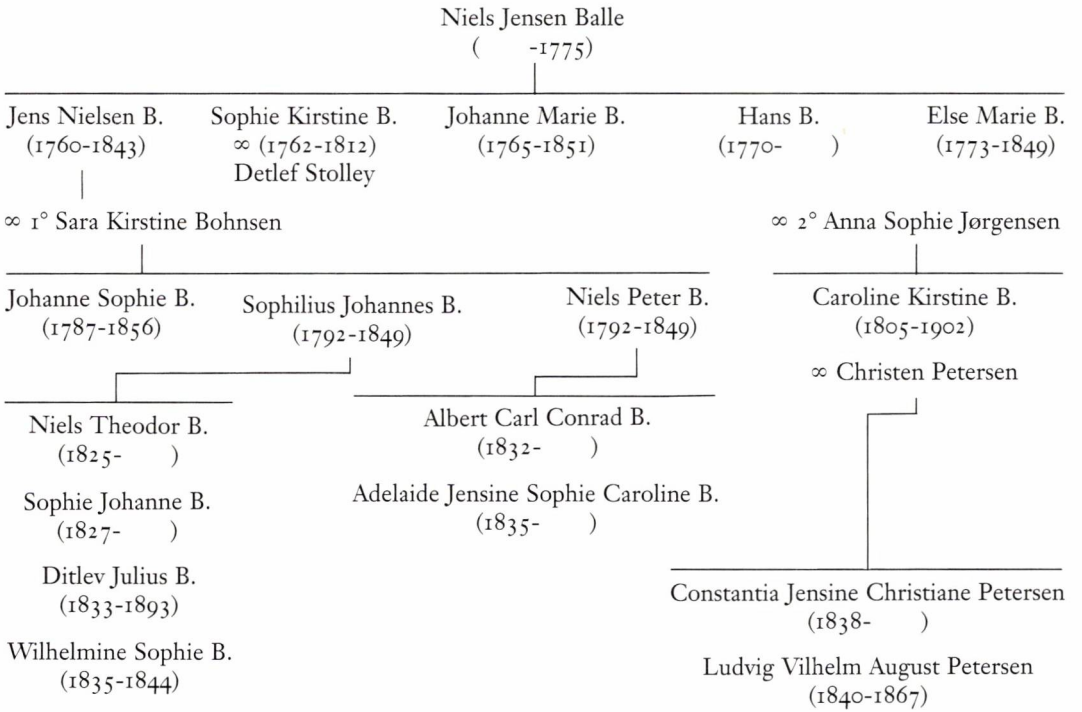

Rigsarkivet.
Rentekammeret.
Relations- og Resolutionsprotokoller
Bestallingsprotokoller
Landvæsenskontorets journal og journalsager
Domæneekspeditionskontorets journal og journalsager.
Den almindelige Enkekasse.
I. C. W. Hirsch og Kay Hirsch's fortegnelse over danske og norske officerer med flere 1648-1814.
Ingeniørkorpsets arkiv
Folketællinger
Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.
Møns Tugt- og Forbedringshus.
Mandtals Bog 1806-1851
Domme med bilag
Arbejdsprotokoller 1823-1830 og 1830-1835.

Kirkebøger
Skifter
Matrikelarkivet
Matrikuleringsjournalen og journalsager
Arbejdsjournaler for matrikuleringen
M. C. J. journal og journalsager
Originale matrikelkort
Statsarkivet i Oslo.
Kirkebog for Frederikshald.
Propsteikirchenbuchamt, Schleswig.
Kirkebog for Krop Sogn.
Københavns stadsarkiv
Kopulationsgebyrprotokoller.
Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune.
Sogneforstanderskabets, senere sognerådets forhandlingsprotokoller
Journaler og journalsager til foranstående.

Fotografiet fortæller

Per Nilens 25 års håndværkerjubilæum i Vedbæk 1923

Af Svend Otto Andersen

Kan De glæde og hygge Dem med gamle fotografier og billeder, så er her historien om et jubilæumsbillede, optaget i året 1923.

Så tidligt som i 1864 grundlagdes det gamle fotostudie »Kyst Atelieret« i Vedbæk. I 1898 blev atelieret overtaget af frøken Asta Lichtenberg og gik fra hende videre til Johanne Christensen i 1915.

Rosa Holm

I 1919 overtog frøken Rosa M. Holm, født i Roskilde 1886, Kyst Atelieret, der da havde til huse på 1. sal i villaen på Marievej 16. Atelieret var udstyret med alt, hvad tiden krævede af moderne fotoudstyr samt store ovenlysvinduer. Her var den dygtige fotograf i stand til at udføre alle de gode optagelser, som nu findes i mange af de gamle hjem i Vedbæk og omegn – og på Byhistorisk Arkiv på Gl. Holtegaard. Med stor iver opsøgte hun smukke motiver i by og på land, og med hensyn til gruppefotografering er der nok ikke mange fester, fødselsdage eller foreningsbegivenheder i Vedbæk, som gik Rosa Holm og hendes fotoapparat forbi. For eksempel fra de årlige fugleskydninger, som startede i 1919 med den gamle malermester Andreas Arentoft som første fuglekonge i Vedbæk Håndværkerforening, findes der praktisk talt billeder fra alle årene. Alle fugleskydningsbillederne findes nu i Byhistorisk Arkivs fotosamling.

Peder Nielsens håndværksjubilæum

Det foto, som er udgangspunkt for vor historie, er et gruppebillede, som er optaget den 1. marts 1923 ved tømrer- og snedkermester Peder

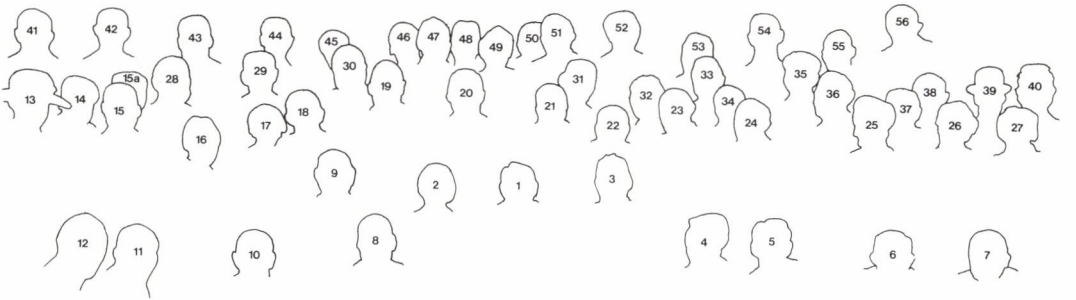

1. Peder Nielsen, tømrer- og snedkermester.
2. Elinora Nielsen.
3. P. F. Schiøth, tømrermester.
4. Martin P. Hansen, snedkermester.
5. Arnold Andersen, snedkermester.
6. Christen L. Nielsen, tømrermester.
7. Georg Christensen, glarmester.
8. Christian P. Nielsen, vognmand.
9. Niels Sørensen, vognmand og restauratør.
10. Chr. Asser, fisker.
11. Chr. Hansen, skomager.
12. Chr. Brandstrup, murermester.
13. Dorthea Andersen.
14. Adolf Lenzing, urmager.
15. Harald Jønsson, fisker.
16. Anna Christiansen.
17. Christine Andersen, smedeenke.
18. Jens Peter Johannesen, fisker og havnefoged.
19. Lars Petersen, tømrersvend.
20. Carl Schiøth, handelsmand.
21. Georg Petersen, malermester.
22. Jens Christiansen, skræddermester
23. Thorvald Eiberg, slagter.
24. Oscar Rasmussen, hotelejer, restauratør.
25. Hansigne Hvalsøe.
26. Hulda Hvalsøe.
27. Thyra Nielsen.
28. Vilhelm Henriksen, blikkenslagermester.
29. P. A. Smith, overlærer.
30. Georg Johansen, tømrermester.
31. Jens Peter (Asser) Olsen, fisker.
32. Edith Petersen.
33. Emil Nielsen, købmand.
34. Robert Hansen Larsen, købmand.
35. Jens Pedersen, frisør- og barbermester.
36. Jens Christensen, tømrermester.
37. H. J. Jørgensen, købmand.
38. A. O. Jensen, tømrermester.
39. Martin Barnholdt, gårdejer.
40. Emilius Jensen, smedemester.
41. Ole (Asser) Olsen, fisker.
42. Fr. Chr. Sørensen, malermester.
43. Chr. Olsen, ølhandler.
44. Hans Sofus Larsen, politibetjent.
45. Alfred Jacobsen, malermester.
46. Jens Peder Andersen, cykelhandler.
47. Georg Schiøth, snedkermester.
48. Oluf Petersen, murermester.
49. Kirstine Andersen.
50. Anders Andersen, tømrermester.
51. Frederik Schiøth, møbelhandler.
52. Harald Jensen, fisker.
53. Frederik Nielsen, banearbejder, skatteopkræver.
54. Hans Møller, pantefoged.
55. Ubekendt.
56. Chr. Blache, malermester.

Nielsens 25 års forretningsjubilæum som mester i Vedbæk. »Per Nilen«, som han altid kaldtes, var Vedbæks »Godfather« i ordets bedste betydning. Billedet er taget ud for indgangsdøren i vestsiden af »Vedbækhus« på Stationsvej over for stationen. Huset havde Per Nilen selv opført i 1901.

Som det fremgår, var 56 personer mødt op for at hylde jubilaren. Heraf

Per Nilen omgivet af sine gæster den 1. marts 1923 foran Vedbækhus.

var de 47 beskæftiget inden for handel, håndværk og fiskeri og næsten alle bosat i Vedbæk og omegn.

De 8 damer, som er med på billedet, var typisk nok kommet for at være behjælpelige og give en hånd med. Men damerne holdt sig ellers som skik var i den gamle håndværkerforening beskedent i baggrunden.

Ved en sådan festlig lejlighed var alle gæster enige om at rive dagen ud

Kystatelieret i den nyopførte villa på Marievej 16 omk. 1898, da Asta Lichtenberg overtog det »fotografiske Atelier« i Vedbæk.

af kalenderen for at feste og have et hyggeligt samvær. Alle var naturligvis festklædte, og man bemærker den ensartede påklædning: Hvide skjorter – mange med knækflip, og mørke slips samt det ulastelige mørke jakkesæt. Ingen mødte op i arbejdstøj – så hellere blive væk.

Sammenholdet

Der var et stærkt sammenhold mellem byens håndværkere. De var flittige og arbejdsomme i deres virksomheder, og havde en af dem for meget arbejde, når en kunde henvendte sig, anbefalede de altid en kollega, selv-

Vedbæk håndværkere på skovtur omkring 1920. Siddende Per Nilen omgivet af damer. T.h. står cykelhandler J. P. Andersen og frue, dernæst blikkenslager Vilhelm Henriksen med frue. Yderst t.v. står Per Nilens hustru Madsine Nielsen med murermester Poul Nielsen fra Magrethevej i Vedbæk. Den sidste herre er anlægsgartner Verner Rasmussen fra Olgasvej i Vedbæk.

følgelig indenbys. Det var ikke usædvanligt, at der til tider kunne være en og anden, som kom i pengevanskeligheder, men så var der altid en hjælp at hente inden for kredsen, og det var meget sjældent, at tilbagebetalingen svigtede.

De fleste holdt sig til arbejde inden for sognegrænsen, og man så ikke gerne fremmede, udenbys håndværkere inden for byens grænser. Ve den husejer, som havde svigtet ved at hente arbejdskraft udefra, når en ejen-

dom skulle opføres. Hvis der siden skete uheld, som krævede hurtig hjælp, så kom den ikke fra de indenbys, det var alle rørende enige om.

I det hele taget var Vedbæk, hvis indbyggertal i året 1923 kun bestod af 422 kvinder og 598 mænd, i alt 1.020 fastboende, præget af de mange landliggere, som havde deres villaer herude. De glædede sig til at komme igen sommer efter sommer, og landliggerne gav arbejde til de mange håndværkere. Endvidere var der mange af de fastboende, som lejede deres værelser ud til sommerbeboere for selv at flytte ud i udhuse. Om sommeren blev indbyggerantallet mere end fordoblet i Vedbæk.

Arbejde for landliggerne

Det var en stor fordel for håndværkerne at have vinterhalvåret til at udføre reparationer og vedligeholdelsesarbejder på sommervillaerne. Alene arbejdet med at sætte de mange badehuse ud og tage dem ind igen om efteråret gav travlhed hos tømrere og snedkere. Til dette arbejde kom også Vedbækfiskerne til hjælp. Det var et job, som passede dem, og det gav vel også en ekstra skilling i lommen.

Fra mit eget kendskab til »Per Nilen« husker jeg fra mine barndomsår hans besøg her i mine forældres hus på Stationsvej nr. 12, hvor jeg endnu bor, og de mange besøg i Vedbækhus, som vi deltog i.

Håndværkermesteren

Han var hyggelig og ligefrem over for os børn, altid hjælpsom med råd og vejledning, når vi skulle bygge dukketeater, skibe og lave løvsavsarbejder. Vi kunne altid hente materialer hos ham, uden at det kostede noget, og søm og skruer kunne vi finde i hans værksted. Dengang blev alle de tabte ting pillet fra mellem spånerne ved gulvfejningen og sorteret i dertil indrettede kasser. Foruden det daglige arbejde inden for husbyggeri fremstillede han smukke møbler, som var tegnet af mester selv. De blev udført i egetræ med udskårne motiver. Mange af disse gedigne møbler findes stadig i flere gamle hjem i Vedbæk.

Per Nilen virkede også som den lille bys bedemand. Han havde en stor sort hestevogn med sorte gardiner. Den stod i et skur i baggården, og kisterne blev fremstillet på værkstedet. Endnu i min barndom blev alle vedbækkere begravet på Søllerød kirkegård, så det var en lang spadseretur,

når familien skulle følge efter kisten. Kusken og hestene kom fra Chr. Nielsens vognmandsforretning på Larsensvej. Vedbæk kirkegård blev først taget i brug i december 1925.

Regnskab og kontorarbejde var noget af det, datidens håndværksmestre ikke gik så højt op i, og mellemregnskaberne, de små virksomheder imellem, trak mange gange i langdrag. Det almindelige var, at man sendte nytårsopgørelser til hinanden. De små, ubetalte køb af materialer på værkstedet blev noteret på et lille stykke krydsfiner med navn og pris, puttet i lommen og taget med op på kontoret til senere bogføring.

Som årene gik, fik Per Nilen mange venner. Han var en dygtig leder og taler og kunne – uden at gøre dem alt for lange – sammenfatte sine ord, så alle forstod meningen. Derfor fik han mange hverv, ikke mindst da Håndværkerforeningen den 15. februar 1909 begyndte sit virke i Vedbæk.

Foreningsmanden

Han var medstifter af foreningen og blev valgt til dens første formand. Med stor dygtighed bragte han denne forening frem til at blive byens samlingspunkt. Foreningen var ikke alene en faglig og gensidig støtteforening, der blev i høj grad også tid til det selskabelige.

Foruden en ugentlig kortspilaften blev der hvert år afholdt fugleskydningskonkurrence og ikke mindst et ålegilde, som startede med kogt, saltet ål, derefter stegt ål og til sidst ostebord. Juletræsfesten var en stor oplevelse for alle byens børn. Det store juletræ blev pyntet af foreningens damer, som selv klippede kurve og små englefigurer. Der var altid mindst 3-mands orkester og julenissen til underholdning for os børn. I vintersæsonen blev der afholdt fastelavnsfest – optræden af fremtrædende kunstnere inden for teater og sang, og hvert år drog man på skovtur med alle familiemedlemmer til så fjerne mål som f.eks. Hven.

Vedbæk havn

Med hensyn til Vedbæk Havn udførte Per Nilen sammen med et udvalg af Vedbæk-håndværkere og forretningsdrivende et stort arbejde med at skaffe myndighedernes tilladelse og støtte til opførelsen. Som han selv udtalte: »Vi var med til at slide de bonede gulve«. Først og fremmest var havnen tænkt som landliggernes havn, hvor alle de store, flotte sejlbåde,

Den beskedne Vedbæk havn omk. 1925 med fyrtårnet, Per Nilens røde øje yderst på molen.

som før lå fortøjede udfor de mange Strandvejsvillaer, fik deres plads. Det var da også de mange velstående landliggere, der især kom til at betale for havnens opførelse. Men havnen blev også til glæde for fiskerne, som fra gamle tider måtte slæbe deres både op på land efter endt fiskeri. Nu fik de endelig mulighed for at anskaffe større både. Som tak for Per Nilens indsats forærede fiskerne ham på hans jubilæumsdag 1923 en stor, gedigen sølvcigarkasse med »Vedbæk Havn« indgraveret i låget. Havnen blev et samlingspunkt for hele byen. Sommeraftenernes spadseretur ud til molen med det røde fyrtårn var et fast ritual for Vedbækborgerne. Fyrtårnet blev i mange år kaldt for Per Nilens røde øje.

Per Nilens røde øje

Per Nilen var uafbrudt formand for Håndværkerforeningen i godt 20 år frem til oktober 1929. Han var en dygtig leder og en hyggelig selskabsmand, der holdt af, når middagen var overstået, at komme til spillebordet, hvor l'hombre og whist var de foretrukne spil. At have oplevet at se de gamle gutter sætte sig ned, tage manchetterne af og jetonkassen frem, hælde øl i glassene, sige »Skål«, give kort – det var en hel ceremoni. Det ville have været morsomt at have haft en film fra den tid. De morede sig og spillede ofte til langt ud på natten.

Per Nilen opgav året efter jubilæet i en alder af 62 år sin virksomhed. Årene under første verdenskrig havde været svære at komme igennem. Det kneb med at få det hele til at løbe rundt, og bl.a. derfor overgav han sin snedkerafdeling til sin trofaste medarbejder og førstemand gennem mange år, Martin Hansen. Dernæst overlod han i 1925 tømrervirksomheden til sin søstersøn, Christen Nielsen, der var kommet til Sjælland 1910 og havde været leder af tømrerafdelingen for Per Nilen.

Tobaksforretningen

Kort efter overtog han en af butikkerne i sit eget hus, Vedbækhus, hvor han med hjælp fra fru Thora Merløe drev en tobaks- og cigarforretning samt en bog- og papirafdeling. Han viste dog ikke selv nogen stor interesse for forretningen, og det rent praktiske arbejde hvilede på fru Merløe og hans husbestyrerinde, frøken Johanne Madsen. I juni 1922 var Per Nilen blevet enkemand. Fra slutningen af 1920'erne og indtil hans død havde han Johanne Madsen som husbestyrerinde. I butikken kom han først og fremmest for at træffes med sine gamle venner og bekendte, der støttede ham som kunder, og med hvilke han kunne få en sludder om gamle tider.

Han døde i marts 1945 i sin lejlighed i Vedbækhus og blev begravet på Søllerød kirkegård, hvor hans kone, Madsine Nielsen, var blevet begravet i 1922. Der var et meget stort fremmøde af hans gamle venner og borgere, som kom for at ære hans minde. Desværre er hans gravsted på Søllerød kirkegård blevet nedlagt i 1972.

I det følgende er det hensigten at give en kort beskrivelse af de 56

Per Nilen med beviser på omgivelsernes erkendtlighed ved hans 75-års fødselsdag 12. juni 1937.

Vedbækborgere, der i 1923 lod sig fotografere ved Per Nilens jubilæum. Mange nulevende »vedbækkere« har hjulpet mig med data om de enkelte personer. For udvist gæstfrihed og hjælpsomhed også med billedmaterialet er jeg mange stor tak skyldig.

Dette og de følgende portrætter i marginen er forstørret efter billedet side 93, derfor er portrætterne ret uskarpe.

1. *Peder Nielsen*, tømrer- og snedkermester, født i Svinding, Aalum sogn vest for Randers, den 12. juni 1862, død i Vedbæk den 15. marts 1945.

Hans far havde et lille landbrug i Midtjylland og var samtidig drejer og fremstillede rokke. Hvor Peder Nielsen stod i lære, eller hvornår han kom til København, vides ikke præcist, men i 1890'erne arbejdede han i Taarbæk og Ordrup hos tømrermester Schiøth (se nr. 3). 1898 flyttede han til Vedbæk. Han havde indset, hvilke muligheder der var, efter Kystbanen var blevet forlænget fra Klampenborg til Helsingør i 1897.

Han begyndte sin tømrer- og snedkervirksomhed den 1. marts 1898 i Vedbæk. I 1901 opførte han Vedbæks største ejendom på Stationsvej

Vedbækhus, facade mod nord. Vedbæk Stationsvej 21. Rekonstrueret efter delvis intakt original bygningstegning (ved Jens Johansen, Søllerød Museum).

nr. 21, matr.nr. 2 ea. Ejendommen blev kaldt »Vedbækhus« og var egentlig bygget som stationshotel. Tanken om hotelvirksomhed må Per Nilen dog hurtigt have opgivet igen, for i stedet satsede han nu al kraft på sin tømrer- og snedkervirksomhed. I Vedbækhus indrettedes dog mange små pensionatslignende lejligheder.

I baggården opførtes værksteder med stort loft til lager af træ til forarbejdning. I løbet af få år blev det til en stor virksomhed med op til 35 svende og lærlinge, der fik deres uddannelse hos Per Nilen. Flere af gæsterne 1923 var således tidligere lærlinge og svende hos Per Nilen.

2

2. *Mimi Elinora Nielsen*, født i Vedbæk 5. oktober 1907.

Mimi Elinora Nielsen var plejedatter af Madsine og Peder Nielsen. Madsine døde i juni 1922 af tuberkulose, og Mimi har altså ved jubilæet 3/4 år senere indtaget plejemoderens plads ved Per Nilens side. Mimi blev i marts 1929 gift i Vedbæk kirke med landmand Børge Egon Kastrup. Parret bosatte sig på Per Nilens fødeegn ved Randers.

3. *Peter Frederik Schiøth*, tømrermester, Kirkevej 19, Ordrup, født i Næstved 21. januar 1852, død i Ordrup 23. marts 1930.

3

P. F. Schiøth var søn af en snedkermester i Næstved. Efter endt håndværkeruddannelse har han fået øje på de gode muligheder for en bygningshåndværker i de ekspanderende villaområder nord for København. I århundredets sidste fjerdedel etablerede han sin tømrervirksomhed i Ordrup. Per Nilen stod i mesterlære hos Schiøth og arbejdede hos ham som svend, indtil han selv etablerede sin virksomhed i Vedbæk. Det er således Per Nilens gamle læremester, der har fået hædersplads på venstre side af jubilaren i 1923. En nekrolog i lokalbladet »Villabyerne« tegner et godt billede af Schiøth:

»Den gamle Ordrupborger P. F. Schiøth er søndag morgen afgået ved

døden. Han blev 78 år gammel og var i sine yngre dage stærkt fremme i det kommunale liv og forretningslivet i Gentofte kommune. Han havde sæde i en mængde bestyrelser og kommissioner og var i en periode medlem af Gentofte sogneråd, samt i bestyrelsen for Ordrup-Charlottenlund Bank. Han var ved sin elskværdige muntre og friske optræden en velset mand«.

Også 3 af P. F. Schiøth's sønner deltog i festen.

Placering på billedet:

Nr. 20, Carl Schiøth, handelsmand, Østerbro, København.
Nr. 47, Georg Schiøth, snedkermester, Ligkistemagasin, Gentofte.
Nr. 51, Frederik Schiøth, møbelhandler, Østerbro, København.

4

4. *Martin P. Hansen*, snedkermester. Født i Vedbæk 6. oktober 1885. Død i Vedbæk 21. januar 1967.

Efter at være udlært hos jubilaren arbejdede Martin Hansen først som svend, derefter som mestersvend for Per Nilen. Da hans gamle lærermester takkede af, overtog han snedkerafdelingen marts 1924. Han videreførte ved flid og dygtighed byens største snedkervirksomhed. Hans speciale var inventar til skoler og køkkener.

Han var kendt for at anvende de nyeste maskiner i møbelproduktionen og var derfor en meget søgt snedkermester i hele kommunen. De fleste skoler i Søllerød kommune fik leveret skoleinventar fra værkstedet på Vedbæk Stationsvej nr. 21. Selv boede Martin Hansen på Marievej. Sønnen Jørgen Erik Hansen (1920-81) førte virksomheden videre. Efter dennes tidlige død i 1981 er snedkerfirmaet gledet ud af familiens hænder, men den gamle arbejdsplads eksisterer da heldigvis endnu som »Vedbæk Tømrer- og Snedkerværksted ApS«.

Per Nilens mestersvende og efterfølgere på tømrerværkstedet i Vedbækhus omk. 1915. Forrest t.v. Christen Nielsen (nr. 6) og bagved Martin Hansen (nr. 4).

5

5. *Arnold Andersen*, snedkermester. Født 6. juli 1889 i Vedbæk. Død 30. marts 1959 i Vedbæk.

Han var søn af tømrersvend Jens Andersen, villa Fuglevang, Marievej 5 i Vedbæk.

Efter at være udlært som snedker hos Per Nilen overtog han 1939 som mester Louis Andersens snedkeri på Engvej 14 (senere Gøngehusvej).

Han var en dygtig håndværker med en mindre virksomhed, som havde meget arbejde ved ombygninger på Vedbækvillaerne. En af de Vedbækdrenge der var lærling hos Arnold Andersen, snedker John Stolpe, udtaler: »Det var et af de steder, vi lærte det rette håndværk uden at have de mest

moderne maskiner, men det har bestemt været en stor fordel for os, som vi senere har draget nytte af«. Efter Arnold Andersens død blev virksomheden ikke fortsat.

6. *Christen Lausten Nielsen*, tømrermester. Født den 11. maj 1889 i Svinding. Død 26. juli 1946 i Vedbæk.

Han blev – som jubilaren – født i Svinding, Aalum sogn, han var søn af Per Nilens søster. Som barn var han vogterdreng i Gudenådalen, hvor hans forældre boede.

Han kom i lære først som snedker og siden som tømrer. Efter uddannelsen fik han mulighed for at gå på stationsbyen Hadstens håndværkerhøjskole, hvilket kom til at betyde meget for ham.

I 1910 gik turen til København og efter kort tid derinde, kom han ud til sin morbroder, Per Nilen. Med god støtte hos morbroderen kom han på Teknisk skole i Hørsholm, hvor han bestod prøven som tømrersvend.

Førstemanden

Den 5. november 1925 overtog han sin gamle mesters virksomhed efter i 15 år at have været Peder Nielsens førstemand. Det lykkedes ham at føre de gamle traditioner fra Per Nilen videre. Han havde overtaget tømrervirksomheden med en del tyngende gæld, og især under den økonomiske krise i begyndelsen af 1930'erne gik forretningen trægt. Også besættelsestiden satte en stopper for meget byggeri. Men gode år for bygningshåndværkerne var på vej efter krigen. De nye tider kom dog ikke Christen Nielsen til gode, idet han den 26. juli 1946 blev dræbt af en spritbilist på Strandvejen, da han trak sin cykel op ad Enrumbakken.

7. *Georg Christensen*, glarmester. Født den 9. december 1890 i København. Død den 2. marts 1933 i Vedbæk.

Glarmesteren

Georg Christensen stod i lære hos glarmester Guhle i Taarbæk. Han arbejdede en del år for Guhle i Lyngby, indtil han han omkring 1918

7

begyndte sin egen virksomhed på Vedbæk Stationsvej nr. 9 i skomagermester H. C. Ernst's ejendom. Her oparbejdede han snart en god og solid virksomhed. Da lokalerne blev for små, byggede han på Olgasvej nr. 6 i 1925 en villa, hvor hele kælderen var beregnet til glarmesterværksted.

Efter hans tidlige død videreførte hans enke i nogle år forretningen, indtil sønnen Algot Christensen, født 8. april 1917, blev selvstændig mester. Forretningen ophørte 15. december 1983, da Algot Christensen solgte huset og flyttede til Humlebæk.

8. *Christian P. Nielsen*, vognmand. Født den 18. maj 1877 i Magleby ved Skælskør. Død i Vedbæk den 12. december 1978.

Søn af tømrer Niels Pedersen i Magleby på Vestsjælland.

Vognmanden

Christian Nielsen kom til Vedbæk 1917, hvor han blev ansat hos vognmand Niels Sørensen på Christiansminde (se nr. 9). Muligvis kendte han til Niels Sørensen fra deres fælles barndomsegn ved Skælskør.

8

I 1928 overtog han ejendommen Larsensvej nr. 4, hvor der fra gammel tid havde været tømmerhandel og brændselsforretning grundlagt af den tidligere sognerådsformand Cornelius Captyn. I Vedbæk var der stadig brug for kørsel med hest og vogn. Mange sommerbeboere holdt af den gamle tradition – en stille og rolig tur i omegnen med Chr. Nielsen på bukken, men vigtigst var dog arbejdskørslen. Senere anskaffede han lastbiler til arbejdskørsel for håndværkere samt udkørsel af kul og koks.

Også Søllerød kommune benyttede det gamle foretagende flittigt.

Sønnen, Erik Nielsen, født 15. oktober 1921, overtog forretningen i 1960 og fører den stadig videre.

Christian Nielsen boede i Vedbæk til sin død 1978, 101 år gammel.

Christiansminde på Strandvejen i Vedbæk omk. 1910. Foto fra Kystatelieret.

9

9. *Niels Sørensen*, vognmand og restaurator. Født den 16. september 1842 i Ørslev ved Skælskør. Død den 13. januar 1934 i Vedbæk.

Han var landmandssøn fra Sydvestsjælland. Fra slutningen af 1860'erne var han forvalter på en større gård i Birkerød. Herfra drog han i 1872 til Vedbæk, hvor han begyndte som kusk på Omnibussen Vedbæk-Klampenborg.

I 1881 købte han ejendommen Christiansminde på Strandvejen og startede en vognmandsforretning, som meget hurtigt viste sig at blive en god forretning.

Den gamle vognmand

På grund af det meget nybyggeri langs kysten i 1800-årenes slutning blev der brug for mange hestevogne.

Den 2. april 1901 begyndte han endvidere at drive cafe og restaurant på stedet. Den 22. december 1904 brændte Christiansminde ned til grunden formentlig ved en pyromanbrand. Et helt nyt og moderniseret Christiansminde blev rejst i 1905. Fra 1909 blev den blomstrende restaurationsvirksomhed drevet af en bestyrer, mens Niels Sørensen fortsatte sin vognmandsforretning indtil 1920. Niels Sørensen døde 91 år gammel i 1934.

Sine sidste år havde han boet i Vedbækhus. Restauranten eller rettere beværtningen Christiansminde fortsatte indtil midten af 1950'erne. Huset blev nedrevet 1961 for at give plads til opførelsen af Hotel Marina.

10. *Christian Asser*, fisker. Født i Vedbæk 23. juni 1886. Død 27. maj 1971.

Christian Asser tilhørte den store fiskerslægt i Vedbæk, Asser eller Adser, der som så mange andre af Vedbækfiskerne oprindeligt stammede fra Hven. Han var søn af fisker Peter Asser (1849-1924). Familien boede i det gamle endnu eksisterende fiskerhus på Strandvejen 404.

En »pælefisker«

10

Christian Assers hovederhverv var fiskeriet, men som ung ernærede han sig også ved forskellige andre arbejder i Vedbæk i fiskeriets døde perioder. Han hjalp ved reparationerne på dampskibsbroen og siden ved opførelsen af Vedbæk havn 1917-1919, Landstedernes badehuse skulle hvert år udsættes og nedtages, et arbejde mange af Vedbækfiskerne havde biindkomster ved. Som fisker var Christian Asser med til at starte det store bundgangsfiskeri i sundet. I kompagniskab med Harald Jønsson (se nr. 15) investeredes i store net, dengang da mængder af ål kunne fanges i Øresund. Ålene blev bl.a. solgt til en opkøber i Holland og afhentet af et mindre skib i Vedbæk havn. Christian Asser døde 85 år gammel i 1971. Sønnerne af de to fiskere Arne Asser (f. 1924) og Helge Jønsson (1913-1984) førte fædrenes kompagniskab videre med kutteren »Laura«.

En fisker må naturligvis aftjene sin værnepligt i marinen. Her Chr. Asser i uniform fra tiden på »Peder Hvidtfeldt« under 1. verdenskrig.

11

11. *Christian Hansen*, skomagermester. Født 18. maj 1892 i Rønde på Djursland. Død 18. december 1963 i Vedbæk.

Faderen var skomagermester i den betydelige landevejsby Rønde, og her blev Christian Hansen udlært.

Herfra kom han til Vedbæk, måske fordi han kendte Per Nilen, der jo også stammede fra Djursland. Han blev ansat som svend hos den gamle skomagermester Dalgaard, som havde værksted og butik i »Vedbækhus«.

Efter mesters død overdrog enken forretningen til Christian Hansen med følgende erklæring:

Foran Dalgaards skomagerforretning i Vedbækhus på den tid, da Chr. Hansen overtog forretningen 1917. T.v. skimtes frisørmester Jens Pedersens forretning (se nr. 35).

Vedbæk 1. januar 1917.

Jeg erklærer herved, at jeg dags dato har overdraget den af mig drevne skotøjsforretning i »Vedbækhus«, såvel lageret i butikken, som alt inventar henhørende til skomageriet, symaskine, valsemaskine, læster og blokke m.m. for en pris af 810,00 kr., af hvilke 617,40 kr. andrager den på forretningen hvilende gæld, som køberen overtager. Resten, 192,40 kr., har jeg overtaget kontant. [Hvad der blev af differencen på 20 øre melder historien ikke]

J. S. Dalgaard

Efter Christian Hansens død er den gamle velrenomerede forretning blevet videreført af sønnen, Aage Hansen, som stadig har sit daglige arbejde med den personlige betjening af de gamle kunders højst individuelle ønsker. Endnu i dag ligger »Christian Hansens« skomagerværksted på Vedbæk stationsvej i »Christianshus«.

12

12. *Christian Brandstrup*, murermester. Født i Vedbæk den 18. november 1883. Død 2. december 1978 i Vedbæk.

Christian Brandstrup var søn af en svensk tjenestepige i Vedbæk. Med tiden blev han en af de betydeligste byggeentreprenører ved kysten. Han blev i 1904 udlært hos Joh. Svendsen, som på den tid var den største murermester i Vedbæk.

I tiden indtil 1910 var han sammen med sin Vedbækkollega Ivar Hvalsøe på valsen i Tyskland, hvor de dygtiggjorde sig inden for deres håndværk, så de kunne vende tilbage med viden og penge på lommen. Derefter nedsatte han sig som mester på Olesvej og giftede sig med fisker Jens Peder Olsens datter, Christine (se nr. 31).

Bygmesteren

Som bygmester i firmaet »Brandstrup og Petersen« nåede han sammen med sin svoger Carl Petersen, der var gift med hans kones yngre søster, Emilie, at opføre mange store villaer, blandt andet »Illumgaard« ved Smidstrup og telefondirektør Johannsens hus »Rosenhøj« over for Vedbæk havn på den gamle Vedbæk Kros grund.

Han fortsatte sit håndværk med småreparationer, til han var over 90 år gammel – i de sidste år trækkende på sin cykel. Han var en personlighed, som hele sit liv var meget afholdt af alle i omegnen og var med til at sprede humør og glæde omkring sig.

Han døde i 1978 95 år gammel.

13

13. *Frøken Dorthea Andersen.* Født i Vedbæk den 28. juli 1876. Død den 12. marts 1947 i København.

Den venligt smilende dame er min gamle faster frk. Dorthea Andersen. Hun var altid uheldig, så det passer meget godt, at hun har fået nr. 13 her. Hun var datter af smedemester Johannes Sjödahl Andersen fra den gamle smedie på hjørnet af Engvej (nu Gøngehusvej) og Strandvejen og søster til cykelhandler Jens Peder Andersen (se nr. 46). Som yngre tjente hun i mange år som kammerpige og selskabsdame i de fornemme hjem ved Øresundskysten. Senere nedsatte hun sig først med en chokoladeforretning i Gentofte, siden en købmandshandel på Amager og endelig som tobakshandlerske på Rørholmsgade i København.

14

14. *Adolf Lenzing*, urmager. Født i Nykøbing Falster 20. april 1881, død 30. august 1962 i Vedbæk.

Han begyndte sin urmagerforretning i »Vedbækhus« den 1. april 1912. Han blev snart kendt som en dygtig fagmand og fik mange kunder. En gang om ugen kørte han ud på sin cykel for at justere og trække ure op hos mange af omegnens beboere og især på Skodsborg Badesanatorium, hvor de havde en mængde ure.

I 1916 købte han ejendommen »Christianshus«, Stationsvej 14. Der var større pladsforhold, blandt andet til sølv- og guldvarer, som viste sig som en god salgsvare også i Vedbæk. Han var leverandør af fugleskydningspræmier og sportspræmier til foreningerne i Vedbæk. I Vedbæks foreningsliv havde han en fremtrædende plads og var i mange år både kasserer og næstformand i Håndværkerforeningen.

I 1935 moderniserede og udvidede han ejendommen på Stationsvej til fire butikker, bl.a. til Vedbæk bank (senere Privatbanken).

Ved forretningens 35 års jubilæum 1. april 1947 overdrog han butik og værksted til sin søn, Christian Lenzing (1913-1978). Denne udvidede sortimentet med foto og film og videreførte ellers det gamle firma i samme

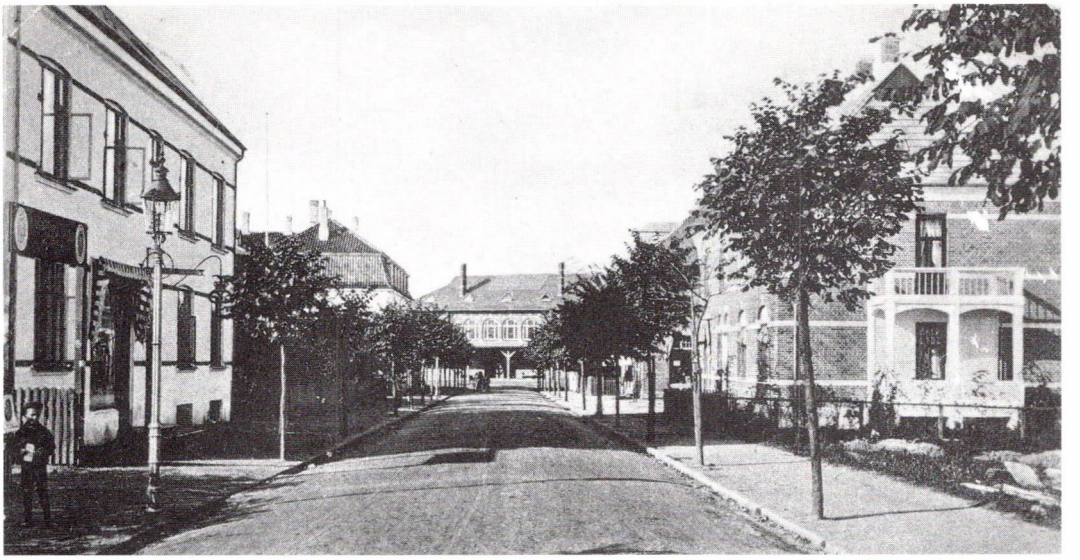

Vedbæk Stationsvej set mod stationen omk. 1905. Fotografen har stået ud for nr. 12. I forgrunden t.v. er det bagermester Buddes ejendom, nr. 15. På samme side i baggrunden skimtes Vedbækhus. På højre side ses det nyopførte (1904) Christianshus nr. 14, som urmager Lenzing købte i 1916.

15

ånd, som det var startet. Han brugte meget af sin tid på Røde Kors-arbejde. Efter hans død, 65 år gammel, blev urmagerforretningen videresolgt. Forretningen blev nedlagt i midten af 1980'erne.

15. *Harald Jønsson, fisker.* Født i Vedbæk 16. august 1881. Død 7. december 1959.

Harald Jønsson var søn af Anders Jønsson (1837-1930), kaldet Anders Hvenbo. Både Anders og hans kone Ellen (1838-1925) var født på Hven,

VEDBÆK STATIONSVEJ 1940 med husnumre

0 50 100 meter

Efter Topografisk Matrikelkort 1940

Optegnet kort over Vedbæk Stationsvej 1940 med husnumre. De vigtigste steder i forhold til jubilæet 1923 er: Nr. 4-6 som i 1934 blev overtaget af ølhandler Lars Christensen (se person nr. 43). Nr. 12, cykelhandler J. P. Andersens villa Elyseum (se person nr. 46). Nr. 14, Lenzings Christianshus. Nr. 16, Robert Hansen Larsens købmandsforretning på hjørnet af Olgasvej (se person nr. 34). Nr. 18, villa Lystofte, hvor bl.a. slagter Eiberg (person nr. 23) og malermester Niels Chr. Blache (person nr. 56) boede. Nr. 21 er Per Nilens Vedbækhus. Nr. 19 blikkenslager Vilh. Henriksens ejendom (se person nr. 28). I 17 indrettede Th. Eiberg sin slagterforretning. Nr. 15 er bagerforretningen. Nr. 13 er villa Virkelyst med Vedbæks første bank hos ølhandler Chr. Olsen (se person nr. 29 og 43). Nr. 11 er skomager Ernst's ejendom og nr. 9 Magasin du Nord. De sidste ejendomme på Stationsvej har ikke forbindelse med historien.

men slog sig ned i Vedbæk i 1862. Som de fleste af datidens fiskere i Vedbæk måtte Anders supplere fiskeriet med biindtægter fra Vedbæks landliggere for at få det til at løbe rundt.

Sønnen Harald skulle egentlig ikke være fulgt i faderens fodspor, idet han først blev udlært som maler. Men i kompagniskab med Chr. Asser (se nr. 10) begyndte han omkring 1. verdenskrig at slå sig på ålefiskeriet i Øresund, og det udviklede sit med tiden til en så god forretning, at de to

ældre herrer kort efter 2. verdenskrig kunne lade sønnerne Arne Asser og Helge Jønsson overtage kompagniskabet.

16

15a. Hvem personen er, der fuldstændig skjuler sig bag Harald Jønssons brede ryg, vides ikke.

16. *Anna Maren Kirstine Petrea Christiansen* (f. Hansen). Født i Kregme 15. marts 1879. Død 4. marts 1926 i Vedbæk.

Anna Christiansen var gift med skræddermester Jens Christiansen (se nr. 22). Parret var de vistnok første lejere hos Per Nilen i Vedbækhus, og det var måske derfor, at fruen var inviteret med til jubilæumsfesten.

17. *Fru Bertha Christine Andersen*, Vedbæk Hjemmebageri. Født i Vedbæk den 17. december 1873. Død den 4. april 1948 i Vedbæk.

Smedens enke

Hun var datter af det gamle Vedbæk-fiskerpar Janne og Ane Rasmussen. Christine giftede sig den 26. maj 1895 med smedemester Niels Estvad Andersen (1869-1923).

Han var broder til cykelhandler I. P. Andersen (se nr. 46). Christine Andersen var blevet enke den 4. januar 1923 få måneder før dette billede var taget.

17

Efter sin mands død åbnede hun et hjemmebageri i Smedehuset på Engvej (nu Gøngehusvej). Det var et kvalitetsbageri, og det blev en god indtægt for hende selv og datteren Edle Malmsten.

Den gamle smedie blev efterhånden ombygget til ukendelighed som bageribygning. I folkemunde kaldtes stedet »det gule hjørne«. På trods af lokale protester blev hele herligheden nedrevet i begyndelsen af 1970'erne til fordel for udvidelsen af Gøngehusvej ved Hotel Marina.

18

18. *Jens Peter August Johannesen*, fisker og havnefoged. Født 24. december 1861. Død 8. december 1928.

Peter Johannesen var søn af fisker og tømrer Johannes Frederik Jacobsen (1824-1906) og hustru Ane Jensen (1824-1897). Ane var kommet til Vedbæk som barn sammen med sine forældre fra Hven. Det var Johannes Jacobsen, der havde ladet huset »Annasminde« opføre i 1887 på det nordre hjørne af Engvej (nu Gøngehusvej) og Strandvejen.

Peter Johannesen boede her sammen med sine søstre Sophie og Marie. Hans lejlighed lå i en sidebygning ud imod nuværende Gøngehusvej. Hans hobby var modelskibe, som han udførte med stor akkuratesse, og når de var færdige, blev de udstillet i hans vindueskarm. Også som harmonikaspiller huskes han med glæde af nulevende, der dengang som børn var lydhøre tilskuere, når harmonikaens toner lød ud over Engvej.

Som dygtig tømrer og fisker blev han udnævnt til Vedbæk Havns første havnefoged i 1918. Han udførte sit arbejde til glæde for såvel lystbådeejerne som fiskerne. Som fisker om sommeren havde han naturligvis særlig tilknytning til de sidste.

19

19. *Lars Petersen*, tømrersvend. Født 24. maj 1856 i Vedbæk. Død 12. april 1937 i Vedbæk.

Han var søn af skovløber Peter Larsen (1834-1918), som boede i det gamle skovløberhus ved Holmevej i Vedbæk, hvor Vedbæk skole blev opført i 1903. Han stod i tømrerlære 1873-1877 og arbejdede i mange år hos sin læremester på Strandvej 329, Carl Hansen. Han var kendt som en dygtig håndværker og anerkendt tømrersvend.

Han sluttede efter 46 års arbejde i 1925. I en tidlig alder begyndte hans politiske løbebane inden for arbejderbevægelsens organisering i Vedbæk og Skodsborgområdet. Han blev indvalgt i Søllerød sogneråd den 1/1 1898 for Socialdemokratiet og fortsatte indtil 31/3 1913. Han beklædte i

20

den periode mange offentlige tillidshverv, især inden for de forskellige sociale foranstaltninger i det nye århundrede (alderdomshjem, sygehuse m.v.).

Hans søn, murermester Carl Petersen, var kompagnon med førnævnte murermester Brandstrup (se nr. 12).

20. *Carl Schiøth* (se nr. 3).

21. *Georg Vilhelm Petersen*, malermester. Født i Vedbæk 15. december 1878. Død i København 10. september 1942.

Georg Petersen boede i det gamle fiskerhus over for Vedbæk Stationsvej på Strandvejen 404 (dengang 256).

Han har overtaget huset efter sin far, murermester N. C. Petersen. Til ejendommen hørte fra gammel tid et badehus, som blev benyttet af Stationsvejens beboere, der ifølge en servitut på matriklen havde baderet fra stranden foran nr. 404. Malerværkstedet lå bagved huset.

Malermesteren

Georg Petersens malerforretning var ret betydelig med flere svende og et godt samarbejde med stationsbyens øvrige håndværkere, når villaerne skulle repareres eller nye huse opføres. Han var meget aktiv inden for Håndværkerforeningen, først som kasserer fra foreningens start og siden som mangeårig revisor. Desuden var han sammen med jubilaren Per Nilen logebroder i Odd Fellow Ordenen, loge nr. 4 Progress.

21

Kun et års tid efter at dette foto blev taget gik Georg Petersen fallit med sin forretning – og fiskerhuset blev efter tvangsauktion overtaget af mejeriejer Berhard Petersen fra Kohave (se Søllerødbogen 1990).

En del af forklaringen på fallitten skal søges i Landmandsbankens krak året forinden i 1922. Sønnen Thorkild var bankassistent i Landmandsbanken, og Georg Petersen havde vist nok anbragt sine sparepenge i den bank, som matadoren fra Bakkehuset, Johan Levin, sikkert har anbefalet.

Guldbryllup i Vedbæk omk. 1917. Fotografiet er taget ud for murermester N. C. Petersens ejendom på Strandvejen. Det er guldbrudeparret, murermester N. C. Petersen og hustru siddende i billedets centrum. Bag ved murermesteren står malermester Georg Petersen og hustru Edith (person nr. 32). Deres søn bankass. Thorkild P. sidder ved siden af bedstefaderen. Yderst t.h. står murermester Oluf Petersen (person nr. 48) med svigerinden Laurentze under armen. Oluf P.'s hustru Karen står yderst t.v. ved siden af en tredie bror Alfred Petersen, købmand i Stavnsholt (gift med Laurentze).

Levin var hovedvekselerer for Landmandsbanken – og den første til at blive trukket med i faldet.

22. *Jens Christiansen*, skræddermester. Født i Daugaard ved Vejle den 28. januar 1873. Død den 5. juli 1943.

Han blev udlært i Vejle og kom i 1898, året efter banen, til Vedbæk. Sammen med sin broder arbejdede han som svend hos den gamle skræddermester H. C. Jensen, som boede i »Røde Hus« på Larsensvej i Vedbæk.

Den »lille« skrædder

Jens Christiansen begyndte som selvstændig skræddermester den 1. maj 1900 og flyttede året efter ind i Per Nilens nyopførte »Vedbækhus«, hvor han havde lejlighed og værksted på 1. sal. Omkring 1920 flyttede han til urmager Lenzings ejendom, »Christianshus« på den modsatte side af Stationsvejen.

I 1909 var han medstifter af Vedbæk Håndværkerforening og var i mange år sekretær. Ligeledes var han initiativtager til Spareforeningen »Julens Glæde« for Vedbæk og Omegn, som havde mange medlemmer blandt håndværkerne.

En gang om ugen fik medlemmerne besøg af kassereren, som modtog den ugentlige opsparing. Det var ikke kun småbeløb, det drejede sig om. Under første verdenskrig nåede foreningens beholdning op på 38.000 kr., som blev udbetalt til sparerne omkring 1. december, så der var tid til indkøb af julegaver. Ved hans mesterjubilæum to år efter Per Nilens karakteriseredes han i Søllerød Tidende som en mand, der »jævn og munter i hele sin færd har vundet borgerskabets agtelse«.

Han blev kaldt »Den lille skrædder«, og han havde altid på værkstedet en 2-trins stige, som han brugte, når han skulle tage mål for at sy habit til sine lidt højere kunder.

22

Han var gift 2 gange. Hans første kone er med på billedet (se nr. 16), men hun døde få år efter dette jubilæumsbillede blev taget. Han giftede sig senere med Karen Sørensen, datter af den gamle vognmand Sørensen fra Christiansminde (se nr. 9).

Kort før sin død i 1943 overdrog han forretningen til skræddermester Tage Hounissen (1912-1973), som etablerede sig i et sidehus hos Chr. Ei-

berg med indgang fra stien (Stationsvej 17-19). Hounissen videreførte det gamle firma indtil sin død. Herefter har ingen skræddere forsøgt sig i Vedbæk.

23. *Thorvald Eiberg*, slagtermester. Født i Hørsholm den 21. juli 1878. Død den 22. september 1961.

Slagteren

Navnet Eiberg er knyttet til slagterivirksomhed her på egnen tilbage til det tidlige 1800-tal, hvor vi i Nærum finder slagter Hans Eiberg (1782-1829) og dennes sønner Peter og Jørgen Eiberg, slagtermestre henholdsvis i Nærum og Øverød. En anden gren af slægten stammede fra Hørsholm, hvor de fra deres slagterforretning betjente kunderne med vogn i Hørsholm og omegn indtil 1911, da Thorvald Eiberg flyttede forretningen fra Hørsholm til Vedbæk Stationsvej. Her begyndte han som selvstændig i skomager H. C. Ernsts ejendom, Stationsvej nr. 11. Efter nogle år flyttede han til en nyopført tilbygning til blikkenslager Vilh. Henriksens ejendom. Privat lejede han sig ind i en stor stuelejlighed på villa Lystofte på Stationsvej. Senere købte han villaen Stationsvej 17, hvor han opførte en stor tidssvarende butik og indrettede pølsemageri. I den gamle slagterbutik hos Vilh. Henriksen blev der indrettet et mælkeudsalg, der i mange år blev drevet af Johannes Schmidt. Eibergs kone, Emilie, født på Svinø, syd for Næstved, var hans trofaste hjælper i de mange år, de drev deres velassorterede forretning.

23

I 1944 overdrog de forretningen til sønnen, Christian Eiberg (1909-1982), for at tilbringe deres alderdomsår i Solgården i Skodsborg. Christian Eiberg var som faderen en populær skikkelse blandt de fleste vedbækkere, fyldt med spas og påfund, der dog af og til bragte ham problemer. På grund af sygdom opgav han slagterforretningen i 1972 og flyttede fra Vedbæk til Helsinge.

Th. Eibergs slagteri i Hørsholm 1911, umiddelbart før flytningen til Vedbæk. Det er Th. Eiberg med hat og overskæg i midten af billedet. Sønnen Christian (1909-1982), der overtog faderens forretning i Vedbæk i 1944, sidder på det nedlagte lam.

24. *Peter Oscar Bernhard Rasmussen*, restaurator, Vedbæk hotel. Født 14. juni 1881 i Rørbæk på Lolland. Død 14. oktober 1935 i København.

Hotelværten

Oscar Rasmussen havde i nogle år været været på det gamle Vejlehus i Hørsholm, men i 1911 flyttede han til Vedbæk.

Det Vedbæk hotel, som Rasmussen købte i 1911, var opført i 1900-1901

ved Th. Bindesbøll, for konsortiet A/S Vedbæk Hotel. Konsortiet havde i 1898 købt den gamle Vedbæk kro og hotel af Jens Hansen Larsen, kaldet Odin, men samme år nedbrændte bygningerne til grunden. Det ny hotel blev opført længere mod nord ved Olesvej. Også det gik til grunde ved en brand i 1913, men den initiativrige vært nåede inden et år ved arkitekt Erlangsen at genopbygge hotellet i to etager med tårn i centrum. Mange husker endnu den smukke bygning, der faldt, da Marina overtog grunden i 1962.

Oscar Rasmussen var meget afholdt af borgere og håndværkere i Ved-

Vedbæk Hotel på Oscar Rasmussens tid. Foto omk. 1915. Ved gavlen t.h. førte en passage ned til Vedbæk kro bag hotellet.

bæk, og Håndværkerforeningen holdt næsten alle sine møder på hotellet. Det må formodes, at det er derfor, at han er mødt op til jubilæet for at hylde foreningens formand Peder Nielsen og hilse på alle sine gamle venner, for han havde allerede i 1919 videresolgt sit hotel, som blev overtaget af P. C. Christensen.

Oscar Rasmussen flyttede til hovedstaden, hvor han købte det gamle, kendte værtshus »Slaffen« i Vestergade.

25

25. *Hansigne Frederikke Hvalsøe.* Født 31. januar 1878 i Skodsborg. Død 13. september 1933 i Vedbæk.

Hansigne Hvalsøe, der var søster til den senere så kendte murermester i Vedbæk, Ivar Hvalsøe (1885-1950), boede i Vedbækhus. Hun er formodentlig med på fotografiet, fordi hun hjalp med ved festen. Hansigne, der var ugift, boede i moderen Hulda Natalie Hvalsøes lejlighed i Per Nilens ejendom, og det er sandsynligvis moderen, der står ved hendes side som nr. 26.

26. *Enkefru Hulda Natalie Hvalsøe.* Født 5. december 1847 i Nymølle, Søllerød sogn. Død 20. september 1929 i Vedbæk.

26

Enkefru Hvalsøe, der havde været gift med malermester Hans Fr. Hvalsøe (1843-92), ernærede sig som rengøringskone ved Vedbæk station med hjælp af datteren Hansigne (nr. 25) som hun delte sin lille lejlighed i Vedbækhus med. Også Hulda Hvalsøe må formodes at have været med til »herrefesten« som »hjælpende Hånd«.
Sønnen Ivar Hvalsøe er nok værd at nævne her, idet han var flerårigt medlem af sognerådet for Socialdemokratiet. Sammen med Christian Brandstrup (nr. 12) var han på valsen i perioden 1904-11. Derefter ernærede han sig som murersvend i Vedbækområdet indtil 1928, da han nedsatte sig som selvstændig murer- og kloakmester i Vedbæk.

27

27. *Fru Thyra Nielsen* (f. Karlsen). Født 11. december 1890 i Asaa. Død 11. november 1980 i Hørsholm.

Thyra Nielsen blev i 1918 gift med tømrermester Christen Lausten Nielsen (se nr. 6). Frk. Thyra var kommet til Vedbæk fra fødebyen i Vendsyssel som stuepige først hos stabslæge Carl Friderichsen på Villa Sømærket på Strandvejen og senere på Villa Ellen på Strandvejen nr. 366, der tilhørte fabrikant J. V. Eickhoff. Og i Vedbæk har hun så mødt Per Nilens nevø Christen L. Nielsen. Hun har tydeligvis været engageret i serveringen her ved mesters fest iført sit gamle stuepigeantræk.

28. *Vilhelm Henriksen*, blikkenslagermester. Født 23. november 1869 i Sorø. Død 7. Juli 1951 i Vedbæk.

Blikkenslageren

Allerede den 22. oktober 1896 – altså før jernbanen – startede Vilhelm Henriksen som Vedbæks første blikkenslagermester, de første år under beskedne forhold, men efter få år indrettede han et stort værksted og lagerlokale i baghuset til ejendommen Stationsvej nr. 19 samt butik og kontor ud mod Stationsvej.

Sommer i by

Med den store vækst i nybyggeriet i Vedbæk og omegn i begyndelsen af 1900-tallet kom han hurtigt med i den nye udvikling, og allerede i 1907 blev han autoriseret inden for gas og vand. Det gav anledning til, at flere svende blev antaget. Selv var han altid den første om morgenen for at tilrettelægge dagens arbejde. Ofte begyndte dagen om sommeren med en cykeltur ud i naturen. Lige fra den første forårsdag var han iført sin stråhat, som blev hele byens sommersymbol.

28

Han nåede at holde 50 års forretningsjubilæum, 77 år gammel. Håndværkerforeningen afholdt en stor fest i anledning af hans jubilæum. Han udnævntes til æresmedlem, hvad han ærligt fortjente som tak fra alle de venner, han havde, ikke mindst på grund af sit altid strålende humør og livsglæde.

Vilh. Henriksens ejendom Stationsvej 17-19 med blikkenslagerforretning og Eibergs lille slagterforretning »Vedbæk kødforsyning, tlf. 311«.

Inden sin død overdrog han i september 1947 ledelsen til sin søn, Erik Henriksen (1915-1974), der førte virksomheden videre indtil sin tidlige død i 1974.

Herefter blev blikkenslagerforretningen nedlagt.

29

29. *P. A. Smith*, overlærer, Vedbæk skole. Født 3. februar 1861 i Sorring ved Silkeborg. Død 16. april 1947 på Frederiksberg.

Han tilhørte en gammen jysk lærerslægt. I 1881 dimitterede han fra Gjedved Seminarium, og i 1907 kom han til Vedbæk skole som afløser for førstelærer Mørk, der før havde været tilknyttet den gamle skole i Skodsborg, som indtil fornylig lå ved foden af Aggershvilebakken (skolen blev nedrevet i 1989, og tomten indlemmet i den smukke Struckmannspark).

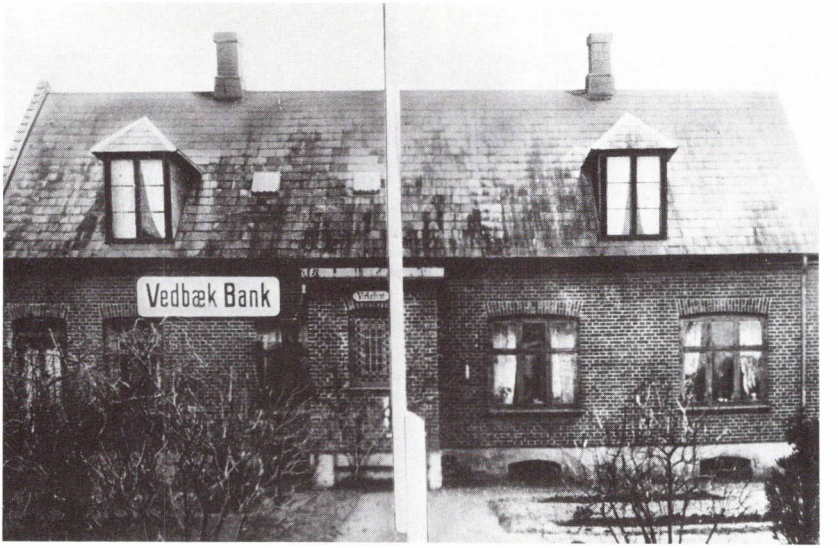

Vedbæk bank i villa Virkelyst, Stationsvej nr. 13, omk. 1920.

Smith var formand for Hjælpekassen og Sygekasseforeningen i Vedbæk. I 7 år var han sognerådssekretær, og i mange år var han desuden organist og kordegn i Vedbæk kirke. Endelig skal det nævnes, at han sad i bestyrelsen for Holte Bank, der i 1917 på Håndværkerforeningens opfordring havde oprettet sin første filial »Vedbæk Bank« i ølhandler Chr. Olsens ejendom »Virkelyst« på Vedbæk Stationsvej nr. 13.

Banken blev i 1935 overtaget af Privatbanken og i 1936 flyttet til »Christianshus«. I 1974 flyttede banken ind i den nye betonklods på villa Lystoftes gamle grund.

Som lærer og privatperson havde Smith en stor kontaktflade i Vedbæk. Han var en yderst populær lærer i stationsbyen gennem 20 år. I 1925 trak han sig tilbage som 65-årig. Ved den store afskedsfest fik han af børn og

forældre et guldur med kæde samt et billede af Vedbæk skole til påmindelse om hans livsgerning. Sit otium tilbragte han på Frederiksberg.

30. *Georg Johansen*, tømrermester. Født i Vedbæk den 14. april 1886. Død den 19. juni 1964.

En tømrer-kollega

Han var søn af Hans Peder Johansen, der stammede fra Helleholm ved Smidstrup nord for Vedbæk. Faderen ernærede sig ved gartnerarbejde på kystens store landsteder. Først på Smidstrup Slot og derefter hos Melchiors på Henriksholm.

Mange af de største parkhaver ved Strandvejen har H. P. Johansen haft ansvaret for. Sønnen Georg Johansen kom i lære hos tømrermester August Andersen på Marievej i Vedbæk. Her blev han udlært og fortsatte som svend, indtil han flyttede ind i bagermester Buddes hus på Vedbæk Stationsvej nr. 15 og startede som selvstændig tømrer.

I 1915 skulle en villa i Vedbæk nedrives, og af de bedst bevarede materi-

Tømrermester Georg Johansen og hustru ved deres sølvbryllup omk. 1940.

aler opførte Georg Johansen en villa og værksted på Olgasvej nr. 9 sammen med sine venner Chr. Brandstrup (se nr. 12) og Carl Petersen.

Han oparbejdede gennem årene en ret stor virksomhed på Olgasvej og beskæftigede flere svende og lærlinge. En af dem – Gunnar Petersen, Trørød – blev leder af tømrerværkstedet efter Georg Johansens død i 1964.

Virksomheden ophørte i juli 1980.

Georg Johansen beklædte i årenes løb en række tillidshverv som vurderingsmand og synsmand i Nordre birk og som brandfoged. Han fik tildelt en svensk sølvmedalje for ædel dåd, da han som ung mand en stormfuld vinternat svømmede ud til et strandet svensk fartøj med en redningsline, hvorved besætningen blev reddet.

31. *Jens Peter (Asser) Olsen*, fisker. Født 16. april 1863 i Vedbæk. Død 16. juni 1946 sammesteds.

Asserslægten

Peter Olsen, som han kaldtes, tilhørte som de fleste andre Vedbækfiskere også den fra Hven indvandrede slægt Asser (el. Adser). Hans bedstefar var Asser Olsen, der druknede på Øresund under fiskeri i 1865, da Peter var to år gammel. Hans far var fisker Ole Assersen, og skønt patronymikonskikken forlængst var blevet afskaffet i 1863, blev Oles søn til Jens Peter Olsen. Han blev i 1886 gift med en fiskerpige fra Sletten ved Humlebæk, Henriette Emilie Juul (1866-1946) kaldet Mine. De boede først i den gamle fiskerlænge på Strandvejen 402-406 opført af kroejer Mauritsen omkring 1850. På deres gamle dage købte de nabohuset syd for fiskerlængen. Deres søn Ole Olsen, der ligeledes blev fisker, deltog også i Per Nilens fest (se nr. 41).

31

Peter Olsen var regnet for Vedbæks dygtigste fisker og var på en måde fiskernes talsmand over for de andre grupper i Vedbæk. Han var således fiskernes repræsentant i den første havnebestyrelse, hvor Per Nilen som

formand repræsenterede håndværkerinteresserne. De tre øvrige bestyrelsesmedlemmer repræsenterede dels landliggerne/villaejerne ved direktør Chr. Holm fra Sølyst, dels højre og venstre side blandt lokalpolitikerne ved P. H. Christensen fra Holtegård og socialdemokraten Lars Peter Jensen fra Gl. Holte. Peter Olsens hovedopgave under opførelsen af Vedbæk havn 1917-19 var vel at overbevise fiskerkollegerne om havnens værdi for deres erhverv. Og det var ikke så let en opgave, som man måske skulle tro. Mange af fiskerne var udmærket tilfredse med tingenes tilstand, vante som de var til at trække deres småbåde op på stranden. Peter Olsen var de nye tiders mand og anbefalede investering i større fiskerbåde, nu da havnen gav mulighed for et mere tidssvarende fiskeri.

32

32. *Fru Edith Petersen.* Født 5. juni 1883 i København. Død i Trørød.

En festklædt håndværksfrue, gift med malermester Georg Petersen (se nr. 21). Edith Petersen var tydeligvis blandt de udvalgte håndværksfruer, der bistod ved »herre-festen«.

Efter malerforretningens endeligt i 1924 flyttede hun med sin mand til København. Efter hans død i 1942 kom hun tilbage til kommunen for at føre hus for tømrermester i Trørød, Axel Jensen (se nr. 38).

33. *Christen Emil Nielsen*, købmand, Nærum. Født i København den 21. januar 1875. Død den 29. januar 1955 i Lyngby.

Købmanden fra Nærum

Emil Nielsen stod i lære ved handlen i København og forskellige danske provinsbyer. I 1902 flyttede han til Trørød, hvor han overtog den gamle købmandsforretning på Trørødvej 59. I 1910 købte han ejendommen Nærum Hovedgade 109 og lod her opføre Nærum Varehus. I det hidtil så beskedne Nærum var hans forretning at sammenligne med nutidens storcentre. I Varehuset var der både manufaktur, herre- og damekonfektion, møbler, sko, glas, porcelæn og tricotage. I 1923 nedlagde Emil Nielsen

pludselig sit varehus og indrettede butikslokalerne til fabriksvirksomhed. Det blev til Nærums første industri – »Nærum Skjorte- og Linnedfabrik«. Den dynamiske Emil Nielsen stod altså her ved Per Nilens jubilæum i 1923 midt i den store ombygning af sin virksomhed. I 1931 var lokalerne i Nærum blevet for trange, hvorfor Emil Nielsen flyttede sin skjortefabrik til Lyngby.

Emil Nielsen havde siden etableringen i Trørød 1902 været nært knyttet til håndværkerne i Vedbæk. Han var medlem af Håndværkerforeningen og deltog altid i det selskabelige liv ved kysten. I en kort periode 1917-21 var han medlem af sognerådet, først for Venstre og siden for det nye Erhvervsparti, der ikke fik lang levetid.

Emil Nielsens varehus i Nærum Hovedgade omk. 1915.

Robert Hansen Larsens købmandsforretning på hjørnet af Olgasvej, foto omk. 1920.

34. *Robert Hansen Larsen*, købmand. Født i Vedbæk 24. februar 1873. Død 25. december 1970.

Vedbæks købmand

Robert Hansen Larsen var født i Vedbæk som søn af den gamle kro- og hotelejer Jens Hansen Larsen (1845-1921).

Jens Hansen Larsen var Vedbæks gamle matador. Det var på hans jorder, at størstedelen af det nye Vedbæk – Stationsbydelen – blev anlagt op

34

imod år 1900. Villavejene omkring Vedbæks centrum, stationsvejen, blev opkaldt efter hotelejerens døtre (Margrethevej, Olgasvej, Marievej osv.).

Velhavende blev han ved de store udstykningsforretninger. Og i 1898 opgav han hotelvirksomheden for at leve af sin formue i sin nyopførte villa »Ricomhagt« – navngivet efter forbogstaverne i hans 9 børns navne. Den ældste søn Robert blev udlært som købmand i Ringsted. I 1901 købte denne ejendommen Stationsvej 16 og begyndte her en kolonial- og brændselsforretning. Endvidere fik han i 1907 bevilling til som den første i Vedbæk at åbne håndkøbsudsalg fra Taarbæk Apotek. I 40 år var forretningen Vedbæks førende købmandshandel.

I 1941 solgte Robert Hansen Larsen ejendommen til købmand Peder Andersen, som videreførte virksomheden, indtil huset i 1960 blev nedrevet. I dag ligger den såkaldte »Købmandsgård« på stedet.

35. *Jens Pedersen*, frisør- og barbermester. Født i Skævinge i Nordsjælland 23. maj 1874. Død 24. april 1950.

Barberen fra Vedbæk

35

I maj 1901 oprettede han barbersalon i det nyopførte »Vedbækhus«, og det viste sig hurtigt at blive et hyggeligt samlingssted for borgerne, som dengang var vant til at gå til barbereren (som han kaldtes) hver dag, også om søndagen. I begyndelsen var der flere barbersaloner i Vedbæk, men som årene gik, og mændene begyndte med hjemmebarbering, blev det nok med én frisørsalon i byen. I 1919 åbnede Jens Pedersens hustru Astrid (1882-1966) et parfumeri i barbersalonens tilstødende lokaler. Siden blev der også håndkøbsudsalg for medicin fra Holte Apotek. Med tiden kom der også en damefrisørsalon til. Sønnen Poul Pedersen (født 1913) overtog hele herligheden, da forældrene efter over 40 års virke på Stationsvej trak sig tilbage i 1940'erne. I 1971 afhændede Poul Pedersen forretningen. Både frisørsalonen og parfumeriet eksisterer stadig på Vedbæk Stationsvej.

Vedbækhus og stationen omk. 1925. Forretningerne fra venstre er: Per Nilens tobaksforretning, Jens og Astrid Pedersens frisørsalon og parfumeri og endelig trikotageforretningen nærmest stationen.

36. *Jens Christensen*, tømrermester, Trørød. Født 25. april 1865 i Slagslunde, Nordsjælland. Død 3. december 1956 i Trørød.

En Trørød-matador

Efter at have stået i lære som hjulmand, karetmager og tømrer i Nordsjælland aflagde Jens Christensen i 1884 svendeprøve som tømrer i København, hvor han havde gået på Teknisk Skole. Frem til 1888 arbejdede han som svend i Hovedstaden, hvorefter han, under byggekrisen i slutningen

36

af 1880'erne, drog til Hamborg, hvor han arbejdede nogle år. Tilbage på Sjælland i begyndelsen af 1890'erne blev især fødeegnen Nordsjælland hans virkeområde som svend. I 1894 begyndte han sin egen forretning i Trørød. I 1896 købte han en grund og byggede hus og tømrerværksted på Trørødvej. Han blev snart en ledende skikkelse i Trørød og omegn. Trørød og Omegns Grundejerforening (fra 1907) og Tømrermesterforeningen (fra 1908) blev til på hans initiativ, og fra 1909-1917 var han medlem af sognerådet for Det Radikale Venstre. Som en førende håndværker i nabolandsbyen var det naturligt, at han også var medlem af Håndværkerforeningen i Vedbæk og derfor deltog i Per Nilens jubilæum.

Sønnen Jens Aage Christensen (1911-1979) overtog tømrervirksomheden på Trørødvej i 1937.

37. *Hans Jacob Jørgensen*, købmand, Vedbæk Strandvej. Født i Glamsbjerg på Fyn 3. juni 1866. Død 4. marts 1930.

I året 1903 købte H. J. Jørgensen købmandshuset på Strandvejen, som før havde tilhørt Vedbæk Hotel.

Strandvejs-
købmanden

Det blev ombygget og udvidet i 1915. Det store, hvide hus dannede rammen om en traditionel købmandsforretning med to store vinduer med udstilling samt stor lejlighed på 1. sal, lagerbygning og øldepot.

Selv om Vedbæk dengang i begyndelsen af vort århundrede havde tre store købmandsforretninger, havde de tilsyneladende alle kunder nok til at kunne leve anstændigt.

37

Købmandshuset havde forskellige ejere efter Jørgensens død, og det eksisterer på sin vis stadig som Vedbæk Supermarked foran Hotel Marina. Det gamle købmandshus lå nemlig på sin oprindelige plads, da hotel Marina stod færdigbygget. I de nye strømlinede omgivelser passede det dog dårligt ind, så da huset stod i vejen for Marinas ekspansion, slog den daværende købmand Walter Jensen til, da han fik tilbud om et nyt supermarked i Hotel Marina mod at sælge købmandshuset til nedrivning.

På nordsiden af huset var der indkørsel til hotellets krogård og senere til Vedbæk biograf. Kroen var det sted, hvor håndværkerne holdt møder, fødselsdagsfester og lignende »komsammener«.

38. *Axel Olaf Jensen*, tømrermester, Trørød. Født 20. april 1879 i Usserød. Død 31. marts 1949 i Trørød.

Tømrermesteren fra nabobyen

Han var søn af den gamle Vedbæk-vognmand Jørgen Lars Jensen (1847-1915), hvis far igen var den ansete Trørød-gårdmand Jens Scheur Jørgen-

Nyudlærte Vedbæk-håndværkere fotograferet på Kystatelieret i slutningen af 1890'erne. Yderst t.v. er det tømrer Axel Jensen, der skåler med smed Jens Peter Andersen (person nr. 46).

sen fra Krogholmgård. Således af solid Trørød-bondeslægt var det naturligt, at A. O. Jensen fik en fremtrædende plads i »bystyret«.

Han beklædte i årenes løb mange offentlige hverv, såsom brandfoged og sundhedskommisionsmedlem, ligesom han var medlem af sognerådet 1931-1933 for de konservative – og endelig var han en af Håndværkerforeningens mest aktive personligheder. »Stillads-råden« blev den lidt fornemme tømrermester kaldt.

39. *Martin Marcus Barnholdt*, gårdejer. Født i Trørød den 16. december 1879. Død den 27. november 1960.

Han var søn af gårdmand Wilhelm Adolph Barnholdt, Ellemosegård i Trørød, og Bodil Emilie Kirstine Mortensen fra gården »Nøjsomhed« (senere »Birkegården«) i Nærum.

Gårdejeren

Martin Barnholdt blev født på »Ellemosegård«, som hans far ejede. Her blev han oplært i landbrug og overtog gården efter sin faders død den 15. oktober 1915.

Han var en meget energisk mand, der drev gården som almindeligt landbrug. Lokalt var han kendt for at gøre meget ud af kartoffeldyrkning, og han solgte kartofler til mange familier i omegnen. Barnholdt udvidede med tiden den ret beskedne gårds tilliggender, men i 1946 solgte han gården til Harald Petersen, der kun ejede den et par år – til 1948 – hvorefter den overgik til Niels Ove Jensen, »Kirsebærlunden«. Sidstnævnte ejede gården til 1965, da han solgte den til udstykning til villabebyggelse (Ellesletten, Ellesvinget, Majbuen). En mindre del af gårdens jorder henligger nu som fredede arealer.

Gårdejer Barnholdts ene datter Gerda Barnholdt Andersen er sikkert kendt af mange her i kommunen. Hun blev i 1936 ansat på Rådhuset og var fra 1959 mangeårig borgmestersekretær indtil 1984.

40

40. *Anders Emilius Eiberg Jensen*, smedemester, Trørød. Født den 27. august 1880 i Trørød. Død den 2. august 1955 i Kalunborg.

Han var søn af smedemester Emil Jensen (1856-1924), som overdrog den gamle smedie på Kohavevej til Emilius Jensen. Han førte det gamle familiefirma videre som beslagsmed til heste samt værktøj og alt til faget hørende. Udover arbejdet i smedien blev der tid til hønseavl og dyrkning af grøntsager, som solgtes fra en lille forretning ved siden af ejendommen. Han overdrog i 1927 smedien til en ny ejer for selv at blive vognmand i Trørød. Den nye smed Hans Emil Petersen (1894-1981) videreførte smedien til sin død.

Herefter blev det stadigt eksisterende smedehus fra 1842 ombygget til beboelse.

41

41. *Ole (Asser) Olsen*, fisker. Født den 9. marts 1888. Død den 25. marts 1953.

Han var søn af fisker Jens Peter Asser Olsen (se nr. 31).

Ole (Asser) Olsen var en meget flittig og sparsommelig mand.

Allerede som 24-årig var han i stand til at købe en villa på hjørnet af Strandvejen og Larsenvej. Siden byggede han et hus på Olesvej 12, som han senere solgte til broderen, Peter Juul Olsen.

Hjørnegrunden, Olesvej/Engvej (nu Gøngehusvej nr. 21), blev hans blivende sted. Her opførte han en villa med udhuse til opbevaring og reparation af fiskegarn. På grunden bag huset var rigelig plads til stejleplads for de store bundgarnsnet.

Han fiskede i kompagni med Harald Asser, indtil sønnen, Jens Peter Olsen (født 1917) som 4. generation, indgik som parthaver og senere overtog hele fiskeriet. Ole Olsen og hans to brødre Karl og Peter Juul Olsen udførte deres livsværk som tre brave Vedbæk-fiskere, der altid glædede sig over sammenhold og ofte deltog i vedbækkernes fester og fornøjelser.

42. *Frederik Christian Sørensen*, malermester, Nærum. Født den 9. oktober 1874 i Skodsborg. Død den 2. august 1952 i København.

Han var søn af malermester Frederik Carl Sørensen og hustru Anna Christine, der boede i Skodsborg. Han stod i lære hos faderen i Skodsborg 1888-1892. I 1898 begyndte han som mester i Vedbæk, men flyttede allerede i 1899 til Nærum, hvor han fik et betydeligt malerværksted i den vestlige udkant af byen på hovedgaden. Han oparbejdede en god og solid forretning dér. Han var mangeårigt medlem af Vedbæk Håndværkerfore-

En ølpause og en god snak henne hos ølhandleren er ej at foragte. Her er det fra v. skomager Chr. Hansen (person nr. 11), slagter Th. Eiberg (person nr. 23) og bagermester Hans Nielsen alle fra Stationsvej, der har indtaget gårdspladsen hos Chr. Olsen i slutningen af 1920'erne.

Øl-Lasse på sin vogn på Stationsvej foran bageren omk. 1940.

ning og var medlem af Søllerød sogneråd 1909-1913, hvor han på Borgerliste A repræsenterede sognets håndværkerforening. Fra 1918 var han sognefoged ved Skodsborg distrikt, indtil han i 1931 flyttede til København, hvor han drev en malerforretning i Bredgade.

43

43. *Christen Olsen*, ølhandler. Født 25. februar 1860 i Søndersted, Undløse sogn, sydvest for Holbæk. Død 24. maj 1928 i Vedbæk.

Vedbæks gamle, hæderkronede ølhandler kom til byen »sammen med jernbanen« i februar 1897, hvor han flyttede ind på Strandvejen hos Carl Hansen på Egebakken, mens han lod sit hus og lagerlokale opføre på

Stationsvej 13. Her oprettede han det første Carlsberg-depot på landet i Vedbæk. Det første halve år kom øltønderne pr. skib til Vedbæk, indtil jernbanen blev åbnet i sommeren 1897. På depotet blev øllet tappet på flasker og dernæst udbragt pr. hestevogn til kunderne.

»Øl-Lasse«

Svigersønnen Lars Christensen (1892-1975) overtog i 1928 Christen Olsens bedrift. I 1934 erhvervede Lars og Martha Christensen villaen Stationsvej 4, hvor de lod et stort moderne øl-depot og garageanlæg opføre. En del af bygningerne ligger endnu bagved »Bryggergården«. Både Christen Olsen og Lars Christensen (»Øl-Lasse«) var medlemmer af Håndværkerforeningen. Lars Christensen fik meget senere i 1949 bevilling til at drive biografen ved Vedbæk hotel – og var i øvrigt på samme tid medlem af sognerådet/kommunalbestyrelsen (1950-1962).

44

44. *Hans Sofus Larsen*, politibetjent. Født 30. december 1888 i Rode, Dalby sogn (syd for Køge). Død 27. september 1959 i Gentofte.

Vedbæk havde i mange år, indtil krigens udbrud i 1940, en fast ansat betjent, som boede i byen. Det hørte med til bybilledet at se ham køre rundt på sin cykel og småsnakke med borgerne og de forretningsdrivende for derigennem at få oplysninger om, hvad der var sket her og der. Larsen var betjent i Vedbæk fra 1919 til 1930, hvor han blev ansat som »inspektionsbetjent« i Gentofte. I Vedbæktiden havde han og hustruen Nielsine Brøndum Larsen en lejlighed på første sal i urmager Lenzings ejendom »Christianshus« på Stationsvej nr. 14.

45. *Alfred Jacobsen*, malermester, Vedbæk. Født 23. januar 1884 i Bisserup Fiskerleje ved Næstved. Død 11. juli 1975 i Holte (Frydenholm plejehjem).

Den anden

Han var søn af en fisker, hvis indkomst fra ålefiskeriet i smålandsfarvandet

45

mellem Sjælland og Lolland ikke gav nogen opvækst i luksus. Han kom som 14-årig i malerlære i Næstved, og som udlært svend i 1902 arbejdede han overalt i Danmark og Sverige, hvor der var arbejde at få. I 1909 kom han til Vedbæk, hvor han blev ansat som mestersvend i Georg Pedersens (se nr. 21) betydelige virksomhed. I 1916 nedsatte han sig som selvstændig malermester på Marievej i Vedbæk. En virksomhed der først ophørte, da han blev 80 år. Foruden en stor forretning (især efter Georg Pedersen forlod Vedbæk 1924) havde han tid til flere offentlige hverv. Han blev således formand for Håndværkerforeningen i 12 år fra 1931 til 1943. Han var desuden bestyrelsesmedlem af Vedbæk Grundejerforening samt Vedbæk konservative Vælgerforening og endvidere medlem af Søllerød sognerråd 1943-1947.

46. *Jens Peder Andersen*, cykelhandler. Født i Vedbæk den 1. november 1879. Død den 19. februar 1939 i Vedbæk.

J. P. Andersen – nærværende forfatters far – var søn af smedemester Johannes Sjödahl Andersen (1835-1889).

»Cykelsmeden«

Smedeværkstedet, som Johannes havde grundlagt i 1866, lå i den gamle smedegård på hjørnet af Strandvejen og nuværende Gøngehusvej. Efter Johannes' død blev smedien videreført af den ældste søn Niels E. Andersen (1869-1923). Jens Peder Andersen kom i grovsmedelære hos sin ældre bror, men sit svendebrev fik han hos smedemester Liesberg i Borgergade i København 1899.

46

I 1905 begyndte han med reparation af cykler i villa »Honolulu«, som lå ved nedgangen til stranden over for Larsensvej. Den 29. juni 1907 købte han ejendommen »Elyseum«, Stationsvej 12 og grundlagde sin cykelforretning her.

I 1919 udvidedes virksomheden med tilbygning af værksted, lager samt 12 garager for at kunne betjene det stigende antal bilejere i Vedbæk. De

Bagsiden af butikken, J. P. Andersens værksted på Stationsvej i 1920'erne.

var også kunder ved det benzinanlæg, som J. P. Andersen omkring 1. verdenskrig fik anlagt ved forretningen på Stationsvej. Selv blev han den første håndværker i Vedbæk, der havde egen bil.

Han var medlem af Søllerød sogneråd fra 1/4 1917 til 31/3 1921 og formand for Håndværkerforeningen fra 1927 til 1931. Ved hans alt for tidlige død overtog sønnen, Svend Otto Andersen, født 1911, firmaet. Fra 1981 har 3. generation, Ove Sjødahl Andersen, født 1948, overtaget virksomheden.

47. *Georg Schiøth* (se nr. 3).

J. P. Andersen i døren til cykelforretningen omk. 1912.

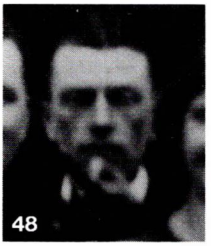

48. *Oluf Villiam Petersen*, murermester. Født i Vedbæk 9. april 1880. Død samme steds 1. juli 1935.

Han var søn af murermester Niels Chr. Petersen fra den lange fiskerlænge på Strandvejen 256 (nu 404) – og bror til Georg Petersen (se nr. 21).

Oluf Petersen blev udlært som murersvend hos faderen, men på grund af arbejdsløsheden inden for faget i slutningen af 1890'erne, forlod han sin familie for at søge lykken i USA. Her fik han kort tid efter arbejde i nærheden af New York, og han kunne sende bud efter sin kone, Karen, som rejste derover for at bistå ham i 1906.

Da de i 1911 ventede familieforøgelse, vendte de atter hjem til Vedbæk, hvor datteren Erna blev født den 26. september 1911. De var bosat hos Niels Chr. Petersen, men efter kort tid udvandrede de igen til USA i håb

om bedre arbejdsforhold inden for byggebranchen. I oktober 1916 kom de atter tilbage, nu med penge på lommen. Kort efter hjemkomsten købte de eget hus på Strandvejen 201 (nu 405). Huset, der lå mellem Engvej (nu Gøngehusvej) og Larsensvej, købte de af vognmand Peter Mortensen.

Oluf Petersen forsøgte sammen med E. Künzel at starte et murermesterfirma i Vedbæk, men efter få års samarbejde ophørte forretningsforbindelsen, og Oluf Petersen blev i stedet fastansat som murersvend hos Vedbæks største murermester, Poul Nielsen, på Margrethevej.

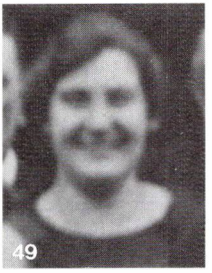
49

49. *Kirstine Andersen* (f. Larsen). Født i Aarup på Fyn den 22. maj 1882. Død den 7. november 1962 i Vedbæk.

Forfatterens mor. Hun blev den 4. april 1909 gift med cykelhandler Jens Peder Andersen (se nr. 46).

Min mor var på sin vis selv håndværker, idet hun i mange år havde en broderiskole for Vedbæks unge piger. Men måske var det nærmere som håndværkernes hædersgæst, at hun var inviteret med til Per Nilens jubilæum. Hun havde nemlig i 1918 broderet en silkefane til Håndværkerforeningen som gave fra medlemmernes damer. Den blev indviet ved en større festlig lejlighed i Vedbæk Håndværkerforening den 20. august 1918 (Fanen opbevares nu på Søllerød Museum).

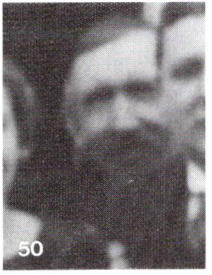
50

50. *Anders Andersen*, tømrermester. Født i Vejrum sogn, øst for Viborg 30. juni 1867. Død i Vedbæk 19. marts 1953.

Anders Andersen – også kaldet Lykkebo – kom til Vedbæk i 1890'erne som tømrerlærling hos tømrermester Carl Brüel. I 1903 købte Anders Lykkebo en ubebygget grund på Marievej nr. 21. Her opførtes en villa med tilhørende værksteder for snedker- og tømrervirksomhed. Endvidere oprettede han tømmerplads med lager på Larsensvej. Fra lagerpladsen solgtes mange færdigfremstillede emner, som blev brugt til færdigbygning

51

af flere ejendomme i Vedbæk og omegn. Sønnen Lymoung Andersen, født 1903, blev udlært hos faderen og efter et par år i København gik han i samarbejde med sin far i Vedbæk. Han overtog forretningen efter Anders Andersens død i 1953, men har siden på grund af sygdom måttet opgive den.

51. *Frederik Schiøth* (se nr. 3).

52

52. *Harald Jensen*, fisker. Født i Vedbæk den 18. april 1866. Død sammesteds den 4. januar 1930.

Han var søn af Vedbæk-fiskeren Jens Jensen.

Harald Jensen – også kaldet »Krølle« eller »Store Harald« – og hans kone, Karen, førte en stille og rolig tilværelse i deres lille hus på Strandvejen over for Engvej (nu Gøngehusvej). Parret havde ikke selv børn. Til gengæld havde de flere plejebørn og deres hjem var altid åbent for os Vedbækbørn, ligesom flere af Vedbæks unge ved særlige lejligheder fik lov til at komme med ud med Haralds båd om sommeren. Harald Jensen var den første fisker i Vedbæk, der kørte bil. En Ford ladvogn, der blev brugt til transport af net og andre remedier til fiskeriet samt selvfølgelig kørsel til markedet med fangsten. To af hans »plejebørn« nevøen Johannes Jørgensen og Laurits Rasmussen fra det nyligt nedrevne hus på Gøngehusvej »Panoptikon« overtog »Krølles« fiskeri i kompagniskab.

53

53. *Frederik Nielsen*, Skodsborg, banearbejder, senere skatteopkræver. Født 21. juli 1874 i Kundby, vest for Holbæk. Død den 24. december 1954 i Skodsborg.

Husmandssøn fra Sjælland, der omkring 1905 blev ansat som banearbejder ved Skodsborg station. Han var i 1906 med til at danne en socialdemo-

kratisk forening for Skodsborg og Vedbæk og fra 1913 til 1917 var han medlem af sognerådet, opstillet af Socialdemokratiet. I 1917 blev han udnævnt til skatteopkræver i østsognet og måtte af den grund udtræde af sognerådet. Han havde mange venner langs kysten og kom ofte på besøg hos Vedbæk-håndværkerne. – Og som håndværksmester var det nok værd at holde sig på god fod med den hæderlige og omhyggelige skatteopkræver.

54

54. *Hans Johansen Møller*, pantefoged. Født i Tindbæk mellem Viborg og Randers den 16. april 1883. Død den 23. maj 1954.

Ved siden af skatteopkræveren står pantefogeden.

Hans Johansen Møller var beskæftiget inden for landbruget, indtil han blev indkaldt til Livgarden i København.

Hans holdning – som det også ses her på fotografiet – var hele livet igennem at holde ryggen ret, og han havde stor respekt for konge, flag og fædreland. Han undlod sjældent ved sammenkomster at udbringe hurra for Danmark, ligesom han altid sluttede sine taler med: »Hermed sender jeg en hilsen fra hjem til hjem«.

Efter soldatertiden blev han omkring 1905 ansat som politibetjent i Nordre birk, indtil han i 1918 fik ansættelse inden for Søllerød kommune, først som skatteopkræver og siden som pantefoged. Han virkede her indtil han omkring 1950 blev pensioneret. Han blev i 1913 gift med den datter af hotelejer J. H. Larsen, Margrethe Hansen Larsen, efter hvem Margrethevej, nu Margrethe Allé i Vedbæk, er opkaldt.

55

55. Ubekendt person.

56

56. *Niels Christian Blache*, malermester. Født i København 13. august 1877. Død sammesteds 25. juni 1965.

Niels Christian Blache var søn af marinemaleren Christian V. Blache (1838-1920). Faderen, der var medlem og fra 1907 formand for Akademirådet, var især kendt for sine motiver fra Øresund, og det var måske derfor, at sønnen slog sig ned i Vedbæk som malermester. Han boede i den nu nedrevne villa »Lystofte« på Vedbæk Stationsvej. I dag er der opført et moderne kompleks med bank og posthus på stedet. I en del år var Blache i kompagniskab med Vedbæks første malermester, sognefoged Hans Jørgensen (1845-1921), der så tidligt som i 1868 havde oprettet sin malervirksomhed i den nuværende »Strandgård« på hjørnet af Strandvejen og Trørødvej. Også Jørgensen havde forbindelse til kunstens verden, idet de senere så kendte fynske malere, Frits Syberg og Johs. Larsen stod i lære hos Hans Jørgensen i Vedbæk.

Niels Chr. Blache købte i 1922 Hans Jørgensens gamle hus og malerfirma på Trørødvej og videreførte forretningen. Efter Blaches død i 1965 overdrog familien firmaet, der imellemtiden var flyttet til Trørødvej nr. 8, til Blaches gamle lærling Werner Jørgensen. Sidstnævntes søn Claus Werner Jørgensen har siden videreført det 120 år gamle malerfirma indtil 1989, hvor han måtte opgive på grund af sygdom.

Slutord

Håndværkerforeningen

Fotografiet fra Per Nilens jubilæum den 1. marts 1923 giver os et godt indblik i det gamle Vedbæk. Det fortæller noget om det forbløffende store antal håndværkere, der kunne ernære sig i Vedbæk dengang – og så er det jo endda kun mestrene, vi har med på billedet. Fotografiet vidner også om standsstolthed og sammenhold. Til den gamle mesters jubilæum var det kollegaer – ikke svende og lærlinge – der blev inviteret. Dertil kom så en

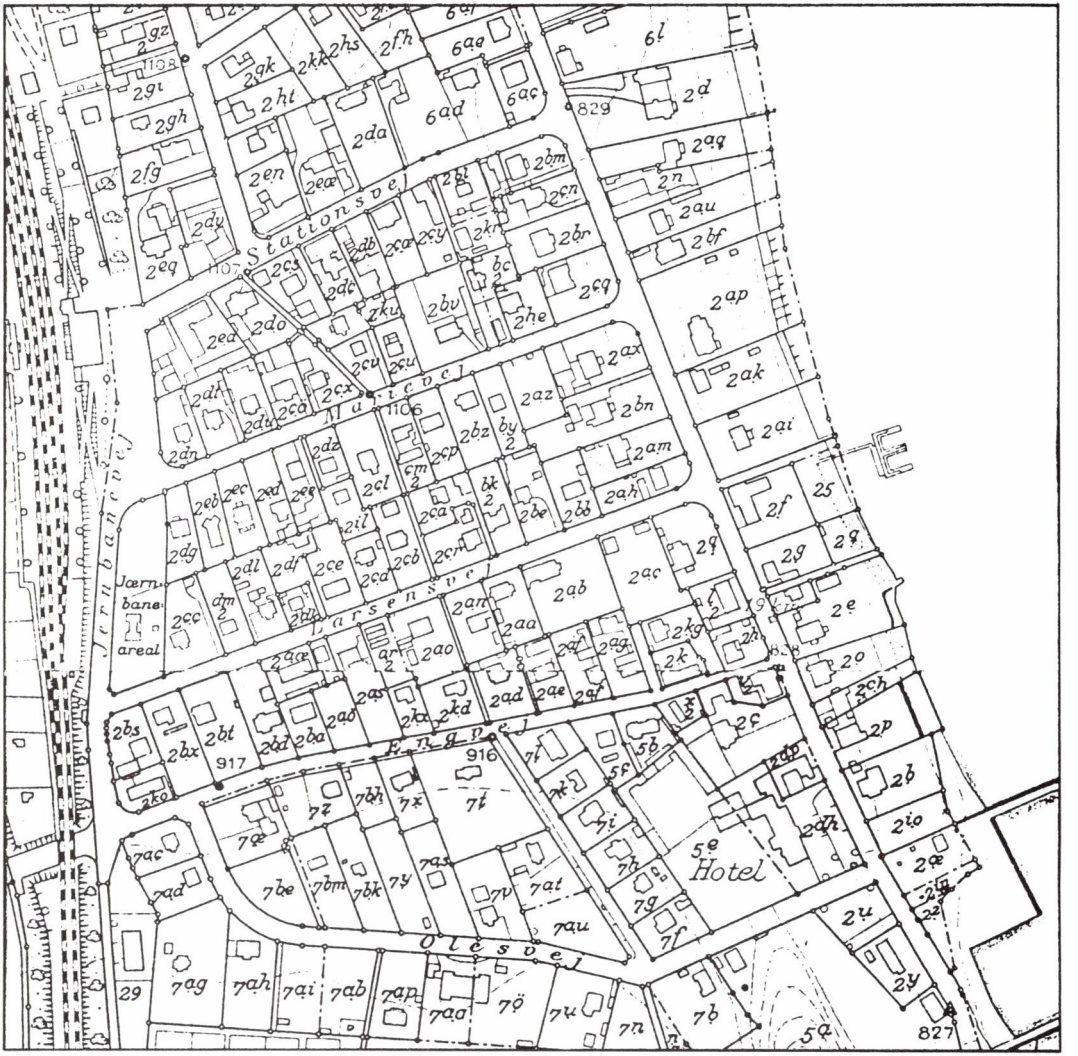
Stationsvej
Larsensvej
Engvej
Olesvej
Jernbanevej
Jærnbane areal
Hotel
829
827
917
916

Vedbæk-håndværkernes verden. Topografisk matrikelkort 1940.

udvalgt flok af de andre, der betød noget i det gamle Vedbæk, nemlig de handlende, folk med offentlige ombud og fiskerne ikke at forglemme. Især er det dog kredsen omkring den magtfulde Håndværkerforening, der er repræsenteret. Af de 48 mand på fotografiet havde de 23 på et eller andet tidspunkt været med i foreningens bestyrelse, og næsten alle de øvrige medlemmer af Håndværkerforeningen. Endnu levede mange af pionererne fra stiftelsen og den første bestyrelse i 1909, og de deltog naturligvis i festen: jubilaren selv, skræddermester Jens Christiansen, malermester Georg Petersen, blikkenslager Vilhelm Henriksen, købmand H. J. Jørgensen og malermester Fr. Chr. Sørensen fra Nærum.

Håndværkerne

Alle de gamle erhverv fra Vedbæk og omegn var repræsenteret ved jubilæet. Ikke mindre end 7 tømrermestre med jubilaren i spidsen (Christen Nielsen, Georg Johansen, Anders Andersen, de to Trørødmestre Axel O. Jensen og Jens Christensen samt Per Nilens lærermester Peter Fr. Schiøth) samt forsamlingens eneste svend, Lars Petersen, der måske mere var inviteret i sin egenskab af lokalpolitiker. Den anden store erhvervsgruppe er malermestrene med fire repræsentanter (Georg Petersen, Alfred Jacobsen, Niels Chr. Blache og Fr. Chr. Sørensen fra Nærum). Af andre mestre inden for byggefagene var der to snedkere (Martin Hansen og Arnold Andersen), to murere (Chr. Brandstrup, Oluf Petersen) og endelig blikkenslageren Vilhelm Henriksen. Så var der de traditionelle håndværk: Skræddermester Jens Christiansen og skomager Chr. Hansen samt Trørødsmeden Emilius Jensen. Vedbæks gamle smed og medstifter af Håndværkerforeningen Niels Anderen var afgået ved døden i januar 1923, men hans bror – min far – cykelhandler Jens Peter Andersen havde dog stået i lære som smed hos storebror, så han kan nok regnes for egentlig håndværker. Så var der de nye stationsbyhåndværkere, til hvis fag hørte butikker. Der var en frisørmester og barber (Jens Pedersen), der var en glarmester (Georg Christensen), urmageren (Adolf Lenzing) og slagteren (Th. Eiberg). Ølhandleren Chr. Olsen, vognmændene Niels Sørensen og Chr. P. Nielsen hørte vel også til håndværkernes kreds. Glemmes må hel-

ler ikke de tre købmænd (H. J. Jørgensen og Robert Hansen Larsen samt Emil Nielsen fra Nærum), og foreningens tidligere vært, fhv. hotelejer Oscar Rasmussen.

Fiskerne og de andre

Meget nær kontakt var der vel ikke i gammel tid mellem fiskerne og håndværkerne i Vedbæk. Men her har man set på, om folk havde selvstændigt erhverv, og åbenbart inviteret hele seks fiskere (Jens Peter Olsen, Chr. Asser, Jens Peter Johannesen, Ole Olsen, Harald Jønsson og Harald Jensen). Per Nilens sæde i havnebestyrelsen forklarer måske også, hvorfor næsten alle Vedbæks fiskere deltog i jubilæumsfesten. Lidt uden for kredsen af håndværkere må man sige, at gårdejer Barnholdt fra Trørød stod, men han var medlem af Håndværkerforeningen og på den måde selvskreven deltager. De sidste fire mandlige deltagere var folk som de erhvervsdrivende i Vedbæk ofte var i berøring med: Skolelæreren P. A. Smidt, politibetjenten Larsen, skatteopkræveren Fr. Nielsen og pantefogeden Hans. J. Møller. Den sidste var også med i Håndværkerforeningens bestyrelse. Hvorfor der kun optræder 8 damer på fotografiet kan vel kun forklares med, at de fleste damer pr. tradition holdt sig lidt i baggrunden, når håndværkerne festede dengang.

De fraværende

Det var dog ikke alle Vedbæks ledende folk, der var med til Per Nilens fest. Sygdom, bortrejse og måske en enkelt med andre interesser kan forklare, hvorfor man, det store antal håndværkere til trods, alligevel savner et par navne. Murer Ivar Hvalsøe er nævnt, dertil skal lægges malermester Hjalmar Jensen, gartner Skovlund, der i 1923 blev håndværkerforeningens fanebærer, installatør Jacob Kragh, tømmerhandler Vilhelm Lange, der vist nok ikke altid var lige enig med andre af Stationsvejens beboere og endelig tre medlemmer af håndværkerforeningens bestyrelse 1923, nemlig bagermester H. Nielsen, malermester P. Hansen fra Skodsborg og foreningens næstformand købmand Th. Jørgensen fra Trørød. Det kan også undre, at Vedbæks stationsforstander tilsyneladende ikke var med. De ikke-identificerede personer på fotografiet, nr. 15a og nr. 55, er måske nogle af de her savnede?

Vedbæks ledende mænd (+ en enkelt kvinde) i fest og glæde: Håndværkerforeningens årlige fugleskydning. Her foto 1926. Forrest fra v.: J. P. Andersen, Per Nilen, årets fuglekonge urmager Adolf Lenzing, der i samme anledning har fået lov at tage sin kone med. 2. rk. fra v.: »Strandvejsmaleren«, gartner Peder Skovlund, Alfred Jacobsen, en ubekendt, smed Petersen fra Trørød, Chr. Brandstrup, Vilh. Henriksen og blikkenslager Axel Petersen fra Trørød. 3. rk. bag fanen fra v.: en ubekendt, dernæst Lenzings svigerfader kaldet »Bedstefar«, Georg Johansen, Ivar Hvalsøe, en ubekendt herre, der er trådt et skridt frem, bagermester Petersen og Lars Christensen (Øl-Lasse). Bageste rk. fra v.: Endnu en ubekendt herre, dernæst skomager Chr. Hansen, pantefoged Hans J. Møller, bagermester Hans Nielsen og smed Holm Petersen fra Vedbæk.

De »gamle« Vedbæk-folk

Der kan udledes meget mere af dette fotografi. Her vil jeg blot pege på et faktum, der allerede blev observeret af Gunnar Sandfeld i hans »Søllerød, som det var engang« bd. V (s. 224), at folk i Vedbæk bliver meget gamle. 21 af herrerne her på billedet nåede 80 års alderen, og vognmændene Chr. P. Nielsen og Niels Sørensen, murermester Chr. Brandstrup, købmand Robert Hansen Larsen, tømrermester Jens Christensen og malermester Alfred Jacobsen blev over 90 år gamle.

Det sunde liv og virke i Vedbæk tilsat et passende mål selskabelighed med, hvad dertil hører i Håndværkerforeningen, har været livsbefordrende.

Tak

Til slut er der grund til at understrege, at denne afhandling er blevet til på initiativ af daværende stadsbibliotekar og arkivleder Annalise Børresen, som omkring 1975 opfordrede mig til at navngive de mange personer på Per Nilens jubilæumsfotografi. Fotografiet var blevet foræret til Byhistorisk Arkiv uden nærmere forklaring. Havde jeg vidst, hvilken opgave jeg dengang gik ind til, tror jeg nok, at jeg havde betakket mig. Mange har i årenes løb hjulpet mig med identificeringen af Per Nilens gæster. Som nævnt i indledningen er jeg en stor tak skyldig til mange af mine medborgere i Vedbæk og omegn. Dertil kommer også den gode hjælp, jeg altid har fået på arkivet på Gl. Holtegård, på museet på Mothsgård, og ikke mindst tak for mange gode og lærerige time i studiekredsen om erindringer, hvor jeg har haft en enestående mulighed for at arbejde sammen med andre med glødende historisk interesse for vor egns historie. For udvist hjælpsomhed på Vedbæk kirkekontor og Søllerøds folkeregister ved Karin Steensen vil jeg også gerne takke.

Det er planlagt at følge denne afhandling op med en artikel om Vedbæk Håndværkerforenings over 80 år lange historie.

Anvendt litteratur:

Ella Ellekilde: Fiskerliv i Vedbæk. Holte Juleblad 1935.
Karen Mortensen: Barndom i Vedbæk i århundredets begyndelse. Søllerødbogen 1990, siden 65-92.
Ady Rechnitzer: Vedbækfiskerne. Fiskerliv i Vedbæk før og nu. Søllerødbogen 1970, side 9-81.
Gunnar Sandfeld: Søllerød som det var engang bd. 4 og 5, 1976 og 1978.
Gunnar Sandfeld: Det kommunale styre i Søllerød 1841-1978. 1977.
Desuden Vejvisere, Folketællinger og Mandtalslister for Vedbækområdet.

Søllerød Vandrerhjem på Mothsvej i 1930'erne

Af Knud Weise

Vandrerhjemmet i Søllerød – blandt vandrerne altid kun kaldt »Søllerød« lå på Mothsvej – midt mellem Vangebovej og Skodsborgvej (i dag Mothsvej nr. 58). Det blev åbnet i 1933 og bestod til 1940, da det flyttede til »Troldehøj« ved Ørholm i Lyngby-Tårbæk kommune. Begivenheden vakte måske ikke den store opmærksomhed, men betydningen for Dansk Vandrelaug og vandresagen var stor.

Udlængsel

Blandt ungdommen har der altid været et ønske om at komme ud og opleve andet end det, dagligdagen derhjemme har at byde på. Det var før i tiden almindeligt, at håndværkerne tog på valsen – dels for at opleve, dels for at lære nyt til gavn for deres fag. Kunstnere rejste ud for at søge inspiration i fremmede lande. Desuden var der de mange, der emigrerede for at skabe sig en ny og bedre tilværelse i den nye verden. Udlængslen gav sig udslag på mange måder. I tiden efter 1. verdenskrig var det vandrerbevægelsen, der åbnede for nye muligheder.

Vandrerbevægelsens pionerer

Den danske bevægelse, som blev organiseret i faste rammer i 1930, havde sit forbillede i Tyskland, hvor mange unge danskere havde lært bevægelsen at kende ved besøg på de tyske vandrerhjem. Deres begejstring for de nye og billige rejsemuligheder førte til oprettelse af Herbergs-Ringen i 1930. Inspirationen til den danske vandrerbevægelse kom fra rektor ved Gl. Hellerup Gymnasium Hans Hartvig-Møller (1873-1953), der som den første lærer herhjemme arrangerede skolerejser i Dan-

Vandrerbevægelsens nestor Hans Hartvig-Møller og frue.

mark (1897) og til udlandet (1905). I 1919 havde han indrettet Danmarks første uofficielle vandrerhjem i Paradisbakkerne på Bornholm og i 1927 vandrerhjemmet »Storedam« i Nordsjælland. Vandrer- og spejderbevægelsen var tæt knyttet til hinanden. Også på sidstnævnte felt var Hartvig-Møller pionéren, idet han i 1909/10 var medstifter af Det danske Spejderkorps. Det var en af Hartvig-Møllers elever fra Gl. Hellerup, Ove Holm (1894-1961), der i 1930 stiftede Herbergs-Ringen i samarbejde med Det danske Spejderkorps, Danmarks socialdemokratiske Ungdom, De unges Idræt og Den internationale Ungdomsliga. Omtrent samtidig blev foreningen Dansk Vandrelaug stiftet. Ved Lille Gribsø i Gribskov minder en varde om foreningens begyndelse i maj 1930. Vandrelauget tilsluttede sig

Den unge vandrer Knud og søster Elise Weise parat til at modtage gæster fra den store verden. Fruen til venstre var en lokal besøgende. Foto fra omk. 1933.

Herbergs-Ringen og fik hurtigt mange medlemmer, fordi det udelukkende havde vandring og rejseliv på sit program. Alle kunne være med. Nu gjaldt det om at skabe et net af vandrerhjem. En programerklæring, et opråb til det danske folk – underskrevet af en række kendte personer med statsministeren i spidsen – blev udsendt samme år med det resultat, at der i første omgang kom 60 tilbud om oprettelse af bosteder i præstegårde, forsamlingshuse, tekniske skoler og i private hjem. I de følgende år øgedes antallet, og kvaliteten bedredes i hurtigt tempo.

Nye muligheder for de rejsende

Tidligere havde de unge, når de ville på tur i Danmark, været henvist til at overnatte hos familie, bekendte eller på hølofter, når der ikke var råd til hoteller eller pensionater, og camping var endnu ukendt. Nu kunne de planlægge ture efter herbergsfortegnelsen, der indeholdt adresserne på de nye overnatningssteder. Vandrerkortet var adgangsbevis, og det kom snart til at gælde i alle de lande, der havde vandrerhjem. Alt var primitivt, men også billigt.

I 1932, da jeg var 26 år gammel, meldte jeg mig ind i Dansk Vandrelaug og fik vandrerkort. Sammen med to studenter fra min skole, Sct. Petri Realskole, havde jeg planlagt en fem ugers cykeltur i England, hvor vi ville bo på vandrerhjem. Vi tog med eksportdamper til Newcastle og ville på vejen til London besøge Lake Distriktet, gøre et par dages ophold i York, krydse derfra til Wales, besøge Shakespearebyen Stratford-upon-Avon og nå London via Oxford.

Vandrerhjemmene, vi boede på, var meget forskellige – fra meget primitive overnatningssteder til tomme borge eller slotte – men ingen steder var der bygget huse specielt indrettet til formålet. Vi kunne ikke sammenligne med danske vandrerhjem, for dem havde ingen af os kendskab til endnu, men vi følte os godt tilpas blandt de vandrere, vi mødte, og vi mødte overalt den største hjælpsomhed og venlighed.

På vandrerhjem i England i 1932

Den 15. juli 1932 nåede vi frem til et nyoprettet vandrerhjem, indrettet i en gammel vandmølle. 10 unge vandrere, englændere, som vi havde været sammen med dagen før, modtog os og hjalp os på enhver måde, og da vi

Herbergs-Ringens arbejdsudvalg i 1936. Forrest i midten sidder formanden Ove Holm. T.v. sidder Thorvald Laursen, der i mange år redigerede »Værtsbladet« udgivet af Herbergs-Ringen. T.h. sidder Dansk Vandrelaugs første formand Stig Hansen.

havde vasket os i den rindende møllebæk og spist vores mad, samledes vi om ildstedet i opholdsstuen og havde et par dejlige timer sammen. Jeg fortæller om dette ophold, fordi det var i den lille walisiske landsby, at det gik op for mig, hvad det betød, at unge uden hensyn til sprog og alle de forskelligheder, der måtte være, kunne komme sammen på denne utvungne måde. Var der mulighed for at være med i arbejdet for at fremme denne betydningsfulde sag?

»Søllerød« som det så ud set fra haven kort før åbningen som vandrerhjem 1933.

Vi fortsatte turen – var en uges tid i London inden hjemturen. Tanken om at være med i dette aktuelle ungdomsarbejde optog mig meget efter hjemkomsten, og da jeg nu var medlem af Dansk Vandrelaug, læste jeg med interesse det lille blad, som foreningen hver måned sendte til sine medlemmer. I oktober efterlyste formanden, den utrættelige Stig Hansen, en weekendhytte i nærheden af København. Man undersøgte flere muligheder, men foreningens 700 medlemmer – mest ganske unge mennesker – var ikke i stand til at løse denne opgave.

Huset på Mothsvej

Da kom tilfældet mig til hjælp. Min fader havde siden 1916 ejet et lille hus med en stor grund på Mothsvej i Søllerød. Det havde i alle årene siden da været lejet ud til en gartner, men da han havde flyttet sin gartneri ind på nabogrunden, var der kommet en ny lejer, som blev sagt op til april

1933, fordi han ikke overholdt sine forpligtelser. Hvis Dansk Vandrelaug var interesseret i min plan, kunne jeg overtage lejemålet og sammen med foreningen indrette stedet til weekendhytte og vandrerhjem. I februar 1933 satte jeg mig i forbindelse med DVL's formand, som naturligvis var meget interesseret. Det var netop dagen før foreningens generalforsamling. På mødet blev planen forelagt og godkendt, og der blev vist vinterbilleder af ejendommen på Mothsvej. Vandrelauget tilbød at sørge for inventaret og levere arbejdskraft til indretningen, mens jeg påtog mig alt det bygningsmæssige. Økonomien skulle klares af overnatningsgebyret, som på den tid var 50 øre pr. overnatning, og den fortjeneste, der kunne blive på madsalget. Egentlig et dristigt eksperiment, for vi anede jo ikke, hvor mange gæster vi ville få.

1. april flyttede lejerne, og jeg overtog lejemålet (800 kr. pr. år). Der kunne blive plads til 30 overnattende gæster – lige mange mandlige og kvindelige – i køjer. Førstesalen var forbeholdt de kvindelige vandrere, og de mandlige fik stueetagen med en sovesal, fælles opholdsstue, veranda og køkken. Jeg engagerede min søster Elise, som var interesseret i sagen, som økonoma til »Søllerød«. Hun skulle passe det hele, tage sig af forplejningen og være herbergets leder, når jeg var optaget af skole eller andet. Som nævnt sørgede DVL for inventaret, og en god ven af foreningen forærede os et klaver, og det fik vi uendelig megen glæde af.

Indvielsen i 1933

Indvielsen blev fastsat til den 14. maj, så tiden fra 1. april blev en uhyre travl tid, men der var til stadighed en flok unge, der tog godt fat. Der blev opstillet 30 skibskøjer, der stammede fra den gamle Amerikadamper »Frederik VIII«. Hertil madrasser med et pænt betræk, som pigerne havde syet. Der blev også syet gardiner og malet og snedkereret. Udenfor skulle der også ryddes op. Der blev lagt vand ind i garagebygningen – installeret WC'er og håndvaske. Der var en lille stue til lederen, og i en ny tilbygning blev der indrettet sovesal til 12 personer. Foran huset blev der rejst en 12 m høj flagstang.

Søndag den 14. maj fandt indvielsen sted som fastsat, og alt var klappet

Fra indvielsen af »Søllerød« 14. maj 1933. Knud Weise taler til forsamlingen.

og klart til at modtage de første gæster. Det blev en festlig dag. På festpladsen foran verandaen samledes ved middagstid en stor forsamling af vandrere og andre interesserede. Dansk Vandrelaugs formand, Stig Hansen, bød velkommen. Herbergs-Ringens formand, ingeniør Ove Holm og jeg talte. Dansk Vandrelaugs sangkor sang, og piger i nationaldragter fra

Flaghejsning ved indvielsen af »Søllerød«, 14. maj 1933.

Stevnsgades skole dansede folkedanse. Under hele højtideligheden spillede Hågen Sparre vandresange på klokkespillet på Søllerød slot. Et vældigt Dannebrogsflag gik til tops, mens den store forsamling sang: »Derfor blotter vi vort hoved«, og »Søllerød« var indviet til gavn og glæde for alverdens ungdom.

Priser for ophold på vandrerhjem i Danmark i sommeren 1936.

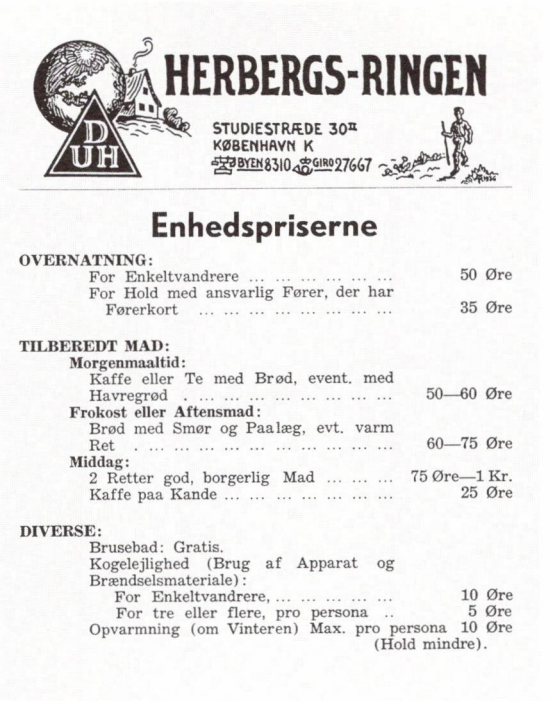

HERBERGS-RINGEN

DUH

STUDIESTRÆDE 30II
KØBENHAVN K
BYEN 8310 GIRO 27667

Enhedspriserne

OVERNATNING:

For Enkeltvandrere	50 Øre
For Hold med ansvarlig Fører, der har Førerkort	35 Øre

TILBEREDT MAD:

Morgenmaaltid:	
Kaffe eller Te med Brød, event. med Havregrød	50—60 Øre
Frokost eller Aftensmad:	
Brød med Smør og Paalæg, evt. varm Ret	60—75 Øre
Middag:	
2 Retter god, borgerlig Mad	75 Øre—1 Kr.
Kaffe paa Kande	25 Øre

DIVERSE:

Brusebad: Gratis.	
Kogelejlighed (Brug af Apparat og Brændselsmateriale):	
For Enkeltvandrere, ...	10 Øre
For tre eller flere, pro persona ..	5 Øre
Opvarmning (om Vinteren) Max. pro persona (Hold mindre).	10 Øre

Lige fra den første dag kom der mange gæster. Til weekenderne var der i sommertiden som regel fuldt hus, i starten hovedsagelig fra København, men snart også fra de afdelinger af Dansk Vandrelaug, der dukkede op rundt omkring. Det varede heller ikke længe, før der kom vandrende, men mest cyklende gæster på ferieture.

»Søllerød« i Herbergsfortegnelsen

»Søllerød« blev optaget i Herbergsfortegnelsen med følgende tekst: »Søllerød pr. Holte. Mothsvej 50. Hele året. 20 SMT for mdl. 15 SMT for kvl. 50 øre. Mad. Oph. kan opvarmes. Henvendelse: Lærer Knud

Håndkoloreret foto af ungdommelige gæster på Søllerød Vandrerhjem, optaget af V. Richter omk. 1933.

Weise, Mothsvej 50, Tlf. Holte 1216, forud ved weekend og om vinteren. Badestr. 4,5 km. Jernbane 2,5 km.«

Et par af forkortelserne i annoncen kræver måske en nærmere forklaring: SMT for mdl. betyder Senge med Tæpper for mandlige gæster og tilsvarende for de kvindelige gæster – og den »Oph.«, der kan opvarmes, er opholdsstuen.

Der blev stillet ret store krav til vandrerne – i de første år krævede DVL anbefaling fra en offentlig ansat person for at få vandrerkort, og man måtte skrive under på, at man ville overholde herbergs-reglerne. De vigtigste regler var, at enhver vandrer skulle medbringe lagenpose eller lagen, at brugen af tobak og spiritus var forbudt i opholds- og soverum, at der skulle være ro efter kl. 10 om aftenen, og at herberget skulle efterlades i ordnet stand. Det betød, at der skulle fejes og rystes tæpper.

De første gæster fra udlandet 1933

Allerede i 1935 bestod Herbergs-Ringen af 22 ungdomsforeninger, men de fleste gæster kom fra Dansk Vandrelaug. Der kom også snart udenlandske gæster, og allerede den 9. juli i åbningsåret kom det første englænderhold, og det efterfulgtes i sommerens løb af 7 andre hold. Der var endnu ikke mange vandrerhjem, der kunne tage hold, så ruten var lagt efter de forhåndenværende muligheder. De ankom med Englandsbåden til Esbjerg, besøgte Silkeborg og Himmelbjerget på vejen til Århus. Herfra fortsatte de med damperen til København. Efter nogle dages ophold tog de toget til Klampenborg og fortsatte til fods gennem Dyrehaven og Det danske Schweiz til »Søllerød«. På den videre tur stiftede de bekendtskab med Kronborg, og på Fyn på vejen hjem gjaldt det især H. C. Andersens mindestuer i Odense. Den 23. juli holdtes en dansk-engelsk fest og samtidig indviedes en ny stor træpavillon i haven. I måneden forud havde en ung tømrer blandt vandrerne bygget træbygningen. Hvor tømmeret var kommet fra, vidste ingen før denne dag. Det var foræret til Dansk Vandrelaug af tømrermester M. Nielsen i Holte. Pavillonen viste sig snart at være uundværlig til møder og på festdage, hvor huset ikke kunne rumme de mange gæster. Blandt talerne til den dansk-engelske fest var jægermester Tvermoes fra Søllerød slot. Jægermesteren var lige fra indvielsen i maj så interesseret i foretagendet og de unge gæster, at han havde åbnet sin park for vandrerne. Under kyndigt førerskab kunne de bese de mange rariteter, som jægermesteren havde samlet fra hele verden. Omvisningens største attraktion var det kunstige bjerg med vandfald og naturtro drypstenshule. For det meste viste jægermesteren selv rundt, og

På Søllerød Slot

En tak fra England for gæstfriheden på Søllerød Vandrerhjem, 14. august 1933.

Søllerød.
Aug 14, 1933.

We shall always cherish the memory of a happy stay at your hostel in the most delightful surroundings. We are deeply impressed with the warmth of your hospitality and eagerly await the opportunity to return the compliment when our hosts of to-day are our guests of to-morrow.

Anglo-Scottish Party, British Youth Hostels Association.

Geo. P. Richardson.

Aug 14th 1933

E. H. John Catchpool
Ruth A. Catchpool.
Welwyn Garden City
England.

August 20th 33

Undoubtedly one of the most comfortable & best selected hostels in Denmark.
To many thanks.

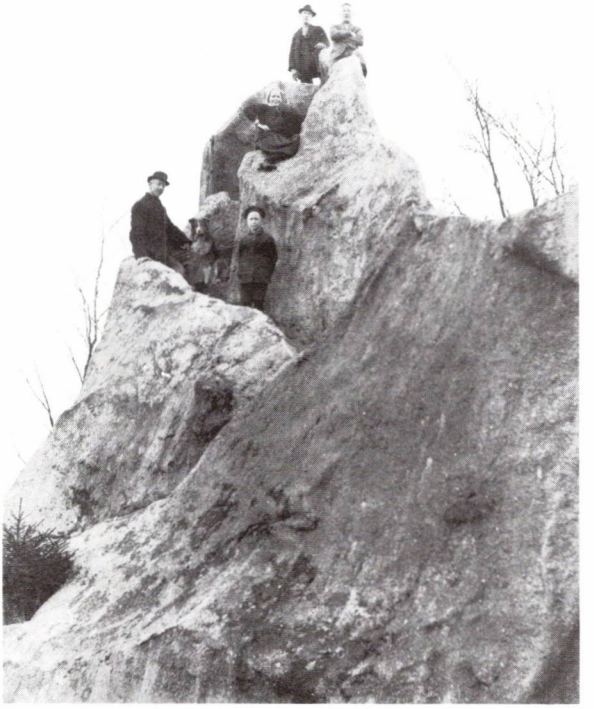

Det kunstige bjerg i Søllerød slotspark omkring 1920. Parken var endnu i 1930'erne fyldt med rariteter samlet af den daværende jægermester Tvermoes, der med stolthed åbnede parken for vore gæster. Personerne på dette foto er familien Frederiksen fra »Margrethesminde« i Søllerød.

når rundturen endte i det meget smukke kapel, fortalte han om kapellets og slottets historie. Han satte også stor pris på at færdes blandt de unge, og når der var fester med lejrbål eller til St. Hans aften var det ham, der sørgede for brændet. Som et kuriosum kan det nævnes, at jægermesteren lærte sig engelsk for at komme i kontakt med de mange udlændinge.

Når jægermester Tvermoes var optaget, overtog »Farbror Hågen« omvisningen, og han havde en evne til at gøre det hele endnu mere spændende. Hågen Sparre, som altid blev kaldt »Farbror Hågen«, boede sammen med sin plejesøn Poul i det lille hvide porthus ved indgangen til slottet. »Tæl kun som jeg de lyse solskinstimer« stod der på soluret foran slottet, og det gjaldt også for Farbror Hågen. Hans officielle titel var konservator, men han havde mange strenge på sin bue: Han havde maskinskrivningsbureau, han var en meget læst drengebogsforfatter, var en fremragende klaverspiller – havde i stumfilmens dage spillet til forestillingerne i Holte biograf, dertil kom en god sangstemme, men fremfor alt

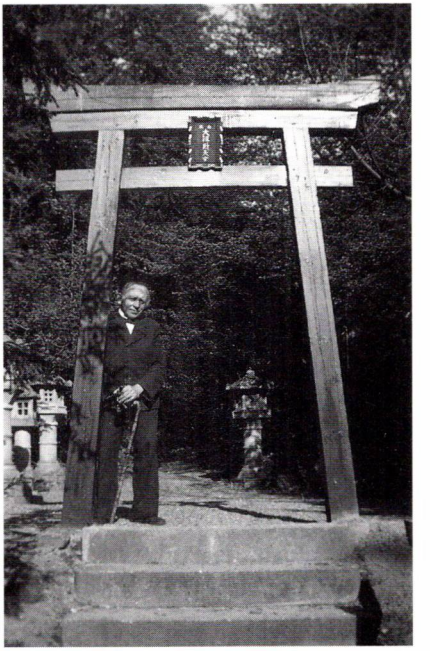

Hågen Sparre byder velkommen til »slotsparken« ved den kinesiske port omk. 1935. I dag er næsten alle spor af Søllerød slotsparks rariteter væk.

Opholdsstuen i »Søllerød«. Frisen med den cyklende ungdom er endnu bevaret på Byhistorisk Arkiv på Gl. Holtegaard. Foto 1933.

et strålende, smittende humør, og når man var sammen med ham, glemte man meget hurtigt, at han var meget lille og skævrygget.

Samarbejde med skolerne

»Søllerød« blev Vandrelaugets højborg, hvor der til festlige lejligheder var stort rykind, og vi var også godt tilfredse med de mange vandrere, der overnattede her på deres ferieture. Der var tit skolebørn på vandrerhjemmet. Før vandrerhjemmenes tid havde det ligget tungt, når der skulle arrangeres ture for skoleklasser. Skoleinspektør Thomas Højlund i København havde siden 1924 skaffet overnatningsmuligheder for skoler mange steder i Danmark. Hvert hold var under ledelse af to lærere, og de kunne følge 5 fastlagte ruter på ture, der varede fra 5 til 14 dage. Det hele var meget primitivt, men også meget billigt. På overnatningsstederne, det var som regel på skoler, fik holdene te, når de kom, tørkost sørgede de selv for – de overnattede på madrasser på gulvet og fik igen te, inden de drog videre. For nattelogi og to gange te betaltes 1 kr. Man kunne få havregrød for 25 øre og middagsmad for 1 kr. I 1931 og 32 havde jeg lært skolerejsehjemmene at kende på ture til Bornholm, men fra nu af havde skolerne nye muligheder for at planlægge rejser og udflugter.

Samtidig med indvielsen af »Søllerød« stillede jeg vandrerhjemmet til rådighed for min skole, Sct. Petri Realskole, som fik tilbud om at benytte det som bosted for eleverne i ferier og på udflugter, og der var til stadighed skolebørn på kortere eller længere ophold. Et stykke af den store grund blev udlagt til skolehaver, hvor børnene kunne bruge deres kræfter og se tingene gro.

Laugsaftener

Kort efter indvielsen blev der indført mødeaften hver torsdag i sommertiden. De blev kaldt »Laugsaftener«. I løbet af et par år voksede besøget på disse aftener i en sådan grad, at Lyngbyvej hver torsdag var præget af de mange cyklister, der skulle til og fra »Søllerød«. Der var så mange cyklister, at der måtte organiseres cykelparkering. For det meste var der lejrbål, hvor der blev sunget meget og lyttet til taler af kendte turistfolk eller venner af vandrebevægelsen. Jeg mindes besøget af turistchef Mogens Lichtenberg, maleren Erik Struckmann, der er kendt for sin

Laugsaften på »Søllerød« den 2. september 1933. Ved klaveret Knud Weise. Bag Knud i billedets centrum står Stig Hansen, Vandrelaugets formand.

indsats for naturfredningen, rektor Hans Hartvig-Møller og mange andre.

I 1932 havde de lande, hvor der var oprettet vandrerhjem, dannet en international organisation, og »Søllerød« havde tit besøg af kendte udenlandske vandrerhjemsfolk, som indskrev deres navn i gæstebogen. Blandt disse gæster er først og fremmest herbergsbevægelsens grundlægger og foregangsmand, Richard Schirrmann, som så tidligt som i 1909 havde oprettet verdens første vandrerhjem i Altena i Westfalen.

Besøgstal

I den første sommer – og indtil sæsonen sluttede i november havde vandrerhjemmet haft 1106 overnatninger, 655 mandlige og 451 kvindelige. Det var et ret tilfredsstillende resultat, og året efter var tallet steget til 1986. I forhold til overnatningstallene på vandrerhjemmene nu var det et beskedent tal, men dengang det 3. største resultat i Danmark, idet kun St. Jørgensgård i Gudhjem og KFUM i København havde større tal.

De fleste af vandrerhjemmets gæster havde let ved at overholde de

Herbergsbevægelsens grundlægger Richard Schirrmann. Fotografiet er dateret 21. marts 1940.

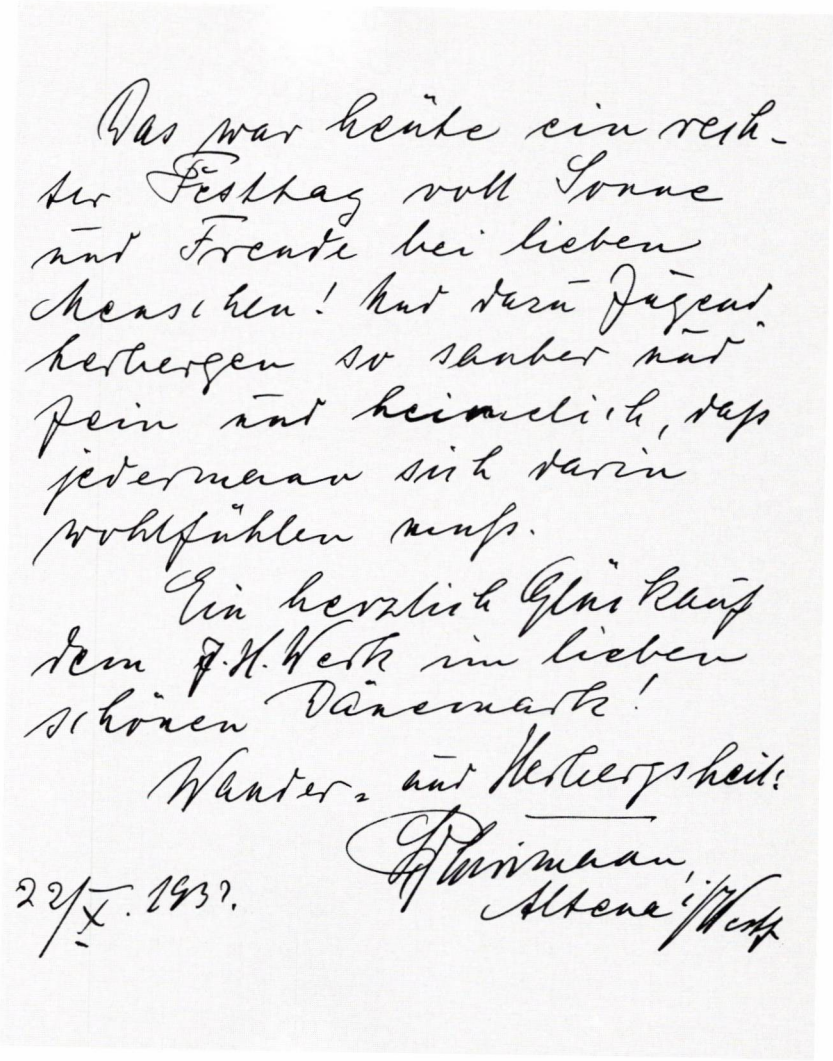

Das war heute ein rechter Festtag voll Sonne und Freude bei lieben Menschen! Und dazu Jugendherbergen so sauber und fein und heimelich, daß jedermann sich darin wohlfühlen muß.

Ein herzlich Glückauf dem J.H.Werk im lieben schönen Dänemark!

Wander- und Herbergsheil!

R. Schirrmann,
Altena i/Westf.

22/X. 1937.

Takkebrev fra Schirrmann efter hans besøg i 1937.

regler, der var nødvendige et sted, hvor der kom så mange mennesker, og muligheden for at tilbageholde uheldige gæsters vandrerkort blev i første og eneste gang aktuel, da vi i 1934 i påsken måtte bortvise et hold KU Stormtropper, der havde optrådt provokerende over for de øvrige gæster og ødelagt en del materiel.

Arbejdet med vandrerhjemmet optog mere og mere af min søsters og min tid, så det blev nødvendigt, at vi skaffede os en bolig nær vandrerhjemmet. Da det dengang var muligt at få billige statslån til byggeri, besluttede vi at bygge en bungalow på den store grund. Med grund kom byggeriet til at stå os i 15.000 kr., og året efter kunne vi flytte ind. Hidtil var alt gået såre godt, men i begyndelsen af 1935 besluttede den private skole, hvor jeg var ansat, at indskrænke, og som en af de yngste fik jeg min opsigelse fra skoleårets slutning i sommeren 1935.

Afsked med Søllerød

På grund af de vanskelige beskæftigelsesforhold for lærere – måske især for den private skole, havde jeg allerede længe søgt stilling ved et kommu-

»Luftfoto« af vandrerhjemmet fra sydvest, sept. 1933. Foto optaget af den nyligt afdøde multikunstner Henrik Jensen (1911-1991).

Vandrerhjemmet som det så ud ved afskeden med »Søllerød« 1935.

nalt skolevæsen, hvor der var en stilling ledig, og fra 1. april 1935 fik jeg stilling – i Nørresundby. Det betød, at jeg måtte tage afsked med min skole, med arbejdet på vandrerhjemmet, med min nyindrettede bungalow og egnen, hvor jeg syntes, jeg hørte til. Det var en beslutning, der ændrede mangt og meget, men der var ikke andre muligheder.

Min søster måtte føre arbejdet videre alene, og i de over 25 år, hun kom til at virke som værtinde, var hun den omsorgsfulde og respekterede værtinde for titusinder af danske og udenlandske vandrere.

I Nørresundby gik jeg straks i gang med at opbygge en afdeling af Dansk Vandrelaug, som hurtigt voksede sig stor – og som distriktsinspektør for Herbergs-Ringen lykkedes det mig sammen med gode hjælpere at få oprettet en række vandrerhjem i det nordjyske, bl.a. i Rebild, Skagen og

Alsang foran vandrerhjemmet Troldehøj i 1940'ernes begyndelse.

Viborg, og allerede i 1938 fik afdelingen i Ålborg-Nørresundby sit weekendvandrerhjem i en gammel vandmølle ved Nibe med »Søllerød« som forbillede og til glæde for Ålborg-vandrerne – og naturligvis også for mine »Nye børn« på skolen i Nørresundby.

Åbningen af Lillebæltsbroen og indførelse af de nye lyntog – samt mit medarbejderskab i både Vandrelaug og Herbergs-Ring, gjorde det muligt for mig samtidig at opretholde en rimelig forbindelse med »Søllerød«. I årene indtil krigen havde Dansk Vandrelaug sit hjemsted i vandrerhjemmet på Mothsvej, og det var i alle årene godt besøgt af vandrerne af næsten alle nationaliteter.

En glad lærer tilbage ved Søllerøds skolevæsen i Gl. Holte, 1945.

»Troldehøj«

I slutningen af 1930'erne besluttede Lyngby-Taarbæk kommune at indrette vandrerhjem i komponisten Jacob Gades tidligere ejendom »Troldehøj« ved Ørholm. Da det ikke var muligt at åbne et vandrerhjem så tæt ved et bestående, indledtes forhandlinger. Resultatet blev en beslutning om at nedlægge »Søllerød« mod, at værtinden, min søster, blev værtinde på det nye kommunale vandrerhjem. I 1940, i april, få dage før besættelsen, blev »Troldehøj« indviet i det norske bjælkehus, og i en særskilt bygning, det såkaldte Islandshus fra Frilandsmuseet, blev der indrettet soverum og vaskerum, og der var plads til i alt 56 vandrere. Til vandrerhjemmet hørte et meget stort udendørsareal – velegnet til friluftsmøder – og trods de vanskelige år under besættelsen, men især efter krigen, blev

vandrerhjemstraditionerne fra »Søllerød« fortsat her med store sammenkomster. Troldhøj er senere (i 1972) blevet erstattet af det store, smukke vandrerhjem i den nedlagte Rådvad skole.

Tilbage til Søllerød

Min nordjyske tilværelse varede i nøjagtig 10 år. I 1945 fik jeg ansættelse på Gl. Holte skole og kunne vende tilbage til min gamle hjemegn. Den del af historien har min kone, Bodil, tidligere skildret i Søllerødbogen 1987. Vandrerhjemmet »Søllerød« kom jeg altså ikke tilbage til. Min interesse for fritidsbevægelserne fik jeg dog tilfredsstillet på anden vis i Søllerød ved arbejdet med Søllerød Sommerlejrforening. I 1933 havde lærer Carl Nielsen fra Gl. Holte skole besøgt vandrerhjemmet på Mothsvej med sin skoleklasse. Han var allerede på det tidspunkt optaget af tanken om at oprette sin sommerlejr for kommunens børn. Tanken blev til virkelighed året efter, da Søllerød Sommerlejrforening blev stiftet i 1934. Da jeg vendte hjem i 1945, blev jeg kollega med Carl Nielsen på Gl. Holte skole, og vort samarbejde førte til, at jeg i 1947 overtog jobbet som formand for sommerlejrforeningen. Indtil 1959 gik en del af Bodils og min fritid med arbejdet for foreningen. Men det er en anden historie.

Søllerød Museum

Beretning 1990

Af Niels Peter Stilling

Besøgstal

Det er sjældent hensigtsmæssigt at måle et museums virksomhed på besøgstal alene. I år er der imidlertid god grund til indlede beretningen med et par bemærkninger om vort – glædeligvis – stærkt stigende besøgstal. Den 27. december rundede vi gæst nr. 10.000 på Mothsgården i 1990. Alene i forhold til 1989 en stigning på godt 4.000 personer. De sidste 3 års besøgstal på Mothsgården ser således ud: 1987: 5.000, 1988: 4.200, 1989: 5.900 og det endelige 1990-tal 10.324!

Et sådant besøgstal er vi både glade og stolte over. Men det forpligter også. På visse tidspunkter har den i udstillingssammenhæng beskedne Mothsgård været fyldt til bristepunktet, og man kan godt frygte, at ikke alle har kunnet få det fulde udbytte af vore udstillinger – men så kan de da heldigvis komme igen, og det tæller da også i vor besøgsprotokol og ikke mindst i vor bevidsthed om, at vi præsenterer et seværdigt museum.

Ændringer på museumsområdet

Vor fremtidige museumsstruktur i Søllerød er, når disse linier skrives, endnu uafklaret. Men under alle omstændigheder står vi i 1991 og de følgende år over for større eller mindre ombygninger på museumsområdet – og dermed føler vi os ikke helt sikre på, at vi kan opretholde det flotte besøgstal på Mothsgården. Vort håb er dog, at vi fortsat vil have den store opbakning i lokalbefolkningen, som har kendetegnet 1990. Uden den kan et egnsmuseum slet ikke trives.

Vore vinterudstillinger, der åbnede i 1989, men fortsatte i 1990, »Troldfolk« og »Folkedragten inspirerer« er omtalt i sidste årsberetning (Søllerødbogen 1990, s. 183). Her skal derfor kun omtales de tre særudstillinger, der dominerede Mothsgården i 1990.

Tidens Kvinder

Med bibliotekar Bente Buchholtz som udfarende kræft gennemførtes i perioden 7. april til 1. juli udstillingen »Tidens Kvinder – Mode i Tiden 1920-1950«. Udstillingen var baseret på museets tidligere omtalte fine tekstilsamling, hvor især Breda-søstrenes (fra villaen »Lille Frederikslund« i Holte) omfattende garderobe inden for selskabstøj fra 1920'erne og 1930'erne er bemærkelsesværdig. Med hjælp af dekoratør Merete Lundø og vor egen nyansatte museumstekniker Peter Obel lykkedes det at udstille er repræsentativt udvalg af især selskabstøj på særligt fremstillede mannequindukker. Pressens bevågenhed var det dog så som så med. Besøgstallet var tilfredsstillende uden at være prangende.

Eftermæler

I sommer blev udstillingslokalerne renoveret og med udgangen af august kunne vi åbne dørene for den udstilling, der i takt med en jævnt stigende pressebevågenhed er blevet et virkeligt tilløbsstykke. Det er ikke mindst glædeligt, fordi alle museets medarbejdere har lagt et stort hjerte, tid og arbejdskraft i netop den udstilling. Det er udstillingen om Søllerød kirkegård »Eftermæler«, der her tænkes på. I sidste årsberetning (Søllerødbogen 1990, s. 188) nævntes den igangværende registrering af bevaringsværdige gravminder på Søllerød kirkegård. Efterhånden som registreringsarbejdet skred frem, blev det os klart, at vi her stod med hele grundmaterialet til en både uortodoks og vigtig udstilling om et knudepunkt i vor egns kulturhistorie. Med udgangspunkt i de godt 200 registrerede gravsteder og mindesmærker på kirkegården blev udstillingen skabt i et nært samarbejde mellem de forskellige kræfter på Søllerød Museum godt bistået af personalet på kirkegården med kirkegårdsinspektør Keld Petersen i spidsen og stenhugger Jørgen Øder, Helsinge.

Udstillingen, der er blevet forlænget til februar 1991, har to hovedsigter: dels at fortælle kirkegårdens historie, dels at redegøre for bevaringsarbejdet med henblik på en senere fredning af udvalgte gravsteder. Som direkte videreførelse af arbejdet på Søllerød kirkegård er det nyligt bestemt i Københavns amtsmuseumsråd, at museets medarbejdere – antropolog Peter Sorenius, arkitekt Jens Johansen og museumsinspektør Niels Peter Stilling – skal stå i spidsen for registreringsarbejdet på ca. 30 andre kirkegårde i Københavns Amt i 1991. Nævnes skal endelig, at de ovennævnte tre medarbejdere ved museet under nogen fødselsvanskeligheder har produceret et større lyd/dias show om Søllerød kirkegård. Det vises på Søllerød Museum i vor lille »biograf«.

Peters Julemad

Hvad der i sidste instans har fremmet årets høje besøgstal er vor juleudstilling »Peters Julemad« – fra 14. november 1990 til 6. januar 1991. Udstillingen er blevet til på et oplæg fra husholdningslærer Hanne Høeg, der i en periode har været tilknyttet museet. Selve udstillingen er bygget over Johan og Pietro Krohns højt elskede »Peters Jul«, og udstillingen er således centreret om den danske jul i 1800-tallets anden halvdel. I tre afsnit fortaltes om julens råvarer, julekøkkenet og julestuen med Peters julemad. Med museumstekniker Peter Obel i spidsen har museets tre »Petere« alle deres aktie i udstillingen, men foruden Hanne Høeg's store indsamlings- og tilrettelæggelsesarbejde må særlig fremhæves Jens Johansens fine lille pjece og plakat fra udstillingen og museumspædagog Ole Sørensens veltilrettelagte skolemateriale.

Den permanente udstilling

For at få plads til særudstillingerne i Mothsgårdens trange lokaler er museets permanente udstilling nu helt nedtaget. Alt efter hvilke resultater, der kommer ud af overvejelserne i foråret 1991 om museets fremtidige struktur, er det hensigten i 1991 at opstille en helt ny permanent udstilling med udgangspunkt i de historiske særtræk i kommunens 7 bydele.

Af andre udstillingsplaner på Mothsgården skal her kun nævnes forårets særudstilling om efterkrigstidens valgplakater i kulturhistorisk belysning.

Museet forsøger også på anden vis at gøre sig synlig udadtil. Søllerød Museum er et statsanerkendt kommunalt drevet museum. Som sådan præciserer vedtægterne også en vis forskningspligt. For medarbejderne har det været klart, at egentlig dybdeborende forskning sjældent er muligt på et så lille sted som vort. Vore bestræbelser i den retning har nødvendigvis måttet knytte sig til og indrette sig efter andre igangværende lokale projekter og tilbud. Store og ambitiøse projekter har vi simpelt hen ikke haft ressourcer til at gennemføre. Det gælder den i beretningen 1989 omtalte Bygningsregistrant over Søllerød kommune (Søllerødbogen 1990, s. 188), og det gælder et udstillingsprojekt om arkitekten Alfred Råvad (1848-1933) i samarbejde med kunsthistorikeren Hans Helge Madsen. Den temmelig oversete danske byplanpioner Alfred Råvad, der som navnet antyder er født ved Mølleåen, har i 1990 været genstand for en meget flot biografi af Hans Helge Madsen (Chicago. København. Alfred Råvads univers, Gyldendal).

Om forskning

Foredrag

Vor »forskningsmæssige« indsats har i 1990 været præget af en omfattende foredragsvirksomhed over det meste af landet ved Jens Johansen og undertegnede. Byhistorie, udvandringshistorie, kirkegårde og selvfølgelig først og fremmest Søllerøds historie i de lange linier og detailhistorie fra enkelte bydele har været hovedemnerne. Desuden har vi tilrettelagt og gennemført flere busture i Søllerød og det øvrige Nordsjælland. Til dette skal lægges bogen om »Søllerød og samarbejdet med de nordiske venskabsbyer 1945-90« udgivet i anledning af venskabsbymødet i Søllerød i juni 1990. Hertil kan også føjes et par historiske afhandlinger i faglige tidsskrifter og bøger samt en række mindre artikler i de lokale blade med emner fra Søllerødhistorien.

Venskabsbyerne

Endelig skal også nævnes vort bidrag til Else Marie Larsens lille bog om »Pensionistforeningen i Søllerød gennem 50 år«. Blandt øvrige projekter har vi i efteråret gennemført en fuldstændig fotografering af kommunalt

Fotos af kommunens bygninger og institutioner

ejede bygninger og institutioner med henblik på ny udsmykning af »Borgermestergangen« på Rådhuset. I den forbindelse forbereder vi også en ajourføring af biografier over kommunalbestyrelsens medlemmer. Et andet projekt, der er påbegyndt i 1990, er antropolog Peter Sorenius's arbejde omkring Vedbæk Håndværkerforenings historie, som i det kommende år skal munde ud i en større afhandling om denne vigtige forening (jfr. artiklen »Fotografiet fortæller«).

Vedbæk håndværkerforening

Skoler

På skoleområdet varetager museumspædagog Ole Sørensen fortsat skolernes brug af museet. Ole Sørensen udarbejder materiale til skolerne i forbindelse med vore særudstillinger, fungerer som rundviser for skoleklasser på museet og arrangerer kurser for kommunens lærere i brugen af Søllerød museum.

Børnehaver

Med hensyn til børnehaver har vi i år på børnehavepædagog Susanne Vibys initiativ søgt »udensogns midler« til på forsøgsbasis at oprette en egentlig børnehavepædagogfunktion på museet under mottoet »Kend dine Søllerødder«. Hensigten er med pædagogiske midler at gøre museet mere småbørnsvenligt og samtidig gøre de mindste bevidste om den historiske arv, som de til daglig er omgivet af.

Studiekredse

At Søllerøds ældre påskønner egnen og dens historiske værdier, får vi dagligt bevis på. Museet bruges flittigt af de »gamle« – og vi har fortsat to særdeles aktive grupper tilknyttet museet. Den ene er »Erindringsgruppen«, der i Søllerødbogen 1990 bidrog med tre artikler (Karen Mortensen, Thea Bergsveinsson og Bent Hilbert) og i nærværende årbog med to (Svend Otto Andersen og Knud Weise). Den anden studiekreds kalder vi projektgruppen, og den består af ældre og yngre kræfter, ca. 20 i alt. Her arbejdes på egentligt forskningsniveau med forskellige emner fra Søllerødegnens nære og fjerne fortid. I Søllerødbogen 1990 var denne gruppe repræsenteret af Hans Thueslev. I denne årbog af Peter Christensen og Svend Balslev. Især den sidste gruppe gør det berettiget at tale om et egentligt forskningsmiljø ved museet.

Fra årets vækst i museets samlinger (museumssag nr. 549-591) skal nævnes nogle eksempler, idet der henvises til beretningen fra henholdsvis Arkiv og Vedbækfundene, når det gælder fotos og lignende samt de arkæologiske samlinger.

Nye genstande

Vi har modtaget en del julepynt, husholdningsartikler, et urværk, en strikkemaskine, et par navneklude fra 1830'erne, nogle kønne portrætmedaljoner, genstande fra kirkegården og et meget smukt papirvandmærke fra Strandmøllen med J. C. Drewsens (1777-1851) portræt. Her kan langt fra alt nævnes. Men der er en grund til at fremhæve museets 5 vigtigste nyerhvervelser i 1990. I januar 1990 købte vi efter et meget generøst tilbud et tretårnet te- og kaffestel, som i 1914 var blevet foræret til stationsforstander i Skodsborg Oluf Hansen og hustru i anledning af deres sølvbryllup. Som det fremgår af indgraveringen på sølvfadet var gaven fra »Erkendtlige Beboere i Skodsborg og Omegn«. Oluf Hansen var stationsforstander i Skodsborg fra banens åbning i 1897 og til 1924. Sølvtøjet var fremstillet hos hofjuveler Michelsen (1853-1921). Bag gaven til stationsforstanderparret stod Skodsborg Kommunalforening, hvor netop juveler Carl Michelsen var formand fra stiftelsen i 1903. Uden tilknytning til ovennævnte sag modtog vi en måned senere endnu et Michelsen-produkt med tilknytning til Skodsborg, nemlig en sølvskål givet til bestyrelsesmedlem i Skodsborg kommunalforening højesteretssagfører C. B. Henriques (1870-1957) i anledning af hans 70 års dag 1940.

Sølvtøj fra Skodsborg

Mere sølv fra Skodsborg

Sukkerskålen fra Strandmøllen 1807

Og for nu at blive ved sølvtøjet er årets tredie store nyerhvervelse en sølvsukkerskål fra Strandmøllen fra det ulykkelige krigsår 1807, da København blev terrorbombet, og vi mistede flåden. Det kgl. Livjægerkorps, der udmærkede sig heroisk ved forsvaret af København – og i hvilket J. C. Drewsen var en af de mest aktive – var i efteråret 1807 indkvarteret på Strandmøllen. Englænderne gik som bekendt i land lidt nordligere i Vedbæk. Livjægerne blev åbenbart behandlet særdeles godt af Drewsens

Ophelia og Johan Chr. Drewsens sukkerskål fra Strandmøllen 1807. En gave til Ophelia fra taknemlige livjægere indkvarteret på møllen i forbindelse med englændernes angreb på København 1807.

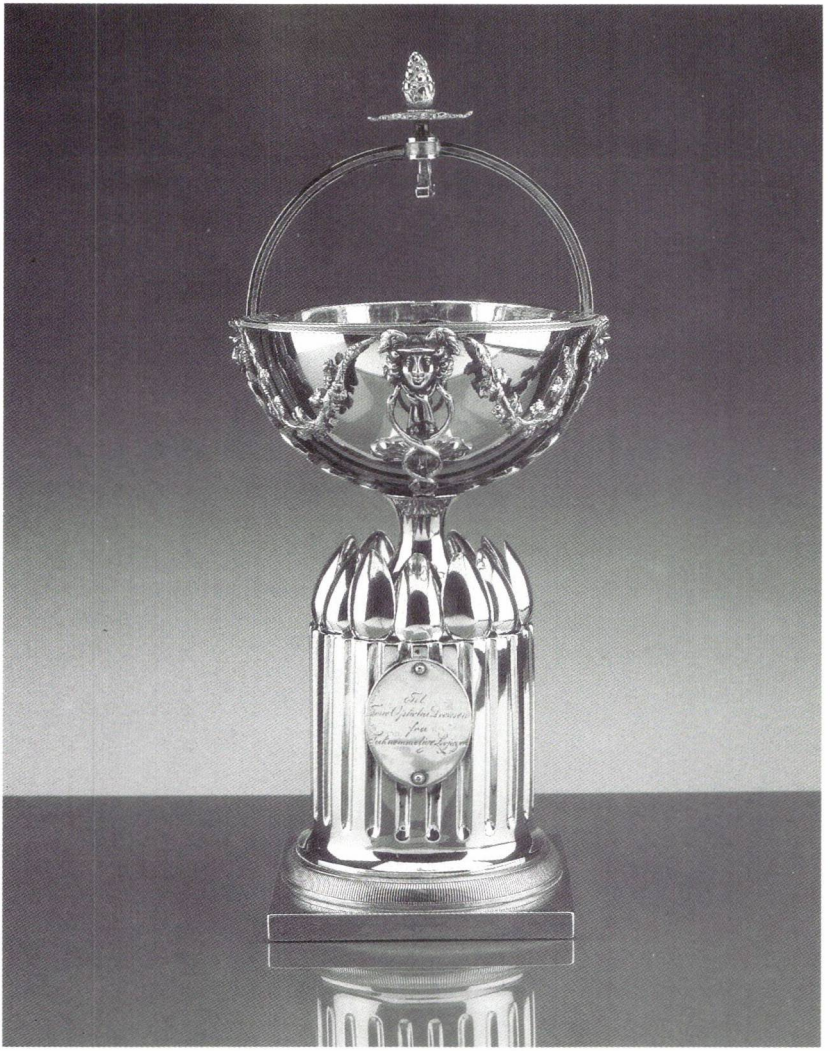

frue på Strandmøllen, for i taknemlighed over opholdet dér forærede livjægerne den søjleformede Louis XVI sukkerskål med tilhørende skeer udført af mester Bendix Gijsen til Ophelia Drewsen på Strandvejen. Ad endnu uopklarede veje havnede den i august 1990 på Bruun Rasmussens auktioner. Kun ved en meget hurtig indsats og helt på basis af en generøs bevilling fra Ny Carlsberg-fonden lykkedes det os i yderste øjeblik at redde sukkerskålen for Søllerød kommunes museum.

Mindepladen fra Lokeshøj genfundet

Den fjerde genstand er også fra Skodsborg-området. – Og også til den knytter der sig en speciel historie. Der er tale om den forsvundne mindeplade fra Lokeshøj, som blev omtalt (og efterlyst) i Roar Skovmands sidste artikel i Søllerødbogen 1988 (s. 45). Mindepladen, der var opsat på et træ på Lokeshøj i anledning af Frederik VIII og Dronning Louises bryllup 28. juli 1869, forsvandt i forbindelse med træets fældning engang i 1970'erne. Da Skovmand skrev sin artikel, kunne vi trods ihærdig søgen, kun vise et yderst ringe foto af pladen på træet. I sommeren 1990 blev den fundet i et buskads på stranden neden for Lokeshøj af børnebørn til en Skodsborgbeboer, der nu har afleveret mindepladen til museet.

Andreas Juuels Vedbæk maleri 1853

Til slut endnu en erindring fra kysten. I december 1990 lykkedes det med to store bevillinger fra henholdsvis Statens Museumsnævn og JPC Holding i Teknikerbyen at erhverve Andreas Juuels herlige maleri fra en familiesammenkomst i Vedbæk krohave 1853. Maleriet blev hentet i London, hvor det havde været på Christies auktioner, men ikke havde opnået vurderingsprisen på 200.000 kr. På den baggrund overvældede den historiske pietetsfølelse ejeren, og maleriet blev tilbudt museet til en mere realistisk pris. Vi kan sige, at Carl Baagøes fine mesterstykke fra Vedbækkysten 1864, som vi har udsendt som postkort, nu har fået sin afløser som vort bedste historiske maleri fra Vedbæk.

Personale

Til sidst kort om personalet. Den faste medarbejderstab ved Mothsgården består af 4 personer, der deler 2¾ årsværk, nemlig sekretær Sonja Nielsen (¾ tid), museumstekniker Peter Obel (½ tid), arkitekt Jens Johansen (½ tid) og museumsinspektør N. P. Stilling (fuld tid – med ansvar for

Andreas Juuel: Familiesammenkomst i Vedbæk krohave 1853. Erhvervet til Søllerød Museum i dec. 1990.

Museet på Mothsgård, Vedbækfundene og Arkivet på Gl. Holtegård). Det kan jo ikke hævdes at være en stor medarbejderstab. Det anførte aktivitetsniveau var da heller ikke blevet nogen realitet uden »hjælp udefra«. De aktive borgere omkring museet er nævnt. Dertil skal lægges en række studenter, der har hjulpet ved vagttjeneste, registrering af genstande og medvirken ved udstillingsarbejdet. Særligt fremhæves skal her stud. mag. Tina Fouchards speciale om Søllerød kirkegård, der har skabt udgangspunktet for udstillingen »Eftermæler«. En anden vigtig arbejdsindsats har været ydet i kraft af jobtilbudsordningen, hvor vi i 1990 har beskæftiget bibliotekar Bente Buchholtz (registrering af genstande og udstillingen Tidens Kvinder), husholdningslærer Hanne Høeg (Peters Julemad), antropolog Peter Sorenius (Kirkegårdsudstillingen, Peters Julemad og forskningsarbejde omkring Vedbæk Håndværkerforening) og endelig reklamekonsulent Anita Riberholt (biografi over kommunalbestyrelserne).

Til alle, der har ydet en større eller mindre skærv til det museale arbejde, skal der fra Søllerød Museum lyde en hjertelig tak.

Vedbækfundene – Søllerød Museum

Beretning 1990

Af Bente Jønsson

Middelalder-landsbyen Holte

Vedbækfundenes største projekt i år har været den fortsatte arkæologiske undersøgelse af landsbyen Holte omkring Gl. Holtegaard. Der er tale om et forsknings- og formidlingsprojekt løbende over 3 år, hvis formål er at datere landsbyen (Gl.) Holtes faste etablering på stedet samt følge landsbyens bebyggelsesudvikling.

Projektet, der fortrinsvis er finansieret af fondsmidler, foregår i samarbejde med Historisk-topografisk Selskab og med faglige kontakter til Københavns Amtsmuseumsråd og Nationalmuseets afdeling for Oldtid og Middelalder. I år har projektet modtaget økonomisk støtte fra Christian Nielsens Fond, Bikuben i Lyngbys Fond, Augustinus Fonden, Det Østasiatiske Kompagnis Almennyttige Fond og Simon Spies Fonden.

Udgravningen i år varede 2 måneder og havde i perioder deltagelse af flere af Historisk-topografisk Selskabs medlemmer samt medlemmer af Vedbækfundenes arkæologi-gruppe, der består af arkæologiinteresserede Søllerødborgere. Endvidere deltog et stort antal skolebørn, idet museet tilbød kommunens skoler at anvende en historietime ved aktivt at deltage i den arkæologiske udgravning. Mange fulgte indbydelsen og arrangementet blev en stor succes.

En anden succes i forbindelse med projektet var »åbent-hus«-arrangementet Kr. Himmelfartsdag, hvor selskabets medlemmer samt andre interesserede havde lejlighed til at høre museets personale fortælle om udgravningen og besigtige de foreløbige resultater. Såvel fremmøde som spørgelyst var stort. Det blev en spændende dag på Vedbækfundene.

Gl. Holtegårds kro og bryggeri

Årets udgravning byggede på resultaterne fra undersøgelsen i 1989, hvor der på områderne vest for Gl. Holtegaard blev udlagt søgegrøfter, hvori bebyggelsen kunne følges 200 år tilbage. I år blev der udlagt større felter for at søge at ramme den middelalderlige bebyggelse. Vest for Gl. Holtegaard fandtes rester af den gamle kørevej fra Nordsjælland til København samt i alt 4 lergulve, hvoraf det ældste var fra slutningen af 1600-årene, medens det yngste var fra 1800-årene. Der fremkom også spredte bygningsrester. Sydvest for Gl. Holtegaard fandtes den kro med bryggeri, der siden 1660'erne og frem til 1780'erne hørte til Gl. Holtegaard. Dele af kroen var endnu velbevaret i form af en kampestensat kælder med lergulv og indvendige pudsede mure. Ligesom der syd for Gl. Holtegaards park fandtes rester af en af landsbyens gårde i form af en kampestensat kælder, der var fyldt op med brændte teglsten og lerkarskår. Ved udgravningen fandtes også en del fragmenter af lerkar, fade og krukker samt kakkelovnskakler, nøgler, piber, grifler og andet af dagligdagens husgeråd.

Landsbyen flyttet i 1600-tallet

Udfra udgravningsresultaterne i år og sidste år kan det nu konkluderes, at der ikke har været bebyggelse omkring Gl. Holtegaard tidligere end ca. 1650. Det middelalderlige Holte må derfor søges et andet sted i området. De arkæologiske undersøgelser genoptages i foråret 1991.

Udgravningens foreløbige fund og resultater kan ses i en særudstilling på Vedbækfundene.

Traditionen tro var der i påsken omvisninger i den permanente udstilling, og for børnene var der forskellige opgaver, der gav mulighed for at gå på opdagelse i jægerfolkets territorium.

Ligeledes var der i børnenes efterårsferie et arrangement om »Livet på jægerfolkets boplads«, hvor børnene med en tegning, et digt eller en spændende historie skulle beskrive, hvordan de troede hverdagen havde formet sig på jægerfolkets boplads. Der var udlovet præmier til de bedste besvarelser, og de mange fine forslag gjorde det svært at vælge for dommerkomiteen.

Den meget gamle Vedbækjæger (grav nr. 10) klargøres til rejsen til Bruxelles og den store internationale udstilling om Europas Stenaldermennesker.

Endelig kan nævnes den daglige formidling med omvisninger i den permanente udstilling om jægerfolket for de mange besøgende, samt varetagelse af publikumshenvendelser af arkæologisk art.

For skolerne blev der også i år afholdt lærerkurser og omvisninger for skoleklasser, ligesom afdelingen har fået udarbejdet en emnekasse til brug for kommunens skoler forud for et besøg på Vedbækfundene.

Blandt aktiviteter uden for museums-afdelingen kan nævnes deltagelse i Miljø-karavanens arrangement, hvor karavanen en af årets sommerdage slog telte op på Vedbæk havn. Vedbækfundene havde i den anledning udarbejdet en planche, der fortalte om, hvordan områdets tidligere be-

boere – det gamle jægerfolk – havde forståelse for at værne om naturens ressourcer.

Vedbækfundene i TV

I juli måned var Vedbækfundene desuden aktuelle i dansk fjernsyn, idet afdelingen deltog i en fjernsynsserie om »Østersølandenes forhistorie«.

I efteråret havde Vedbækfundene i samarbejde med AOF i Søllerød arrangeret en foredragsrække, der omhandlede arkæologiske emner med relation til Søllerød Kommune. I arrangementet indgik også busture til arkæologiske seværdigheder.

Nye fund ved Hotel Marina

Et af foredragene var specielt aktuelt, idet det handlede om den i oktober afsluttede udgravning ved Hotel Marina, hvor der blev fundet en bosættelse og et antal grave fra jægerstenalderen. Udgravningen blev forestået af Forhistorisk Arkæologisk Institut, Københavns Universitet og Nationalmuseet i samarbejde med Søllerød Museum.

»Grav nr. 10« i Bruxelles

Sluttelig kan berettes, at Vedbækfundene som udtryk for den internationale bevågenhed, der er omkring fundene, blev bedt om at deltage i en stor verdensudstilling »The Human Adventure«, som blev vist i Bruxelles fra september 1990 og året ud. Vedbækfundene var repræsenteret ved »grav 10« som er den gamle mand, der ligger begravet på to kronhjortetakker og med sine jagtknive ved siden. Vedbækfundene var overordentlig pænt repræsenteret i det fornemme 300 sider store katalog med farvetryk og tekster på alle de internationale sprog.

Efter nytår vil den gamle jæger igen være at finde på sin plads i udstillingen.

Vedbækfundene har i 1990 haft 11.025 besøgende.

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune

Beretning 1990

Af Jens Henrik Tiemroth

Tilvækst i samlingerne

De vigtigste aktiviteter i arkivet kan opgøres således:
Personarkiver: 37
Foreningsarkiver: 10
Erhvervsarkiver: 2
Institutioner i kommunen: 8
Andre institutioner: 15
Andet: 3
Dvs. i alt 75 arkivfonds.
Fotos: 816 enkeltfotos samt 9 albums
Film og lydbånd: 6
Malerier og tegninger: 11
Plakater: 18
Kort og bygningstegninger: 56
(Hertil kommer en ikke opgjort vækst i bogbestanden og i samlingen af småtryk).

Kommentarer til tallene

Det fremgår af disse tal, at et lokalhistorisk arkiv som vores har mangfoldige indsamlingsopgaver. Tilvæksten i 1990 er journaliseret som 187 afleveringer, i gennemsnit knapt en pr. åbningsdag. Men informationsstrømmen er naturligvis også gået den anden vej: I årets løb har arkivet haft 871 ekspeditioner foranlediget af skriftlige forespørgsler eller af tele-

foniske og personlige henvendelser. Endvidere har arkivet haft besøg af 2 større grupper med foredrag om lokalhistoriske emner.

Private arkiver

Også set over en årrække er der særlig grund til at fremhæve en meget stor tilvækst i antallet af arkivfonds, så meget mere som denne materialegruppe jo er rygraden i arkivets samlinger. Navnlig stigningen i person- og foreningsarkiver er glædelig, ikke mindst fordi der blandt historisk interesserede i bred forstand er stigende forståelse for, at adskillige spørgsmål af social, økonomisk, politisk og kulturel art ikke kan oplyses tilstrækkeligt med arkivalier af offentlig herkomst. Det er vigtigt, at et arkiv som vores prioriterer indsamlingen af arkivalier af privat herkomst højt, fordi denne opgave trods disse arkivaliers forskningsmæssige og anden kulturelle værdi kun i ringe grad varetages af det statslige arkivvæsen.

Studiekredsarbejde

Antallet af arkivfondsafleveringer er som så meget andet præget af tilfældigheder, men netop fordi det kan være vanskeligt at pege på særlige årsager, må den store tilvækst tages som tegn på, at arkivet er en fast integreret del af det kulturelle og administrative liv i kommunen. Noget andet er, at en del af tilvæksten naturligvis er resultat af systematisk indsamling, og her kan der være grund til at fremhæve det arbejde, der foregår i studiekredsen omkring arkiv og museum. Det har f.eks. resulteret i en række arkiver fra haveforeningerne i kommunen, indsamlet af Bendt Pedersen. Af andre emner, der i årets løb har fået en mere indgående behandling i den meget aktive studiekreds, kan nævnes de fortsatte undersøgelser over landsbyen Gl. Holte, Søllerød kirke og vejnavnene i kommunen. Endelig er påbegyndt en større undersøgelse over enfamiliehuse opført med statslån fra 1940'erne til omkring 1960.

Andre arkiver

En af årsagerne til tilvæksten i antallet af arkivfonds er, at vi (bl.a. i forbindelse med de førnævnte studiekredsarbejder) har haft lejlighed til at anskaffe kopier af materiale i det statslige arkivvæsen. Det drejer sig især om Rigsarkivet, Landsarkivet for Sjælland samt Kort- og Matrikelstyrelsen. Endelig kan nævnes, at vi på Institut for Navneforskning, Køben-

havns Universitet, har haft lejlighed til at kopiere instituttets stednavneoptegnelser om Søllerød kommune. Der er her tale om et materiale, som ikke er helt så let tilgængeligt, som man umiddelbart skulle tro, men som rummer uvurderlige oplysninger om vores mark- og bebyggelsesnavne.

Nytilkomne fotos

Blandt nyerhvervelserne til fotosamlingen skal nævnes 2 fotoalbums fra Ulla Lund Christensen, datter af Oluf Hansen, der var stationsforstander i Skodsborg fra Kystbanens start i 1897. Da han forlod tjenesten i 1924, forærede personalet ham en række enestående interiør- og eksteriørbilleder fra livet på stationen. Nævnes kan også en række billeder fra villaen Christianslund på Dronninggårds Alle i begyndelsen af dette århundrede. De er skænket af en efterkommer, Jørgen Steen Jensen. Fra et andet tidsrum, besættelsestiden, har vi erhvervet nogle uhyre interessante fotos fra Holte station under folkestrejken i 1944. De er affotograferet fra et album udlånt af Harry P. Wegener, der på daværende tidspunkt var ansat ved stationen. Til affotografering har vi endvidere lånt et familiealbum af Inge Albinus Hansen, der udfylder et hul i vor viden om gårdmandsfamilierne i Øverød.

Tilvæksten af enkeltbilleder til fotosamlingen er stadig ganske pæn, men nedadgående for andet år i træk. Det skyldes bl.a., at vi af overkommelighedsgrunde stadig må indskrænke antallet af egne optagelser. Til gengæld er den kulturhistoriske værdi af nyerhvervelserne ind imellem meget høj. Her skal blot fremhæves et par affotograferinger af portrætter fra fotografiets om ikke barndom så i alt fald første ungdom. Det ene er et ungdomsbillede af den mangeårige præst i Søllerød, pastor Frantz Wedel, der i 1862 var præst i Flensborg, hvor han blev »aftaget« af F. Brandt, der i dag er kendt for sine fotografier fra krigen i 1864. Originalbilledet findes i Det kgl. Bibliotek. Den anden affotografering har vi foretaget af et billede fra 1864 af Iver Rosenkrantz og hans brud, Julia Mackenzie. Iver Rosenkrantz var trods høj social status en lidt mærkværdig skikkelse, der rendte sig mange staver i livet. Han var far til forfatteren Palle Rosenkrantz, der i

sine erindringer har givet en sympatisk og forstående karakteristik af ham. Billedet er lånt af en efterkommer, foranlediget af museets udstilling »Eftermæler« om Søllerød kirkegård.

Malerier

Noget af det vanskeligste at forudsige er den årlige tilvækst i malerisamlingen. Arkivet og museet får heldigvis jævnligt tilbudt billeder af topografisk og kunstnerisk værdi, ligesom vi holder os underrettet om, hvad der udbydes til salg gennem de store auktionshuse. Året 1990 har ikke været præget af kostbare enkeltindkøb, men der er alligevel en af nyerhvervelserne, der hæver sig over det sædvanlige. Det drejer sig om et billede fra o. 1800, som af auktionshuset blev præsenteret som »To mænd og en hund«, men som ved nærmere undersøgelse viste sig at forestille Søllerød kirke med bl.a. fattighus, en nu nedrevet del af kirkegårdsmuren, de nævnte personer og hunden, og endelig »kagen«, et strafferedskab fra 1700-tallet. Det er et af de ældste, kendte billeder af Søllerød kirke. Erhvervelsen blev uden overdrivelse omtalt i lokalpressen som et lokalhistorisk kup. Tilmed var maleriet et kærkomment dokument til udstillingen »Eftermæler« på Søllerød Museum. Af andre nyerhvervelser kan nævnes et par arbejder af Axel Schovelin, maleriet »Sommerdag ved Søllerød« (1870) og en tegning fra Ørholm (1880), samt maleriet »Marker ved Paradisgården (1926) af Harald Pryhn. Fra samme år, 1926, er et morsomt maleri benævnt »Københavnerdrengenes Teltlejr« malet af A. Riber. Maleriet er en gave fra en datter af Nærum Kostskoles grundlægger, Alfred Thornberg, og motivet er fra kostskolens sportsplads. Interessant er også et interiørmaleri af Rådvad Maskinfabrik i funktion, malet af Carl Stilling i 1906. Endelig skal nævnes 2 billeder med motiver fra det nu forsvundne Øverød, malet af Rudolph Helfrich i 1958. Det drejer sig om det forfaldne landsted Suhmsminde samt gården Skovly med Skættekæret. Skovlys bygninger eksisterer dog stadig som led i et fabrikskompleks.

Lokalbibliografi

Ligesom malerierne er en opgave, hvor arkivets og museets arbejdsområder overlapper hinanden, har arkivet og bibliotekerne en fælles interesse i at videreføre Søllerødbibliografien. I samarbejde med Biblioteksscentra-

Fra det »kolde« arkivmagasin på Gl. Holtegaards loft i sydfløjen. Det er arkivets daglige leder Jens Henrik Tiemroth, der søger efter arkivalier.

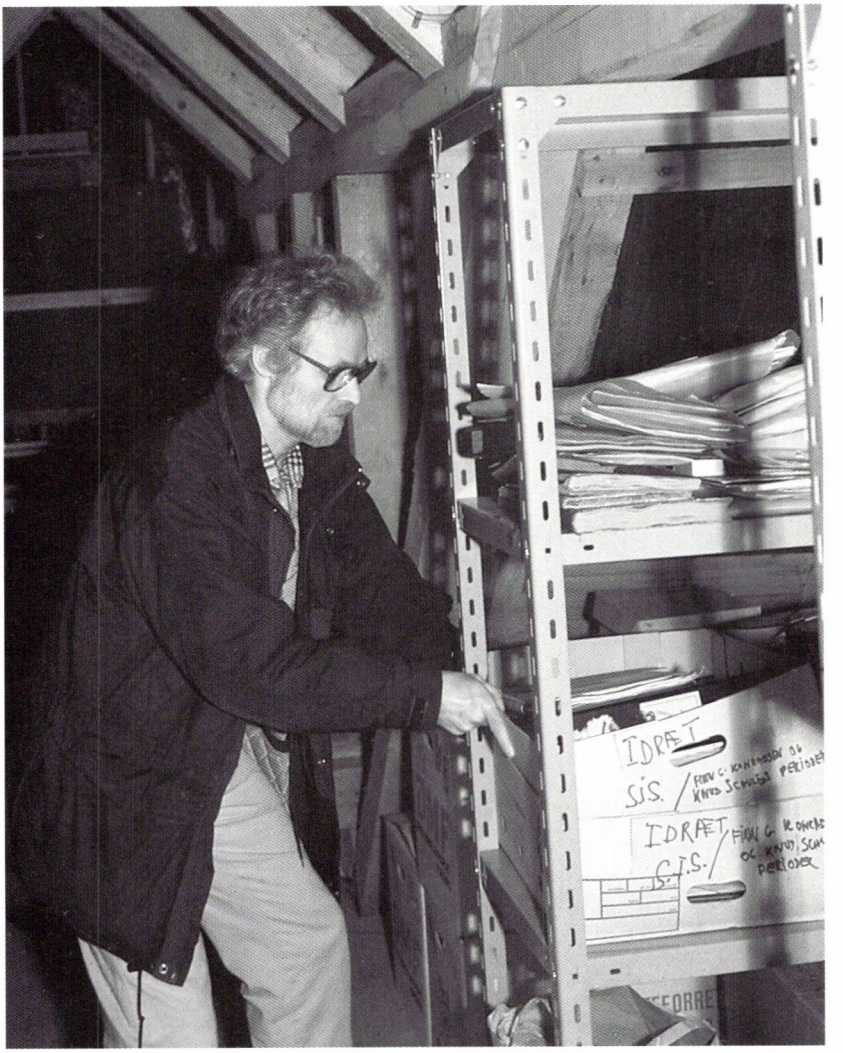

len har vi derfor videreudviklet et EDB-program fra Danmarks Biblioteksskole, så det både kan benyttes til inddatering af arkivets bogbestand og opfylde kravene for Bibliotekscentralens landsdækkende projekt for lokalbibliografier. Udviklingsarbejdet er udført af en gruppe, som ud over arkivaren har bestået af en programmeringskyndig civil værnepligtig, Schack Jørgensen, samt bibliotekarerne Karin Steen Jensen og Poul Ravnløkke.

EDB-registrering

Med dette udviklingsarbejde er realiseringen af den lokalhistoriske EDB-base, som blev skitseret i sidste års Søllerødbog, kommet et stort skridt nærmere. Hertil kommer, at den løbende manuelle registrering af arkivfonds er blevet tilpasset disse forhold bl.a. ved udarbejdelse af registre, der skal være fælles for alle materialegrupper i arkivet. Også for fotosamlingen er overgangen til EDB blevet lettet. Det er sket ved en revision af den nyordning, som blev påbegyndt i 1988. Arbejdet er udført af Ruth Thomsen, men da der var tale om en projektansættelse, har arbejdet med den egentlige fotoregistrering siden stille ligget af mangel på arbejdskraft.

Vækstproblemer

Desværre har det også i år på det registreringsmæssige plan været vanskeligt at holde trit med tilvæksten, ikke blot hvad fotos angår, men også i arkivfonds. Det bør her nævnes, at den mængdemæssige forskel på de enkelte afleveringer kan være ganske stor. De har i årets løb varieret fra en enkelt, men kulturhistorisk meget interessant avis, fremstillet til et sølvbryllup, til en aflevering bestående af 22 flyttekasser plus det løse, hidrørende fra den nu nedlagte Gl. Holte skole.

Som nævnt allerede i sidste årbog er arkivets magasinkapacitet med de senere års store afleveringer udnyttet til grænsen af det forsvarlige. Vi har i 1990 klaret os med omfattende og tidskrævende omplaceringer af samlingerne, delvis til rum med utilfredsstillede temperatur- og fugtighedsforhold. Året 1991 vil forhåbentlig bringe en mere permanent løsning på magasinforholdene.

Arbejdsgrupper ved museum og arkiv (pr. 1. januar 1991)

Studiekreds om erindringer. Kredsen begyndte sit arbejde i efteråret 1983 i et samarbejde mellem Vangebocentret (Mona Hess-Petersen) og Byhistorisk arkiv (Niels Peter Stilling). For tiden mødes gruppen hver 14. dag i Mariehøjcentret.

Gerda Barnholt Andersen (f. 1913)
Erindringer fra Trørød, Ellemosegård

Svend Otto Andersen (f. 1911)
Håndværkerliv i Vedbæk. Se Søllerødbogen 1991

Thea Bergsveinsson (f. 1911)
Erindringer fra Trørød, Kohave mejeri og Nærum, kostskolen. Se Søllerødbogen 1990

Alice Brandt (f. 1914)
Erindringer fra Nærum

Margrethe Christensen (f. 1909)
Erindringer fra Søllerød, Margrethesminde m.m.

Rigmor Christensen (f. 1914)
Erindringer fra Skodsborg, Skodsborg Hattefabrik

Marie Louise Gunder-Hansen (f. 1913)
Erindringer fra Nærum, Nærum skole m.v.

Egon Henriksen (f. 1926)
Erindringer fra Trørød

Svend Aage Jappe (f. 1903)
Erindringer fra Søllerød og Holte, den kommunale administration

Lizzie Jørgensen (f. 1924)
Erindringer fra Øverød og Gl. Holte i 20'erne og 30'erne

Else Marie Larsen (f. 1930)
Barndomserindringer fra Gl. Holte og Øverød i 30'erne og under krigen. Se Søllerødbogen 1988 og bogen »Pensionistforeningen i Søllerød gennem 50 år« (1990)

Karen Mortensen (f. 1908)
Barndomserindringer fra Vedbæk. Se Søllerødbogen 1990

Jørgen Mortensen (f. 1909)
Erindringer fra Nærum. Se Søllerødbogen 1986

Børge Olsen (f. 1911)
Erindringer fra Øverød, huse og mennesker i det gamle Øverød

Ernst Petersen (f. 1911)
Erindringer fra butikslivet i Gl. Holte og Vedbæk

Tove Poore (f. 1926)
Barndomserindringer fra Øverød i 30'erne og under krigen

Arne Søndenbroe (f. 1926)
Erindringer fra Rudersdalområdet

Ida Søndenbroe (f. 1926)
Erindringer fra Gl. Holte, »den røde« Holtegård

Bodil Weise (f. 1916)
Erindringer fra Søllerødområdet i 40'erne og 50'erne. Se Søllerødbogen 1987

Knud Weise (f. 1906)
Barndomserindringer fra Skodsborg og Mølleåen, foreningsliv i Søllerød kommune. Se Søllerødbogen 1987 og 1991

Endvidere har tidligere medlemmer af studiekredsen stået for følgende erindringsartikler i Søllerødbogen:

Tove Bojsen-Møller: Minder fra Søllerød Præstegård (Søllerødbogen 1986)

Bent Hilbert: Da vi blev »Øverødder« (Søllerødbogen 1990)

Studiekredsens sekretærer er Gerda Barnholt Andersen og Knud Weise, Studiekredsens leder er N. P. Stilling.

Projektgruppen ved Søllerød Museum. Denne gruppe begyndte sit arbejde ved arkivet på Gl. Holtegaard i 1986, oprindelig som en lille kreds frivillige medarbejdere ved arkivet med særlige lokalhistoriske specialer. I dag består gruppen af 16 medlemmer, der arbejder med forskellige emner inden for Søllerødhistorien. Projektgruppen mødes en gang om måneden.

Civilingeniør Jørgen Adriansen
Maleriet i lokalhistorien

Cand.jur. Henrik Balslev
Søllerød brandvæsen

Landinspektør Svend Balslev
Kortmateriale, landmålere m.v. med tilknytning til Søllerødegnen. Se Søllerødbogen 1972 og 1991

Projektgruppen på »studietur« til Søllerød kirke, hvor Peter M. M. Christensen (se artiklen om kirken) viser rundt.

Fysioterapeut Johanne Bichel
Transskription af dokumenter, studier i brevveksling omkring Hanne Nielsen

Inspektør Palle Bræstrup
Transskription af dokumenter, personalhistoriske studier, Søllerød kommunes vejnavne. Se Søllerødbogen 1986

Arkitekt Evald Christensen
Statslånsbyggeriets historie i Søllerød kommune

Cand.mag. Peter M. M. Christensen
Søllerød kirke. Se Søllerødbogen 1991

Registrator ved Rigsarkivet Bjørn Fabricius
Kilder til Søllerødegnens historie. Se Søllerødbogen 1956-58, 1960-61 og 1964-65

Fagleder ved Biblioteksskolen J. B. Friis-Hansen
J. C. Drewsen og Strandmøllen. Se også Friis-Hansen og Finn Slentes bog »Frédéric de Coninck og Dronninggard« (udg. af Selskabet i 1987). Jfr. også »Litteratur om Søllerød«, bd. I 1968

Lektor ved Biblioteksskolen Mogens Iversen
Personalhistoriske studier, Søllerødegnen i skønlitteraturen. Se Søllerødbogen 1983

Cand.jur. Helge Larsen
Bønderne i (Gl.) Holte. Erindringer fra Vedbæk. Se Søllerødbogen 1981

Arkivar Bendt Pedersen
Haveforeningernes historie

Ingeniør Peter Ritsholm
Vedbæk havns historie. Se Søllerødbogen 1988

Major Erik Sinding
Personalhistoriske studier fra Søllerødegnen. Se Søllerødbogen 1983 og Erik Sinding: »Søllerød på raderede blade« (1978)

Antropolog Peter Sorenius (Søllerød Museum)
Håndværkerforeningen i Vedbæk 1909-1990

Assistenshusdirektør »onkel« Hans Thueslev
Studier i rets-, ejendoms- og landbrugsforhold på Søllerødegnen. Se Søllerødbogen 1987, 1988 og 1990

Fra museet og arkivet deltager endvidere arkitekt Jens Johansen, arkivar Jens Henrik Tiemroth (projektgruppens sekretær) og museumsinspektør Niels Peter Stilling.

Tidligere medlem af projektgruppen, direktør Peter Kalko, har skrevet artiklen »Holtegaards Fabriker 1886-1986« i Søllerødbogen 1987.

Den arkæologiske arbejdsgruppe ved Vedbækfundene (tidl. aftenskolehold ved Søllerød Museum, siden 1977) har følgende medlemmer:

Niels Christensen, Birkerød
Else-Marie Christiansen, Trørød
Agnes Fridberg, Vedbæk
Ester Guldborg, Øverød
Karl Aage Hald, Søllerød
Henning Hansen, Lyngby
Ragnhild Nielsen, Søllerød
Jørgen Pejlby, Vedbæk
Jørgen Rygård, Gentofte
Nomi Inge Thomassen, Holte

Historisk-topografisk Selskab i året 1989

Af Erik Helmer Pedersen

Året 1989 stod lokalhistorisk betragtet i samarbejdets tegn. Selskabet var parthaver i en række arrangementer, ligesom vi af bedste evne forsøgte at få naboforeningerne inddraget i et tættere samarbejde.

Samarbejde med kulturel forvaltning

Jeg vil begynde med at prise det gode samarbejde, vi har inden for kommunens grænser, og som vi som antydet forsøger at få etableret ud over de administrative markeringspæle. Uden et tæt samvirke med Søllerød kommunes biblioteksvæsen kunne vort selskab ikke nå ud til så stor en medlemskreds, som vi rent faktisk har – og som vi naturligvis er meget stolte af. Jeg føler mig overbevist om, at vi har et godt navn i Kulturelt udvalg med tilhørende administration. Biblioteksvæsenets leder Karen Lunde Christensen er vor udmærkede sekretær og takket være hendes formidlende indsats bliver tingene koordinerede på den bedste måde.

Prisen for samarbejdet

Der blander sig dog malurt i bægeret fra Kulturel Forvaltning, hvor man efter nogle venlige ord om glæden ved vort udmærkede samarbejde har sat en pris på samme – nemlig 50.000 kr. på årsbasis. Det har åbenbart længe været et irritationsmoment, at vi i Topografisk Selskab nød den særlige bevågenhed at blive betjent rent administrativt fra Byhistorisk Arkiv og nu også fra Søllerød Museum. Vi skal med andre ord betale 50.000 kr. om året for denne tjenstvillighed, uden at det dog i brevet er oplyst, hvorledes man netop er nået frem til dette beløb. Fordelt på vore 1.200 medlemmer betyder det en ekstra skatte- undskyld kontingentudskrivning på henved 50 kr.

Historiske film i Reprisen

Den første lokalhistoriske begivenhed i 1989 stod i samarbejdets tegn. Den 2. marts arrangerede biblioteksvæsenet og Selskabet en filmaften i vort lokale kulturtempel, biografen »Reprisen« i Holte. Filmentusiasten Aage Hansen fremviste her nogle kulturhistoriske film, den tidligt afdøde filmmand Preben Frank havde optaget i perioden 1933-1946. I alt optog Preben Frank mere end 50 film inden sin for tidlige død i 1949. Jeg vil uden videre indrømme, at jeg fik en klump i halsen ved det gensyn med et historisk Danmark, der her blev præsenteret. Optagelserne 1943 af kong Christian X's morgenridetur gennem København erindrede én på det stærkeste om en tid, hvor det danske folk havde brug for et nationalt samlingsmærke. Kortfilmen »Ud i naturen« med Preben Frank som en af dens ophavsmænd bragte os tilskuere tilbage til Søllerøds fortid. Den viste nemlig nogle klip fra Søllerød Vandrerhjem, som lå på Mothsvej i Søllerød (Se Knud Weises erindringsartikel side 154).

Besøg på Søllerøds landsteder

Næste begivenhed i det lokalhistoriske arbejde løb af stablen over fire aftener i tiden 15. marts-26. april. I samarbejde med F.O.F. Søllerød havde vi arrangeret fire præsentationsarrangementer på historiske landsteder i Søllerød: Nærumgård – Carlsminde – Næsseslottet – Enrum. Som man vil vide, drejer det sig om fire lokaliteter af den største lokalhistoriske interesse. Blot et enkelt opslag i litteraturen om vor kommunes fortid vil bringe mindst et af disse navne i erindring. Niels Peter Stilling og jeg havde delt hvervet som foredragsholder imellem os, således at vi hver tog to lokaliteter som særlig studeret emne. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at rette en varm tak til ejerne af de fire historiske ejendomme. Uden denne form for imødekommenhed kunne en stor del af vort arbejde slet ikke lykkes. Takken går også til vore medlemmer, som fulgte opfordringen og deltog i et arrangement, som måske ikke lød sindsoprivende spændende i dets blotte formulering.

Søllerød år 2000

Vi har som allerede påpeget mange lokalhistoriske værdier at tage vare på i vor kommune. Det var også den ledetråd jeg fulgte, da jeg deltog i Søllerød kommunes fremtidskonference »dit liv og mit... år 2000 med

Søllerød kommune« lørdag den 15. april 1989 på Vedbæk skole. Her drøftede vi bl.a. temaet »Dine og mine handlemuligheder«, som det udtrykkes på moderne dansk. Selve konferencen var givende, men jeg kunne godt have ønsket, at man havde fulgt intentionerne snævrere op end tilfældet rent faktisk har været. Selskabet har været involveret i overvejelserne om at publicere de bedste af de fremsendte indlæg i debatten om, hvorledes vor kommune skal se ud ved årtusindskiftet.

Tilbage til fortiden – i helt konkret forstand. Som det vil være almindelig bekendt, har vort område i »Næsseslottet« en kulturhistorisk perle af første rang. Frédéric de Conincks landsted ude på næsset ved Furesøen er for nylig blevet restaureret, og det på en måde, der kunne være normdannende for andre projekter af lignende art. Landstedet har sine egne kvaliteter, det kan der ikke herske to meninger om, men vi må ikke glemme, at dets omgivelser i deres oprindelige skikkelse var nok så epokegørende. Området fra Furesøen og helt op til Kongevejen dannede en stor park i engelsk havestil og blot ved at læse herom i skaberen oberst Drevons franksprogede beskrivelse, bliver vi fanget ind af den særlige atmosfære, der hvilede over denne enestående sammenkædning af naturlige og kunstige naturfænomener.

På Næsseslottet

Vi havde inviteret vore medlemmer til en vandretur i parken i Næsseslottet den 10. maj 1989, og jeg tør nok sige, at man fulgte opfordringen. Så mange mennesker har jeg aldrig set til et arrangement af denne art. Da jeg bød velkommen, kunne jeg knapt nok se ansigtstrækkene på dem, der stod bagest i rækken. Jeg er så fri at sige, at turen bød på mange uventede oplevelser. En af dem var statsskovfoged Tage Lauritsens inspirerede foredrag om skoven omkring slottet og de problemer, den stiller til de forvaltende myndigheder. Søllerød Musikskoles leder Kjeld Jacobsen omsatte den smukke naturstemning i passende udbrud, når han med ikke for store mellemrum lod valdhornets romantiske toner klinge ud over det idylliske natursceneri. Efter den åbne vandretur samledes en mindre kreds på »Jægerhuset«, hvor vi med repræsentanter for kommunalbestyrelsen

drøftede, hvorledes vi i givet fald kunne genskabe dele af den oprindelige park omkring slottet. En ansøgning til EF om midler hertil – og til genskabelse af det senbarokke haveanlæg omkring »Gl. Holtegaard« – blev desværre ikke imødekommet. Jeg nærer fuld fortrøstning til, at denne sag bliver løst og gerne i min tid som formand. Vort selskab har som bekendt 50-års jubilæum i 1992, og det ville da være et stort øjeblik for os, om vi i den anledning kunne byde velkommen til et restaureret parkanlæg omkring »Næsseslottet«.

Søllerødbogen

En god uges tid senere, den 18. maj, holdt vi den årlige generalforsamling på det traditionsrige mødested: kommunalbestyrelsens mødesal på Rådhuset i Holte. Forud herfor havde medlemmerne, som det sig hør og bør, modtaget årets udgave af Søllerødbogen. Jeg ville gerne være til stede i flere af de hjem, hvor forsendelsen åbnes og Søllerødbogen bliver lagt nænsomt frem på bordet i al sin pragt og herlighed. Med ivrige hænder – forestiller jeg mig – bladres der i denne smukke bog, og mangt et »Hvor spændende! Hvor perspektivrigt!« lyder fra læseren. Og deri har vedkommende så afgjort ret: Det er virkelig utroligt spændende at se fortiden dukke op af glemselen og det i så velafstemt et sprog og så nobel en indramning, som Søllerødbogen byder på.

General-forsamlingen

Selve generalforsamlingen forløb stille og roligt som sædvanen er i vort selskab. Til min beretning (for 1988), som i mellemtiden er blevet trykt i Søllerødbogen 1990, rejste der sig kun få spørgsmål. De refererede alle til det vigtige emne: vort samarbejde med det kommunale skolevæsen. Jeg kunne hertil svare, at der eksisterede en række samarbejdsmuligheder, først og fremmest på det kommunale plan, men at det på foreningssiden kneb lidt med at få skolerne i tale. Vi håber naturligvis på at få mange unge medlemmer ind i vort selskab, men vor historiske erfaring er den, at den lokalhistoriske interesse hører de lidt ældre aldersgrupper til. Men skulle skolerne i større udstrækning finde på at bruge os i den historiske undervisning, tror jeg, vi er flere i bestyrelsens kreds, der gerne stiller sig til rådighed. Regnskabet blev forelagt af Niels Brühl. Det viste et under-

skud på knap 25.000 kr., men aktivitetsniveauet taget i betragtning må resultatet alligevel betragtes som mere end hæderligt. Alle valg var genvalg. Som 2. suppleant valgtes arkitekt Jens Johansen.

Bustur kommunen rundt

I forbindelse med Søllerødugen 1989 havde vi tænkt os at arrangere en historisk dampskibsudflugt på Sundet, båret frem af det gode skib »Skælskør«. Desværre kom teknikken eller rettere de tekniske problemer til at stå os i vejen, og turen måtte gemmes til en anden god gang. I stedet realiserede vi en idé, som Jens Johansen oprindelig havde fostret om en bustur rundt i kommunen. Den foregik den 3. september med Jens Johansen og Niels Peter Stilling som synkroniserede guider i hver sin bus. Også ved den lejlighed var tilslutningen overvældende. I sidste øjeblik måtte vi klemme et par mand mere ind i busserne end oprindeligt planlagt, men det hele foregik i højt humør. Det har sin egen fortryllelse af se ind ad egne vindver. Når man færdes i et område dag ud og ind, mister man let evnen til at se på tingene med friske øjne, ja man overser måske ting, som rent bogstaveligt står lige midt i ens synsfelt. Vi skal nok gentage eksperimentet inden så længe.

Lokalhistorisk konference

Stadig i forbindelse med Søllerødugen 89 afholdt vi en lokalhistorisk konference på Mariehøjcentret den 9. september 1989. Ved skæbnens tilskikkelse viste dette arrangement sig at falde sammen med centrets officielle åbning. Det kastede naturligvis lidt glans over konferencen, og gjordet det muligt for os at vise vore kolleger fra naboforeningerne, hvor meget hensyn Søllerød tog til sin historiske fortid. Konferencen, hvori deltog repræsentanter for samtlige foreninger og selskaber fra København og nordpå til Birkerød, havde til formål at afklare nogle felter for et videregående samarbejde. Helt konkret blev resultatet, at vi den 2. juni 1990, pinselørdag, arrangerede en udflugt med veterantog til Fredensborg. Til næste år (1991) har vi tænkt os at arrangere en fælles tur til Hven, evt. kædet sammen med et udstillingsarrangement. Historien om vore Vedbækfiskere viser bedre end noget andet, at der gennem tiderne har eksisteret snæver forbindelse mellem den lille ø ude i Sundet og det

omgivende »fastland«. Hvorvidt det indledte samarbejde kan føre til egentlige projekter, er for tidligt at sige. Jeg er meget optaget af tanken om at forske på tværs af kommunegrænserne, men jeg ser på den anden side også klart de praktiske vanskeligheder, der er forbundet hermed.

Arkæologisk aktivitet

September måned 1989 blev på mange måder et højdepunkt i årets lokalhistoriske arbejde. Den 18. september havde vi inviteret medlemmerne til et orienteringsmøde om den planlagte udgravning af det, vi lidt optimistisk kalder middelalderlandsbyen Holte. Over 4 uger foregik i september en prøveudgravning i området omkring Gl. Holtegaard, der gennem århundreder har rummet en bondelandsby med mange gårde og huse. Under ledelse af arkæologen Anne Preisler blev der søgt ivrigt efter historiske rester af den tids beboere. I søgegrøft IV fandt man en række interessante ting, bl.a. to hestekranier, og det var disse resultater, vi præsenterede medlemmerne for ved nævnte aftenmøde den 18.9. Endnu engang overtraf tilslutningen alle forventninger, og der måtte i sidste øjeblik klemmes nye stole ind i udstillingssalen. Nu har museet planlagt en ny graverunde, som allerede er i gang, og til den ende har flere medlemmer meldt sig iført deres ældste tøj. Det varmer at se en sådan interesse. Også i 1991 vil der blive foretaget udgravninger, således at vi i forbindelse med 50-års jubilæet kan være med til at arrangere en stor udstilling på Gl. Holtegaard.

Bevaringsudvalget

Vort utrætteligt arbejdende bevaringsudvalg har under Albert Gehrkes ledelse nøje fulgt udviklingen inden for forvaltningen af vore naturværdier. I to tilfælde har udvalget gjort indsigelse mod de fremlagte lokalplaner m.m. Over for lokalplan 97, et boligområde ved Morlenesvej, påpegedes det, at man ødelagde den særdeles værdifulde træbestand ved at sprede bebyggelsen ud i terrænet. Indsigelsen blev ikke taget til følge. I det andet tilfælde drejede det sig om de planer, menighedsrådet i Søllerød sogn havde udkastet om gennembrydning af kirkemuren og en plan for hele haveanlægget. Vi syntes, at det ville virke skæmmende på det enestående miljø omkring den smukke kirke, og optog en forhandling med

menighedsrådet herom. Det er os derfor en glæde at kunne konstatere, at vor indsigelse blev taget til følge. Ved et møde i menighedsrådet den 5. februar blev det bestemt, at udformningen af sognegårdens omgivelser skal følge de synspunkter, vi har fremlagt i sagens anledning.

Varetagelse af helheden

Af andre emner, bevaringsudvalget har taget op, kan nævnes Langkærgård, hvor der er rejst supplerende fredningssag af Danmarks Naturfredningsforening. Vi er repræsenteret i de forhandlinger, der foregår herom. Det samme gælder vejbelysningen i vor kommune. Vi vil her blive taget med på råd, når der skal foretages ændringer heri. Endelig kan det nævnes, at udvalgets formand, Albert Gehrke, har skrevet en fortrinlig artikel i Søllerødbogen 1990 om »Bevaringsbestræbelser i Søllerød kommune«. Jeg kan fuldt ud tilslutte mig de ord, hvormed Gehrke slutter sin artikel: »Det er vigtigt at understrege, at Selskabet ønsker at bevæge sig ud over grundejersynspunkterne, de nære og snævre politiske interesser – for at varetage helheden i egnens landskaber, beboelses- og byområder«.

Jeg vil slutte min beretning for 1989 med at rette en varm tak til alle, der har gjort en indsats for det lokalhistoriske arbejde. Det gælder den daglige administration på arkivet og museet, det gælder mine kolleger i bestyrelsen, og det gælder sidst, men ikke mindst vore medlemmer, som viser deres opslutning til arbejdet ved at møde op til vore arrangementer. Det er den eneste måde, hvorpå vi over for de bevilgende myndigheder og fonds kan demonstrere, at vi vil noget med vort arbejde, og at vi rent faktisk har opnået nogle resultater. Det skal aldrig kunne siges om vort hæderkronede selskab, at det har forsøgt at slå plat på fortiden. Dertil er den os for dyrebar.

Historisk-topografisk Selskab i året 1990

Af Erik Helmer Pedersen

Bestyrelsen for selskabet har ved et møde i oktober 1990 besluttet, at formandens beretning for et givet virksomhedsår ikke som hidtil skal offentliggøres i den Søllerødbog, der udsendes i året efter den tilsvarende generalforsamling, men i den aktuelle udgave. Det er da vort håb, at medlemmerne har læst beretningen, inden de møder op på generalforsamlingen. Derved befries formanden for den lidt formelle opgave, det er at berette om noget, der i enhver henseende er historisk betonet. I stedet kan formanden ved mødet koncentrere sig om at uddybe enkelte ting i beretningen og lægge op til en debat om væsentlige ting af aktuel interesse. Dermed brydes en gammel tradition, som har virket lidt hæmmende for den frie debat.

Økonomiske stramninger

Når jeg som formand skal skrive om året, der gik, kommer ruelsen op i mig. Som arbejdende formand ville man gerne kunne give medlemmerne flere tilbud om arrangementer og publikationer end tilfældet har været. Vi har ca. 1.200 medlemmer og er stadig landets største af sin art. Alligevel føles det utilfredsstillende at stå stille, ja endog have besvær med at holde medlemstallet. Naturligvis kan man trøste sig ved at erindre sig, at likviditeten, den offentlige som den private, føles lidt stram i disse år, og at mange mennesker nødsages til at spare, hvor de kan. Måske fastholder de historisk interesserede af vore medborgere medlemsskabet i selskabet, men lægger så besparelsen i et mindre budget for indkøb af selskabets

publikationer. I de glade tressere og et stykke op i halvfjerdserne havde selskabet store indtægter ved salg af dets publikationer, først og fremmest Gunnar Sandfelds store værk om Søllerød, som det var engang. Siden er det gået noget tilbage med bogsalget. Man kan selvfølgelig mene, at vi ikke har været i stand til at tilbyde medlemmerne en ny Sandfeld, men det er næppe hele forklaringen. Faktisk har vor myreflittige og dygtige redaktør Niels Peter Stilling og hans hjælpere på museum og arkiv fremlagt ikke så få ting af væsentlig lokalhistorisk interesse. Tænk bare på bogen om »Frederik de Coninck og Dronninggaard« (1987) og Jens Johansens skelsættende værk »Fra seks landsbyer til syv bydele« (1988). I begge tilfælde har salget imidlertid været skuffende. Det er dobbelt ærgerligt, fordi det oprindelig var tanken at lade Jens Johansen fortsætte sin rundrejse til de syv bydele, som kommunen består af. Nu må vi vente og se, hvad den nærmeste fremtid vil bringe.

Den stramme likviditet har desværre også haft andre konsekvenser for selskabets virksomhed. Som de fleste vil erindre, satte kommunen en pris og en ganske høj sådan på den service, man yder selskabet gennem kontorvirksomheden på Byhistorisk Arkiv. Det tjener intet formål endnu engang at efterlyse logikken i den slags beslutninger. Det er heller ikke godt for ens sjælefred ustandselig at minde sig selv om, at det nu engang er takken for at ofre en del af sin fritid på offentlige anliggender. De 40.000 kr., kommunen beregner sig for, at vi virker som dens forlag m.v., betyder på den ene side en væsentlig kontingentforhøjelse og på den anden, at vi må nedskære vore aktiviteter. Det kræver en meget trofast medlemsskare at bære over med den slags ting. Vi i bestyrelsen er imidlertid af den klippefaste opfattelse, at medlemmerne vil slutte op om vort selskab og derigennem være med til at bære det frelst igennem de vanskelige tider.

50-års jubilæet 1992

I 1992 fejrer vi 50-års jubilæum. Det har vi mindet omgivelserne om et stykke tid, og det vil vi gentage nogle gange endnu. Det er efter vor opfattelse en enestående lejlighed til at gøre en ekstra indsats for selskabet. Hvis vi forestiller os, at hvert medlem blot kommer med én til-

melding, vil vort medlemstal blive fordoblet! Nu ved jeg meget vel, at den slags mirakler ikke sker, men jeg vil dog alligevel minde mine læsere om, at begrebet husagitaion vel ikke helt har mistet sin betydning.

På dette tidspunkt kan det nok være på sin plads at minde om den stemning af ruelse, der blev luftet i indledningen af denne beretning. Jeg ved meget vel, at vi kunne gøre mere for medlemmerne, end vi gør. Gennem årene har vi og vore forgængere forsøgt mange veje og metoder til at øge kontakten til medlemmerne. I det håb, at man har læst beretningen inden generalforsamlingen, vil jeg i min mundtlige beretning lægge op til, at vi ved den lejlighed får en grundig drøftelse af vore aktiviteter, ikke mindst i jubilæumsåret. Bestyrelsen har til den lejlighed drøftet et oplæg om 1992's aktiviteter, og vi vil da benytte lejligheden til at efterprøve bæredygtigheden af vore tanker herom.

Samarbejdet med museum og arkiv

Hvis ovenstående har haft et mindre optimistisk præg, vil jeg dog gerne afrunde mine indledende betragtninger med at udtrykke min store tilfredshed med det arbejde, museet og arkivet yder for at styrke interessen for den lokalhistoriske virksomhed i Søllerød. Det kan ikke nægtes, at det er her, tyngdepunktet i enhver henseende ligger. Derved får selskabet mere og mere præg af at være en art støtteforening for den kommunale indsats på området. Alligevel er det vigtigt, at det frivillige arbejde inden for selskabets rammer styrkes mest muligt.

Året 1990 blev ikke et af de helt store år i selskabets historie. Måske trængte vi også til et pusterum, inden det går løs med jubilæumsaktiviteterne.

Med damptog til Fredensborg

Ved et møde på Københavns Stadsarkiv den 13. januar 1990 besluttede en kreds af arkiver og lokalhistoriske foreninger i Københavns nordlige omegn at videreføre det uformelle samarbejde, man havde indledt ved et møde på Mariehøjcentret 9. september 1989 (se beretningen for dette år). I den anledning besluttede man at søge gennemført en damptogsudflugt til Fredensborg 2. pinselørdag den 2. juni 1990. Her samarbejdede foreningerne med Helsingør Jernbaneklub, som stod for det praktiske arran-

gement. Udflugten fandt sted i et rimeligt godt vejr, og under stor deltagelse, blot ikke fra Søllerødsiden. I forbindelse med udflugten havde undertegnede i samarbejde med Tormod Hessel og Hanne Mikkelsen fra naboforeningen i Birkerød redigeret en mindre publikation betitlet »Hvad man ser fra toget«. Materialet hertil var en række enkeltberetninger fra de foreninger resp. arkiver, Nordbanen suser igennem på sine ture til og fra de nordlige områder. Trods publikationens lidenhed kan den forhåbentlig virke som en slags rejsejournal for de togpassagerer, der gerne vil opleve en historisk dybdevirkning bag de nutidige kulisser langs jernbanelinjen.

Fortsatte udgravninger ved Gl. Holtegaard

Den 21. marts 1990 var der møde i den styringsgruppe, der er nedsat til at koordinere de arkæologiske udgravninger omkring Gl. Holtegaard. Som det sikkert vil erindres, har Søllerød Museum i samarbejde med selskabet iværksat en arkæologisk undersøgelse af Gl. Holtegaards nærmeste omgivelser. Formålet er først og fremmest af finde landsbyen (Gammel) Holte i dens ældste skikkelse, således som evt. bygningsrester o.lign. ville kunne vise det. Ved denne lejlighed tilrettelagde man rammerne for udgravningen i 1990, nu ledet af middelalderarkæologen, cand. phil. Jette R. Orduna, der har afløst Anne Preisler som daglig leder.

De arkæologiske undersøgelser 1990 fandt sted i perioden 23. april til 15. juni. Lederen blev her bistået af 5 arkæologistuderende på skift samt tre medlemmer fra selskabet. Augustinusfonden, Spiesfonden, Bikuben i Lyngby's Fond, Christian Nielsens Fond samt Østasiatisk Kompagni havde velvilligt stillet midler til rådighed for arbejdet.

Hvor lå det oprindelige Holte?

Desværre blev resultatet lidt skuffende, i hvert fald for de optimistiske i projektledelsen, som havde håbet at finde den middelalderlige landsby Holte. Der blev ganske vist fremdraget en række vidnesbyrd om dagligliv på stedet, såsom en brolægning, bestående af håndstore marksten, et lergulv på mindst 7,7×6 m og et brandlag, der antagelig stammer fra en større brand i 1746. Det øvede øje kunne dog straks se, at tingene var af nyere dato, og at vikingerne næppe havde drukket mjød på dette sted.

Jette Orduna konkluderede på dette grundlag, at der omkring Gl. Holtegaard ikke har været bebyggelse tidligere end ca. 1650 og at den middelalderlige landsby derfor må søges andetsteds. I gamle dage holdt landsbyerne flyttedag en gang imellem, enten fordi de lokale ressourcer var ved at slippe op eller fordi et nyt landbrugssystem tvang bønderne til at bruge jorden på en anden måde end tidligere. Nu må undersøgelsen forlægges til lidt fjerne steder som f.eks. Gl. Holtegade, hvis det ellers vil være muligt at få skovlen i jorden på de rigtige steder.

Generalforsamling i Gl. Holte kirke

Den ordinære generalforsamling fandt sted torsdag den 17. maj 1990 i Gl. Holte kirke og ikke som »normalt« på Rådhuset i Holte. Der var flere grunde til denne ændring, men mest tungtvejende var den omstændighed, at kommunalbestyrelsens mødesal ikke er velegnet til kommunikation mellem forskellige grupper. Akustikken er simpelthen for dårlig. Nu blev det i stedet Gl. Holte kirke, men desværre var denne lokalitet heller ikke velegnet. Det var svært for de talende at få stemmen til at nå ud over de første rækker, så derfor må vi nok gå på jagt efter en tredje mulighed.

Min beretning blev ved den lejlighed præget af meddelelsen om, at selskabet for fremtiden skulle betale for at få servicearbejdet udført på Byhistorisk Arkiv. I øvrigt blev beretningen godkendt uden bemærkninger. Niels Brühl aflagde derefter beretning som kasserer, og det havde den vemodige undertone, at han efter flere års utrætteligt arbejde på at klarlægge og om muligt forbedre selskabets økonomi nu gerne så sig afløst på posten. Da han gav denne meddelelse på et forudgående bestyrelsesmøde, vakte det den største beklagelse, ikke mindst fra en formand, der hidtil havde vidst sig sikker på, at selskabets økonomiske forvaltning lå i de bedste hænder. Heldigvis var det ved et rundspørge blandt medlemmer lykkedes at finde en kvalificeret afløser, Inger Madsen. Niels Brühl lovede beredvilligt at videreføre kassererhvervet for resten af virksomhedsåret, og i skrivende stund (januar 1991) er den formelle overdragelse ved at være effektueret. I øvrigt blev kassererens regnskab for 1989 enstemmigt vedtaget. Kontingentet for 1991 blev uændret fastsat til 100 kr. plus for-

sendelsesomkostninger på 20 kr. Portoudgifter er efterhånden en tung post på et regnskab af denne art.

Ny kasserer

Da der ikke var fremsendt forslag, gik man over til valgene til bestyrelsen. Undertegnede formand samt Karen Lunde Christensen, Albert Gehrke, Hans Snitker og Niels Peter Stilling blev genvalgt. I stedet for Niels Brühl valgtes som allerede nævnt Inger Madsen. Desuden genvalgtes bestyrelsens 1. suppleant H. Bolt Jørgensen og revisionsfirmaet Schøbel & Marholt.

Lokalhistorisk gætteleg

Efter generalforsamlingen afvikledes et lokalhistorisk gætteprogram med deltagelse af medlemmer fra Kulturelt udvalg under kommunalbestyrelsen og repræsentanter for selskabets bestyrelse. Begge hold vandt, stort set. Efter mødets afslutning konstituerede bestyrelsen sig med undertegnede som formand, Inger Madsen som kasserer, Karen Lunde Christensen som sekretær og Niels Peter Stilling som redaktør.

Rundtur ved Vedbæk-fjorden

Udover den allerede nævnte damptogsudflugt til Fredensborg 2. pinsedag lå arbejdet stille i selskabet indtil årets sensommerudflugt, som fandt sted 17. september. Overskriften lød på »En rundtur langs Vedbækfjorden«, hvor arkæologen Erik Brinch Petersen med smittende veloplagthed berettede om sit »livsværk«: de sidste 15 års store udgravninger i Vedbækområdet. På Gøngehusvej ved »Hotel Marina« stod man da over for at skulle udgrave den 13. boplads, Erik Brinch Petersen har fremdraget. De mange deltagere, der havde trodset det truende regnvejr, fik her med egne øjne set, hvorledes fortidens spor trækker deres tydelige linjer gennem kulturlagene. Turen sluttede med et kort besøg på Forsvarskommandoen, Henriksholm, hvor major K. Brøns-Hansen berettede livfuldt om arbejdet bag de ellers så skærmende mure.

På cykeltur til de gamle skoler

Som led i et landsomfattende arrangement »Åben-Hus-Dag« lørdag den 8. september stod Niels Peter Stilling og Jens Johansen for en fælles cykeltur – fra Søllerød til Vedbæk. Besøget gjaldt skolerne i Søllerød, Øverød, Trørød og Vedbæk, således som Jens Johansen bl.a. har skildret dem i Søllerødbogen for 1990. Med Andreas Thejll som arkitekt opførtes

her i typiske røde mursten tre skolebygninger, som efter datidens forhold var ret avancerede og som hver for sig er fornemme monumenter over en svunden tid. Desværre er de alle tre i farezonen, fordi de ikke rigtig passer ind i en moderne kommunes hverdag med dens krav om besparelser og realisering af grundværdier. Måske skal det dog lykkes at redde Øverød skole, således at vore efterkommere med egne øjne kan se, hvorledes forfædrene søgte at leve op til tidens krav om egnede undervisningslokaler.

Vandring på Søllerød kirkegård

Årets sidste begivenhed på det lokalhistoriske område blev en vandring blandt eftermæler på Søllerød kirkegård søndag den 7. oktober. I samarbejde med kirkegårdsudvalget under Søllerød kommunalbestyrelse arrangerede Søllerød Museum på Mothsgården en udstilling i tiden 1. september-11. november 1990 under overskriften »Eftermæler. Søllerød kirkegård i fortid og nutid«. Omviserne på kirkegården den 7. oktober var lederen af Søllerød Museum Niels Peter Stilling samt undertegnede. Glædeligvis er udstillingen blevet så stor en succes, at den er blevet forlænget et par måneder. Med sine to smukke kirkegårde i Søllerød og Vedbæk har vort område fået overdraget en rig kulturarv, omend overleveringen også på dette felt er præget af sørgelige mangler. Det må meget håbes, at der på den enkelte kirkegård indrettes en særlig mindelund, hvor de mest karakteristiske gravmæler kan blive sikret for eftertiden.

Bevaringsudvalget

I løbet af 1990 har bestyrelsens bevaringsudvalg ved dets dygtige formand Albert Gehrke drøftet ikke færre end 10 forslag til lokalplaner. Heldigvis, kan man vel udtrykke det, har man ikke fundet anledning til at fremsætte indsigelser mod de planer, der herved er lagt for bestemte områders udvikling. To af de tidligere behandlede lokalplaner, nemlig Søllerød sognegård og Dronninggård Hvide By er i årets løb blevet godkendt.

Med hensyn til Langkærgårdgrunden har Fredningsnævnet har nu afgjort, at Naturfredningsforeningens påstand om bortfald af retten til op-

Omvisning på Søllerød kirkegård i okt. 1990. Erik Helmer Pedersen ved Nærum-matadoren Alfred Christensens gravsted nord for kirketårnet. T.h. for formanden står Mogens Iversen, der i Søllerødbogen 1983 har skrevet en større artikel om Søllerød kirkegård.

førelse af byggeri til kulturelt formål skal stå ved magt. Derimod har ejeren stadig ret til at opføre et ridecenter/stutteri, blot det er godkendt af Overfredningsnævnet. Fredningsnævnets kendelse er i øvrigt af ejeren anket til Overfredningsnævnet. Om emner som de gamle skoler i Nærum, Øverød og Vedbæk kan siges, at udvalget følger udviklingen nøje. Det samme gælder Næsseslottet, idet ejerforholdet og dermed dispositionsretten til den omgivende park ikke er endeligt afklaret.

Hermed slutter kapitlet om Historisk-topografisk Selskabs virksomhed i året 1990. Det er mit håb, at de nærmest følgende år vil blive mindst lige så gode for selskabet, som tilfældet trods alt har været i beretningsåret. Nu gælder det om at holde og helst udvide medlemstallet!

Selskabets regnskab 1989

Af Niels Brühl

Resultatopgørelse for tiden 1. januar 1989-31. december 1989

	1989	*1988*
Kontingenter incl. forsendelsesomkostninger	140.013	135.470
Salg af bøger	28.231	39.717
Tilskud Søllerød kommune	24.000	23.000
Tilskud Bikuben i Lyngby's Fond		
Stavnsbåndsjubilæum	0	15.000
Tilskud »Fra seks landsbyer til syv bydele«	0	21.000
Tilskud »Malerier og postkort«		
Bikuben i Lyngby's Fond	10.000	0
Søllerød Kommune	8.000	0
Tilskud udgivelser	18.000	21.000
Indtægter i alt kr.	210.244	234.187
Udgivelser:		
Malerier og postkort	(57.621)	0
Fra seks landsbyer til syv bydele 1988	0	(67.796)
Udgifter årbog[1]	(131.201)	(144.260)
Foreningsomkostninger[2]	(40.073)	(69.167)
Lagerregulering[3]	(15.980)	965
Udgifter i alt	(244.875)	(280.258)
Resultat før renter (underskud)	(34.631)	(46.071)
Renteindtægter	27.761	21.164
Årets resultat (underskud) kr.	(6.870)	(24.907)
Overført til kapitalkonto		

Balance pr. 31. december 1989

Aktiver

		1989	*1988*
Giro- og checkkonto		1.644	68.761
Bikuben pengemarkedskonto		261.941	170.052
Tilgode kontingenter		0	1.420
Tilgodehavende vedrørende solgte bøger		3.525	7.081
Boglager[3]		84.000	99.980
Aktiver i alt	kr.	351.110	347.294

Passiver:

Skyldig moms		88	2.426
Skyldige omkostninger		5.181	2.157
Afsat til årbog		120.000	110.000
Gæld og forpligtelser i alt	kr.	125.269	114.583

Egenkapital:

Kapitalkonto 1/1		232.711	257.618
Overført (underskud)		(6.870)	(24.907)
Kapitalkonto 31/12		225.841	232.711
Passiver i alt	kr.	351.110	347.294

Foranstående resultatopgørelse og balance, som vi har revideret, er i overensstemmelse med foreningens bogføring.

Skovlunde, den 10. maj 1990

Schøbel & Marholt
Niels O. Marholt
statsautoriseret revisor

Noter

1. *Udgifter til årbog*	*1989*	*1988*
Trykning	98.220	125.438
Honorarer	2.670	1.260
Forsendelsesomkostninger	18.611	15.822
Andre omkostninger	1.700	1.740
	121.201	144.260
Afsat primo	(110.000)	(90.000)
Overført fra kapitalkonto	0	(20.000)
Afsat til næste år	120.000	110.000
	131.201	144.260

2. *Foreningsomkostninger*		
Kontorhold m.v.	17.687	18.788
Arbejdsmarkedsbidrag	(1.117)	(707)
Bogføring og revision	9.800	13.886
Arrangementer:		
Ture og udflugter	(1.297)	3.571
Projekt middelalder Gl. Holtegård	15.000	0
Stavnsbåndsfest	0	2.489
Søllerød Museum »Drømmen om Søllerød«	0	15.000
Byhistorisk Arkiv »Fra seks til syv«	0	16.140
	40.073	69.167

3. *Varelager*		
Varelager primo	(99.980)	99.015)
Varelager ultimo	84.000	99.980
Lagerregulering	(15.980)	965

Varelageret omfatter ca. 15.000 enheder, som er optaget til en symbolsk værdi.

Varelagerværdien primo er reguleret med værdien af solgte bøger af tidligere udgivelser.

Årets produktion af bøger har været en nettoudgift på ca. kr. 30.000.

Nettoudgifter på bøger, der er lagt på lager de seneste tre år, er kr. 80.000. Udgivelserne er udgiftsført over resultatopgørelsen og repræsenterer ikke nogen værdi i balancen.

Kassererens beretning til årsregnskabet 1989

I tilknytning til den mundtlige beretning på generalforsamlingen vil jeg gerne knytte nogle bemærkninger til regnskabet dels for året og dels for de foregående år.

Årets resultat viser igen et underskud, som dog ikke er væsentligt. I de foregående år er der sket en tilpasning af kontingent og gebyr, med det formål, at foreningens virksomhed incl. årbogen bør holdes inden for det almindelige kontingent og det faste tilskud fra Søllerød Kommune.

Vedrørende forlagsvirksomheden har det været min holdning, at det almindelige salg af selskabets ældre publikationer og nye udgivelser bør hvile i sig selv år for år med de tilskud, der søges om til hver enkelt ny udgivelse.

Begrundelsen for denne holdning er, at selskabets egenkapital bør bevares efter samme princip som i en fond, hvor grundkapitalen bevares og alene årets overskud incl. renteindtægter stilles til rådighed for aktiviteter og nye udgivelser.

Som det fremgår af efterfølgende oversigt er kapitalen gennem de seneste 5 år reduceret med ca. kr. 70.000 til ca. kr. 225.000. Ved en omlægning af de likvide beholdninger er den årlige renteindtægt forøget til ca. kr. 28.000.

Oversigt over egenkapitalens udvikling

	1986	1987	1988	1989	I alt
Kapital					
Primo	295.172	295.790	257.618	232.711	295.172
Resultat	+618	÷38.172	÷24.907	÷6.870	÷69.331
Ultimo	295.790	257.618	232.711	225.841	225.841

Lageret af de seneste års udgivelser er steget og udgør naturligvis en fremtidig indtægtsmulighed. Det bør imidlertid tilstræbes, at selskabets nye udgivelser er sikret et salg til de 1200 medlemmer, hvilket ikke har været tilfældet de sidste tre år, hvorimod selskabets årbog bliver modtaget med stor interesse i medlemskredsen.

Hermed takker jeg for fire år som kasserer, og min interesse for selskabets virksomhed udover det regnskabsmæssige er naturligvis uformindsket.

BESTYRELSEN FOR HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE PR. 1/1 1991

lektor, dr. phil Erik Helmer Pedersen, formand, tlf. 42 80 03 82
stadsbibliotekar Karen Lunde Christensen, sekretær, tlf. 42 42 15 15
museumsinspektør Ph.D. Niels Peter Stilling, redaktør, tlf. 42 80 20 46
kasserer Inger Madsen, tlf. 42 42 09 52
arkitekt m.a.a. Albert Gehrke
advokat Eigil Koefoed
skolekonsulent Anita Mikkelsen
fru Kirsten Rode
lektor Hans Snitker
museumspædagog Ole Sørensen
statsskovrider Tage Lauritsen

UNDERUDVALGET TIL VARETAGELSE AF LANDSKABSBEVARENDE OPGAVER

Albert Gehrke (formand)
Niels Brühl
Jens Johansen
Eigil Koefoed
Tage Lauritsen
Niels Peter Stilling

FORFATTERE TIL SØLLERØDBOGENS ARTIKLER 1991:

Peter M. M. Christensen, f. 1954 – cand.mag. (historie/etnologi), tidl. kirketjenervikar ved Søllerød kirke. Ansat i Søllerød Kommunes biblioteksvæsen 1990.

Bente Jønsson, f. 1949 – arkæolog. Udgravningsassistent ved Vedbækprojektet 1981-84. Daglig leder af Søllerød Museums afdeling for Vedbækfundene fra 1984.

Svend Balslev, f. 1922 – landinspektør, ansat i Matrikeldirektoratet 1950-1989, leder af Matrikelarkivet 1971 og kontorchef fra 1974. Har i Søllerødbogen 1972 skrevet om »Utrykte kort«, som findes i Matrikelarkivet. Desuden forfatter til personalhistoriske værker om landmålere, forstkandidater og danske skovfolk.

Svend Otto Andersen, f. 1911 – cykelhandler, finmekaniker af gammel Søllerødslægt (8 generationer oprindeligt fra Nærum). Videreførte faderen J. P. Andersens smedevirksomhed og cykelforretning på Vedbæk Stationsvej nr. 12 fra 1942 til 1981, hvor sønnen Ove S. Andersen overtog virksomheden.

Knud Weise, f. 1906 – født i Skodsborg, ansat ved Søllerød kommunes skolevæsen 1945-1973. Lærer/overlærer ved Gl. Holte skole 1945-52, viceinspektør ved Nærumgårdskolen 1952-63, skoleinspektør ved Øverød skole/Skovlyskolen 1963-73. Har i Søllerødbogen 1987 skrevet artiklen »Rundt om Mølleåen, barndomserindringer fra Stampen og Skodsborg«.